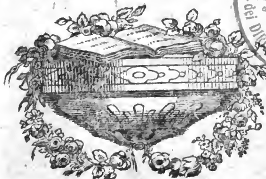
IOH. MELCHIOR GOTTLIEB BESEKE
I. V. ac Phil. Doctoris, Professoris Iuris Academiae Petrinae,
Societatis Francofurtensis et Latinae Ienensis Membri,

COMMENTATIO DE FRVMENTARIA LARGITIONE ET LEGIBVS FRVMENTARIIS

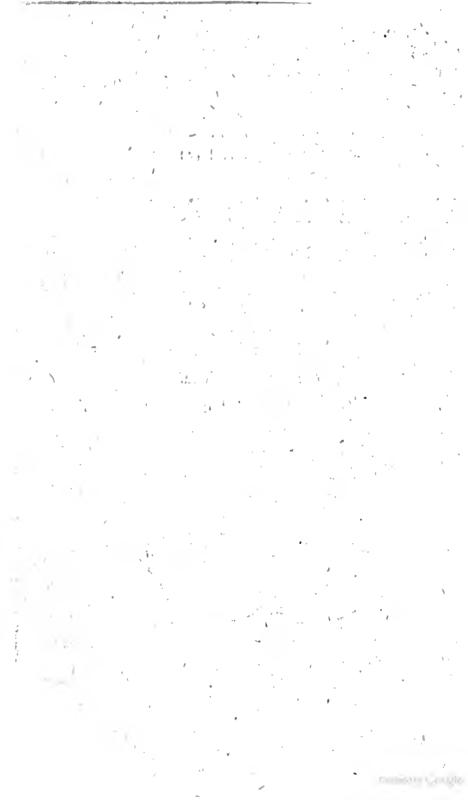
ad explicanda et illustranda multa iuris et veterum auctorum loca.

CVM FIGG. AENEIS

MITAVIAE,
apud Iac. Fried. Hinzium.
MDCCLXXV.

SERENISSIMO

CLEMENTISSIMOQUE PRINCIPI ET DOMINO

DOMINO

P E T R O

IN LIVONIA, CVRLANDIAE ET SEMIGALLIAE

D V C I

IN SILESIA TERRARUM WARTEMBERGENSIS BRALINENSIS ET GOSCHUZENSIS

D Y N A S T A E,

&c. &c. &c.

PATRI PATRIAE

SCIENTIARVM BONARVMQVE ARTIVM

FVNDATORI

MVNIFICENTISSIMO

SACRVM.

PRAEFATIO.

Quod ego iam ante tres annos incepi, nunc demum perfeci ac edidi *de frumentaria largitione legibusque frumentariis* opuſculum; atque id quidem, vt prius emitteretur, optabam et laborabam vehementer, ſed ade-

rant impedimenta ex quibus me expedire non poteram, potiſſimum cum domicilii mutatio multa afferret, quae a perficiendo iſto labore me plane prohiberent. Neque etiam aderant omnia, quibus opus habebam auxilia, ad eruenda enodandaque ex nebuloſa iſta antiquitate omnia, quae ad hanc materiam referuntur, vsque dum Sereniſſimus Dux Curlandiae, Princeps ac Dominus noſter Clementiſſimus, quem nulla laus attingere poterit, optimorum librorum, quibus bibliotheca berolinenſis Germershauſeniana inſtructiſſima erat, quaeque nunc præter alias ampliſſimas librornm collectiones, no-

ſtro

ſtro vſui ex ſumma Principis gratia deſtinata dicataque eſt, mihi faceret copiam.

Quae igitur hic habes, Beneuole Lector, non a me vno profecta ſunt, attamen non absque meritis hac in re ego. *Vincentius* ſcilicet CONTARENUS iam ante me idem egit, in libro de *Frumentaria Romanorum Largitione*, qui extat in Theſauro Graeuiano Roman. Antiquit. Tom. VIII. p. 928. et ante eundem *Juſtus* LIPSIUS *in Electis* Lib. I. cap. VIII. *Hic* ſcilicet diſiecta tantum in auctoribus quibusdam veteribus membra collegit, non quidem in vnum

corpus, ſed potiſſimum in vnum aceruum, quo quis ea facilius deprehendere poſſet; nonnulla tamen compoſuit ita, vt videri poſſet, quaenam corporis pars extaret, quaenam deficeret. Quicquid hac in re praeſtitit *LIPSIUS* abſoluitur plane explicatione locorum quorundam veterum auctorum, Liuii nempe, Appiani, Salluſtii, Suetonii, Dionis, Perſii, Coelii, Appuleii; atque continetur in collectaneis de origine frumentationis, de Lege Gracchana, et Clodia, de recenſu populi, de curatore annonae, de minutia frumentaria, de pane gradili, atque ea omnia absque ordine diſperſa ia-

cent.

cent. Eundem in hoc genere excepit *CONTARENUS* ille, qui ex inſtituto hiſtoriam frumentariae largitionis exponebat ordine, quem ipſa rei conditio exigebat, et modo, qui memini, qui rerum antiquarum auidus eſt, diſplicere poteſt. Narrationem ſuam incepit ab anno U. C. CCXLVI. et continuauit vsque ad Imperatorum romanorum tempora, omiſſis tamen multis, quae non ſolum obſeruatu digniſſima, ſed etiam ſcitu maxime neceſſaria erant. Ordo tractationis iſtius his continetur capitibus: I. de frumentariae largitionis initio et progreſſione, dum fuit arbitraria II. Leges de frumentaria lar-

 gitione

gitione. III. De frumentariis Principum largitionibus. IV. de pane pro frumento dari coepto. V. de modo frumenti. VI. de iis quibus dabatur publicum frumentum. VII. de numero accipientium publicum frumentum. de iis, qui curabant publicum frumentum. IX. de iis, qui frumentum distribuerunt. X. de frumentariis prouinciis.

Quapropter tertius ego, et *LIPSIO* et *CONTARENO* vſus ſum; hunc potiſſimum in enarranda frumentationis hiſtoria ſecutus, ex inſtituto omnes, quas inuenire potui leges frumentarias, ſuis locis poſui et explicaui

caui, quantum poteram; Non enim ſatis ſuffultus eram a commentatoribus ad Pandectas aut ad Codicem Juſtinianum; vnicus Jac. Gothofredus commentario ſuo ad Codicem Theodoſianum me adjuuit, qui ſcilicet mirabili ſtudio antiquitates enucleauit, et ita expoſuit, vt omni ceterorum commentatorum opera carere poſſimus. Tantus in commentando erat, vt fere ne vnum quidem verbum inexplicatum et obſcurum praetermitteret, atque ex ipſis fontibus hauriret commentarium ſuum optima fide.

Atque vt nunc ego quidem exponam, Beneuole Lector, quid hac in re praeſtiterim,

rim, hunc habeas indicem. In quatuor capita totum diuiſi pro ratione temporum et ſtatus frumentationis opuſculum. In primo capite diſſerui de origine frumentariae largitionis et viciſſitudinibus vsque ad Legem Semproniam, hoc eſt, ab a. U. CCLXXVIII. ad a U. DCXXX. Occaſione frumentariæ largitionis et origine explicata, ſingulas largitiones et quidem decem earum enumeraui, quippe quae nec eandem habebant rationem et modum, nec in perpetuum ius tranſibant, vsque dum leges de ea ferrentur, quas caput ſecundum exhibet, vbi Viciſſitudines frumentariarum largitionum a.

L.

L. Gracchana vsque ad Auguſtum Imp. hoc eſt, ab a U. DCXXX. vsque ad a. U. DCCLI. et quidem Legem Liuiam, Syllanam legum frumentariarum abrogationem, Legem Terentiam et Caſſiam, SCtum Catonianum, Legem denique Clodiam expoſui. In tertio capite Viciſſitudines largitionum frumentariarum ſub Imperatoribus ab Auguſto vsque ad Juſtinianum tractaui. Et demum quarto capite ſtatum frumentationis ſub Juſtiniano propoſui et collationem Codicis Juſtinianei cum Theodoſiano inſtitui. Adjeci adhuc indicem eorum, qui extraordinario annonariae cauſae munere ſub nomine praefectorum vel curatorum

torum annonae functi sunt, quatenus eorundem notitiam habere potui. Vtere igitur, Beneuole Lector, mea opera, qualisqualis est, et quae dicta aut indicta sunt in bonam partem verte.

Caput.

Caput I.

De Origine frumentariae largitionis et Viciſſitudinibus vsque ad Legem Semproniam, hoc eſt: ab a. U. CCLXXVIII. vsque ad a. U. DCXXX.

§. I.

Frumentaria largitio quid?

Cum *frumentariam largitionem*, per *diſtributionem frumenti, plebi aut gratuitam, aut pro viliſſimo pretio factam*, explicarem, mirari quis poſſet et dubitare, num recte id dictum ſit, cum largitio donationem ſignificet, frumentique plura genera ſint. Attamen quoniam non is ſolum donare dicitur, qui gratis dat, verum etiam qui ex pretio aliquid detrahit, cur non

vteremur *largitionis* nomine, iis quoque temporibus vſitato, quibus a Senatu et magiſtratuum arbitrio, leuiſſimo pretio in modios aeſtimato, venderetur frumentum, quae poſterioribus temporibus gratuita fuit? *Frumenti* nomen tam late patet, vt triticum, milium, far, hordeum complectatur, vno verbo, omnes fruges, quae legumina non ſunt. Hocque modo vſos eſſe Romanos frumenti nomine, ex THEOPHRASTO docet PLINIUS *Hiſt. Nat. Lib. XVIII.* cap. VII. et poteſt quoque ex LIUII et DIONYSII HALICARNASSEI locis, inter ſe collatis, intelligi. Quod enim ſcribit LIUIUS *Lib. II.* a. U. CCLXIII. *ex Etruſcis frumentum Tiberi veniſſe*, id aperte prodit DIONYSIUS *Lib. VII. fuiſſe milium et far*, cum initio eius libri miſſos tradat legatos in Etruriam *σῖτον ὅσον ἂν δύναιντο πλεῖστον ὠνησομένους, ad frumenti vim, quantam maximam poſſent, comparandam:* et alibi eorum munus appellet *σιτωνίαν, frumenti emtionem.* Ex quibus perſpici poteſt *σίτου* nomine a Graecis, et *frumenti* a Latinis non triticum modo, ſiue *πυρὸν*, ſed multas praeterea fruges, et inter eas *far*, ſignificari. Id in tanto vſu apud Etruſcos erat, vt magnam eius vim ſuppeditare vicinis poſſent. Et PLINIO *teſte Lib. XVIII. cap. VII. farre tantum e frumento, id eſt, ex omnibus frumenti generibus, trecentis annis vſi ſunt Romani.* Atque neceſſe quidem erat, vt hic, antequam de ipſis largitionibus verba facerem, explicarem ſatis mentem meam, ne, relictis quibusdam

obſcuris,

obſcuris, dubia exoriantur, quae diligentius inſpecta ſponte euaneſcunt, et vt potiſſimum antiqua illa ſcriptorum loca, quae probationibus noſtris inſeruient, illuſtrentur. Non enim in vlla frumenti largitione antiqua, cuius memoria exſtat, mentio generis certi vnquam facta eſt, ſed mox far, mox triticum, mox alia frugum ſpecies intelligenda eſt, adeo vt ex vivendi agrorumque colendorum ratione iudicandum ſit, quaenam fruges ſint. Ita ex modo allato PLINII loco liquet, vsque ad a. U. CCC. omnes frumentarias largitiones farre conſtitiſſe, niſi volueris in aliam ſententiam; LIUIO ſuaſore, declinare, vsque ad a. U. CCCLXV. vſos fuiſſe Romanos farre, *Lib. VII.* Equidem Plinianam auctoritatem praefero, CCC annos ſolo farre vſos fuiſſe Romanos, ſequentibus temporibus alia quoque frumenti ſpecie: an mox, cum luxuria in dies creſceret, aliae ſpecies vſitatae fuerint, et quando id, dubium mihi eſt.

Frumentationis nomen non niſi poſt latas leges vſurpatum fuiſſe, CONTARENUS obſeruauit, et id quidem praeſertim AUGUSTI aevo. *Frumentatores* ii vocantur, qui curam annonae habent, potiſſimum, quod initio fuit, ii ſic audiebant, qui mittebantur ad alias gentes, vt frumentum coemerent, atque Romam afferrent. LIUIUS Lib. II. c. XXXIV. *periculum*, inquit, *ab impetu hominum ipſis frumentatoribus fuit.*

§. II.

Frumentariae leges quae dicantur?

Explicata iamiam largitionis frumentariae et frumentationis natura, facile exinde perſpici poterit, quaenam *leges* dicendae ſint *frumentariae; eae* nempe, *quae de frumentaria largitione diſponunt.* Vno nomine a plerisque dici ſolent *frumentariae*; a COELIO *Epiſt. VI. Libri XVIII. inter Ciceronianas* ad familiares *alimentariae* appellantur; ab ASCONIO in Piſonianam *annonianae,* ſive, vt placet viris eruditiſſimis, *annonariae.* Graeci σιτικοὺς νόμους, et frumentationem σιτηρέσιον appellant. Leges hae inde ab aetate C. GRACCHI, vsque dum veniret respublica in vnius poteſtatem inter varias viciſſitudines fluctuarunt, quas enumerare omnes, inſtituti ratio depoſcit.

§. III.

Occaſio frumentariae largitionis.

Primis quidem Reipublicae Romanae temporibus maxima rei agrariae cura erat, tum regibus, tum priuatis, vt iam ab incunabulis eius leges agrariae inſtitutorum ciuilium initia eſſent, vti a ROMULO primum id factum eſſe, VARRO *in Lib. I. de Re Ruſtica* prodit, *qui agrum duorum iugerum viritim primus diuiſit.* Creſcente autem in diem ciuium Romanorum multitudine, quorum pauciſſimi agros poſſiderent, ingliſcente luxuria, atque intemperantia, irrepentibus ſumtibus, parcimonia potioribus,

potioribus, grassantibus denique bellis ciuilibus, quidnam prius exoriri poterat, inopia omnium istarum rerum, quae ad vitam sustinendam maxime necessariae erant, frumentorum victusque; vt itaque non mirer, cur vellent Romani frumentum publice sibi suppeditari, nec curarent ipsi rebus suis. Ita sine dubio alludit PLUTARCHUS in CATONE Maiore *Populum Romanum importune ad frumentarias largitiones ruentem, vt auerteret, ita exorsus est: Difficile est, Quirites, ad ventrem, aurium expertem, verba facere &c.* Cui adhuc accedit, quod plebs, propter internas seditiones, suasque varias secessiones opibus exhausta, inopiae suae caussam in patriciatu quaereret, nec aliter placari posset, nisi factis quodammodo largitionibus, potissimum frumentariis, quo gratiam sibi conciliarent magistratus, aut nisi largitiones essent, tamen curae. Quod indigitare videtur LIUIUS Lib. II. c. IX. statim post Reges exactos Senatum curam frumentorum habuisse, cum scriberet: *Multa blandimenta plebi per id tempus ab Senatu data, annonae imprimis habita cura; et ad frumentum comparandum missi alii in Volscos, alii Cumas.* LIPSIUS nimis liberaliter hunc locum de prima largitione sumsit; CONTARENUS vero nimis seuere illum reprehendit, vt vtrique assentiri non possimus. Nolumus tamen cum duobus tanti nominis viris disputare, et potius ab vtraque parte stare, et locum hunc de *prima cura* accipere, quae publica frumenti fuit;

et mittamus quaeſtionem, vtrum largitio prima fuerit? quae niſi probabilis eſt, tamen ſuſpicari eam ex hoc loco poſſemus, ſi modo vnum adhuc antiquitatis obſcurae documentum accederet. CONTARENUS rejecto errore Lipſiano ipſum locum non vſurpatum relinquit. Vtamur igitur nos. Atque iſta quidem cura maxime neceſſaria erat, cum ab Etruſcis vrbi obſidio immineret, ideoque exinde nihil frumenti adueheretur, ne plebs cum vaſtari agros, ardere tecta, omnia extra vrbem ferri agique, vrbem ipſam vexari videret, ad regum obſequium rediret feſſa tot malis: quibus ſi fames accederet, ne Dii quidem, vt eſt apud LIUIUM *Lib. V.* ſervare vrbem poſſent. Superantur enim humana omnia mala; fame vna natura vinci non ſinit. Quod itaque LIPSIUS tamquam originem largitionum prodidit, illud ſolum occaſio eſt; quod contra CONTARENUM contenderem, niſi omnia hisce temporibus eſſent obſcuriſſima.

§. IV.

Mos largiendi antiquus.

Antequam autem ad ipſam frumentationis originem demonſtrandam progedimur, non a re noſtra plane alienum erit, explicare, quid ſibi velit antiquus, quem LIUIUS deſcribit, mos, ſcilicet *bonna Porſennae vendere.* Is enim auctor *Lib. II. cap. XIV. mos*, inquit, *traditus ab antiquis, vsque*

que ad nostram aetatem inter cetera solemnia manet bonis vendendis, bona Porsennae regis vendendi. Quod cum valde obscurum esset, ipsius quoque LIUII sententia, explicare conatus est his verbis: *Cuius originem moris necesse est, aut inter bellum natam esse, neque omissam in pace: aut a mitiore creuisse principio, quum hic prae se ferat titulus, bona hostiliter vendendi. Proximum vero est ex iis, quae traduntur: Porsennam descendentem ab Janiculo, castra opulenta, conuecto ex propinquis ac fertilibus Etruriae aruis commeatu, Romanis dono dedisse; inopi tum vrbe ab longinqua obsidione. Ea deinde, ne populo immisso diriperentur hostiliter, venisse, bonaque Porsennae appellata, gratiam muneris magis significante titulo, quam auctionem fortunae regiae, quae ne in potestate quidem Populi Romani esset.* Vtrum haec pro prima largitione frumentaria, ob verba scilicet *ex fertilibus Etruriae arvis commeatu*, cui accedit, vti infra videbimus, Etruriam fuisse frumentariam prouinciam, habenda sit, nec ne, ego non decidam. Videtur tamen, nisi prima est, ad occasionem subsequentium frumentationum aliquid contulisse.

§. V.

Prima largitio a U. CCLXXVIII.

Jam vero necesse est, vt edoceamus quae clariora sunt, et caput omnium largitionum frumentariarum indicemus. Prima igitur, quod pro certo secundum ea, quae adsunt testimonia, affir-

mare vellem, facta est a M. MARCIO Aedil. pleb. quam PLINIUS *Lib. XVIII. c. III.* notasse videtur hac ratione: *M. Marcius, Aedil. pl. primum frumentum populo in modios assibus donauit.* Quodsi igitur verum est, hunc M. MARCIUM primum Aedilem fuisse, verum quoque est quod LIPSIUS hanc largitionem nominet primam. Dubium illud quidem est, sed desunt tamen rationes, quibus contrarium probari possit. Nam altero ab Aedilibus creatis anno, gerentibus eum magistratum SICINIO et BRUTO, Senatus in summa annonae caritate, et pecuniae inopia frumentum, leuissimo pretio aestimatum, populo diuisit; ex hoc itaque prior sententia pro M. MARCIO primo distributore maximum, quod tam obscuris temporibus potest, accipit pondus.

§. VI.

Secunda largitio a. U. CCLXXX.

His itaque praesuppositis, Marcianam largitionem primam fuisse, ea quae a Senatu biennio post facta, secunda est A. U. nempe CCLXXX. T. GEGANIO MACERINO, et P. MINUCIO *coss.* agitatum est in Senatu, *quanti frumentum plebi daretur.* Erant, qui partim donandam, partim vendendam putarent, idque plebs exspectabat; sed MARCIUS CORIOLANUS, tribuniciae potestatis hostis acerrimus, qui contra sentiebat, obiurgando negauit laxandam annonam, cui Senatus frequens, ambitione

atque

atque auaritia corruptus, assensus est. Quis enim poterat e plebe istum superciliosum hominem ferre, et quis ex Senatu non assentiri, cum oratione ardoris plena et temeritatis exsurgeret; *Si annonam,* inquiebat, *veterem volunt, ius pristinum reddant Patribus. Cur ego plebeios magistratus, cur Sicinium potentem video, sub iugum missus, tanquam a latronibus redemtus. Egone has indignitates diutius patiar, quam necesse est? Tarquinium regem qui non tulerim, Sicinium feram? Secedat nunc, auocet plebem, patet via in Sacrum montem, aliosque colles. Rapiant frumenta ex agris nostris, quemadmodum tertio anno rapuere. Vtantur annona, quam furore suo fecere. Audeo dicere, hoc modo domitos ipsos potius cultores agrorum fore, quam vt armati per secessionem coli prohibeant.* Quamobrem ei tribuni diem dixerunt. Plebs ira exarserat, neque erat obscurum, suffragio vlturam dolorem suum. Patres igitur, vt MARCIUM eriperent, seque ac potentiam suam fartam tectam aduersus crescentem in dies plebis impotentiam tuerentur, omni ope atque opera enisi sunt. Inter cetera lenimenta factum est SCtum, *vt frumentum, et res omnes ad victum necessariae tanti essent, quanti minimi fuissent ante seditionem.* Frumentum gratis vt daretur, in tanto discrimine a Patribus impetrari non potuit; nec de ea re plebs vnquam laborauit, adeo vt pecuniam acceptam pro frumento Siculo CASSII rogatione sibi retribui recusauerit. LIUIUS *Lib. II.* c. XLI.

haec habet: *Caſſius, vt ſibi reconciliaret ciuium animos, iubet pro Siculo frumento pecuniam acceptam retribui populo. Id vero haud ſecus, quam praeſentem mercedem regni, adſpernata eſt plebs: adeo propter ſuſpicionem inſitam regni, velut abundarent omnia, munera eius in animis hominum reſpuebantur.* Quod vero ipſum SCtum attinet, auctor eſt LIUIUS *Lib. II.* c. XXXIV. et XXXV. *Eo anno*, inquit, *quum et foris quieta omnia a bello eſſent, et domi ſanata diſcordia, aliud multo grauius malum ciuitatem inuaſit.* Caritas primum annonae, ex incultis per ſeceſſionem plebis agris: fames deinde, qualis clauſis ſolet, ventumque ad interitum ſeruitiorum vtique, et plebis eſſet, ni conſules prouidiſſent, dimiſſis paſſim ad frumentum coëmendum, non in Etruriam modo dextris ad Oſtia littoribus, laeuoque per Volſcos mari usque ad Cumas, ſed quaeſitum in Siciliam quoque. M. MINUCIO deinde et A. SEMPRONIO *coſſ.* magna vis frumenti ex Sicilia aduecta eſt, agitatumque in Senatu, quanti plebi daretur. DIONYSIUS Halic. Lib. VII. T. GEGANIO MACERINO, inquit, et PUBLIO MINUCIO coſſ. *magna annonae caritas vrbem inuaſit, ex ſeceſſione orta.* Plebs enim a patriciis seceſſerat poſt aequinoctium autumnale ſub ipſum ſementis initium, agerque per hos motus a colonis deſertus eſt, dum ditiores Senatum et patricios, at mercenarium vulgus plebis partes ſequitur. Qua inopia frumenti cognita, Senatus legationes

dimiſit

dimisit in Etruriam et in Campanos et Pometinos campos, ad coëmenda frumenta quanta possent maxima. Cum vero, antequam hoc frumentum aduectum esset, secessiones accederent, non statim distributum id est, sed ex sententia MARCI CORIOLANI asseruatum; is enim in oratione ad Senatum habita, teste DIONYSIO, *commeatus*, inquit, *asseruandos censeo, nec remittendum quidquam de venalium pretio, sed quanti vnquam in summa caritate venierunt, tantidem et nunc esse vendenda: cum iustas habeatis occasiones, et rationes consentaneas: quia scilicet ingrata plebs hanc caritatem, quae propter ipsorum secessionem accidit, vos machinatos clamitat &c.* Sententiae diuidebantur, et CORIOLANUS inter dissentientes tumultuantesque patricios maiorem partem nactus est; SICINIUS vero saepius ad conuocatum populum verba fecit, Marcio diem dixit, et pacis conditiones obtulit. Agitatis deinde adhuc vehementer concionibus, eo peruentum est, vt damnato MARCIO iudicium plebi concederetur in patricios et postea largitio ista fieret, de qua hic nobis oratio est. Scriptoribus hisce accedit PLUTARCHUS in *Coriolano* p. 219. seq. edit. Sylburg. siue potius Cruserii et Xylandri.

§. VII.

Tertia largitio a. U. CCCXIV.

Exorta iterum grande fame SP. MAELIUS ex equestri ordine, vti LIUIUS refert *Lib. IV.* c. XIII.

XIII. rem vtilem pessimo exemplo, peiore consilio est adgressus, frumento namque ex Etruria, priuata pecunia per hospitum clientiumque ministeria coemto, quae res ad leuandam publica cura annonam impedimento fuerat, largitiones frumenti facere instituit: plebemque hoc munere delinitam quocunque incederet, conspectus elatusque supra modum hominis priuati secum trahere. Huius vero consilia oppressit Senatus, et sextus creatus est T. QUINCTIUS CAPITOLINUS consul, collega additus AGRIPPA MENENIUS, et L. MINUCIUS praefectus, cui prima publica annonae cura oblata est, quo Senatus impediret, ne priuatis largitionibus, vti a MAELIO intendebatur, plebs amoueretur ad has, vel illas seditiones, priuatis hominibus auctoribus. Hic itaque MINUCIUS eandem publicam curationem agens, quam MAELIUS priuatim agendam susceperat, ad Senatum retulit Maelianam suspicionem. Nihil autem constat, nisi in libros linteos vtroque anno relatum inter magistratus praefecti nomen. PLINIUS adiuuat nos in tanta incertitudine *Lib. XVIII. c. XIII.* MINUCIUS AUGURINUS, inquit, *qui* SP. MAELIUM *arguerat, farris pretium trinis nundinis ad assem redegit;* quod praeeunte CONTARENO ita accipiendum est, vt L. MINUCIUS frumentum Maelianum, assibus in modios venale proponendo, adeo pretium eius imminuit, vt breui tantidem in foro praestaret. Assentitur LIUIUS *Lib. IV. c. XVI.* Ab hoc igitur

tur tempore, quo L. MINUCIUS primus praefectus annonae factus, omnes frumentariae largitiones ad publicam curationem reuocatae sunt, ne quis priuatus sub hac specie imperium aliquod sibi arrogaret. LIUIUS *Lib. XVII. c. XIII.* SP. MAELIO deinde, iussu Dictatoris L. QUINCTII per C. SERUILIUM AHALAM magistrum equitum interfecto domum, vt monumento area esset oppressae nefariae spei, dirui extemplo, iussit populus, et L. MINUCIUS boue aurato extra portam Trigeminam est donatus. LIUIUS *Lib. IV. c. XVI.* Vbi *bouem auratum* corrupti loci legere vult LIPSIUS, quia non persuadetur, rudi illa aetate statuas fuisse auratas, quae multis annis post Romae non leguntur, et testibus vtitur VALERIO *Lib. II.* et AMMIANO Lib. XIV. qui notant, *statuam auratam nec in vrbe, nec in vlla Italiae parte visam, priusquam a M. Acilio Glabrione patri poneretur in aede pietatis*, quod fuit a U. DLXII. Codex eius vetustus legebat *Minucius bñ. auro*, quod corrigit *boue et agro*, quod non a veritate plane alienum deprehendo. Nescio, vtrum PLINIUS *Lib. XXXIV. Hist. Nat. cap. V.* idem illud indicare voluerit, dum inquit: *Publio Minucio praefecto annonae extra portam Trigeminam columna vnciaria stipe, collata.* Sane voluit in hoc capite de primis statuis disserere, sed quam pugnet cum Liuii auctoritate, ipse vides; quid vero contra explicationem loci Liuiani hoc testimonium efficiat, ex comparatione

ratione auctoritatis VALERII et AMMIANI iudices.

§. VIII.

Quarta largitio a. U. CCCLXV.

Repetitas esse saepius tales largitiones non alicui mirum esse potest, cum nonnumquam accideret, vt a colendis agris populus per seditiones, bella, secessiones, et pestilentiam amoueretur, non vero omnium certa exstat mentio, aut plane nulla. Ita Manliana largitio, non nisi ex duobus locis colligi potest, non quasi facta esset, sed potius intentata tantum, circa a. U. CCCLXV. LIUIUS *Lib. VI. c. XVII.* refert in accusatione M. MANLII, affectati regni damnati, inter alias voces exprobrantium auditam esse M. MANLII gratiam, *selibrisne farris gratiam seruatori patriae relatam?* qui locus CONTARENO effugit, alium producenti; *vniuersi selibras farris, et quartarias vini ad aedes eius, quae in arce erant, contulerunt.* Sed tam obscura haec sunt, et tam ambigua, vt nihil possim addere.

§. IX.

Quinta largitio anni incerti.

Alia adhuc TREBII largitio notanda est, quae incertior fere priori, cum illam LIUIUS plane praetereat, nec DIONYSIUS attingat, vt ne annum quidem indicare possim. Quamquam autem huius largitionis obscura sunt tempora, ordo tamen,

tamen, quo commemorantur a PLINIO, et pretii levitas faciunt, hanc ante eas factam, de quibus mox dicam. PLINIUS Lib. XVIII. auctor est, quod TREBIUS, ut superiores, populo frumentum assibus in modios praestiterit.

§. X.

Sexta largitio a U. CCCCLIII.

Aliam adhuc addam largitionem, a nemine, vti ego arbitror, hucusque obseruatam, a Q. FABIO MAXIMO *Aedil. curul.* factam, T. MANLIO et M. FULVIO PAETO *coss.* a. U. CCCCLIII. Eo enim anno ob bellum cum Etruscis magna premebatur Populus romanus frumenti inopia, vti LIUIUS *Lib. X. c. XI.* narrat. *Caritas etiam annonae,* (praeter curam in Etruscos et Samnites) inquit, *sollicitam ciuitatem habuit: ventumque ad inopiae vltimum foret, vt scripsere, quibus aedilem fuisse eo anno Fabium Maximum placet, ni eius viri cura, qualis in bellicis rebus, multis tempestatibus fuerat, talis domi tum in annonae dispensatione, praeparando ac conuehendo frumento fuisset.*

§. XI.

Septima largitio a. U. DL.

A. U. DL. licet annus incendio insignis esset, et aquarum multitudine, annonae tamen vilitas fuit, cum pace omnis Italia aperta esset, potissimum haec fuit ratio, quia, vti LIUIUS *Lib. XXX. c. XXVI.*

c. XXVI. testis est, *magnam vim frumenti ex Hispania missam* M. VALERIUS FALTO et M. FABIUS BUTEO, *Aediles curules quaternis aeris vicatim populo descripserunt.* Atque ea quidem vilitas, PLINIO teste, inde orta, quoniam anno superiore, quo Mater Deûm aduecta Romam fuerat, Italia tantam frugum copiam tulisset, vt maior ea aestate, quam antecedentibus annis decem.

§. XII.

Octaua largitio a. U. DLII.

Biennio post et quidem exitu anni U. DLII. L. VALERIUS FLACCUS et L. QUINCTIUS FLAMININUS, *Aediles curules* ingentem vim frumenti, quod ex Africa P. SCIPIO miserat, quaternis aeris populo cum summa fide et gratia diuiserunt. LIUIUS *Lib. XXXI. c. IV.*

§. XIII.

Nona largitio a. U. DLIII.

Anno insequenti U. DLIII. Aediles curules, MARCELLUS et PAETUS iterum frumentum dimidio minoris, id est, binis aeris diuiserunt. LIUIUS enim scribit *Lib. XXXI. c. L. Annona quoque eo anno peruilis fuit. Frumenti vim magnam ex Africa aduectam aediles curules,* M. CLAUDIUS MARCELLUS et SEX. AELIUS PAETUS *binis aeris in modios populo diuiserunt.*

§. XIV.

§. XIV.

Decima largitio a. U. DLVII.

Anno U. DLVII. Aediles curules M. FULUIUS NOBILIOR et C. FLAMINIUS tritici centum millia binis aeris populo diuiſerunt: id C. FLAMINII honoris cauſſa ipſius patrisque aduexerant Siculi Romam. FLAMINIUS gratiam eius communicauerat cum collega. LIUIUS *Lib. XXXIII. c. XLII.*

§. XV.

Hae ſunt omnes, quas inuenire potui, largitiones, vsque ad Maelianam, priuatae: creato primo praefecto annonae Lucio Minucio, publicae factae, ita, vt criminis attentati regni aliusque ſeditionis accuſaretur is priuatus, qui frumentum plebi, inopia laboranti, diſtribuere vellet. Vnica tantum priuata largitio, Seiana nempe, occurrit adhuc in hiſtoriae romanae ſcriptoribus, de qua vero in ſequenti periodo videamus. Neque ego dubito, quin multae fuerint omiſſae a LIUIO et PLINIO, quarum memoria ſi extaret, haud paulo eſſent hae, quas recenſuimus, clariores atque illuſtriores.

§. XVI.

Diſtributores frumenti.

Cum a priuatis ad magiſtratus tranſirent frumentariae largitiones, ita vt primitus Aediles ple-

 bis,

bis, a U. CCCXIV. vero Aediles curules publicam eius ac perpetuam acciperent curam, hi quoque diſtributores frumenti, auctore LIUIO et PLINIO, videntur fuiſſe. Nunquam enim inueni aliquam ab alio factam eſſe. Hi quoque, cum nunquam certa frumentantium multitudo determinata eſſet, nec frumenti quantitas fixa, ii erant, a quorum arbitrio dependebat, quanti vendere plebi vellent, habita ratione frumenti copiae eiusque pretii, quanti ex prouinciis Romam aduehebatur, vnde quoque euenit, vt pretium auctum, mox imminutum deprehenderetur. Diſtribuebatur frumentum vicatim, vt oleum aliquando LIUIO teſte Lib. XXV. cum ſumma fide et gratia, id eſt, vti ego interpretor, nulla habita, aut proprii, aut amicorum et clientium commodi praecipua ratione, ſed admiſſa plebe vniuerſa ad publicam liberalitatem. LIUIUS Lib. XXXI. c. IV. Nunquam autem praefecti annonae iterum LIUIUS mentionem facit poſt MINUCIUM, vt fere crederem, extraordinarium hoc ſeculo, aut coniunctum cum Aedilitate fuiſſe hoc munus; immo mox vnus, mox vterque Aedilis diſtribuebat, vt in AUGURINA, FABIANA, et TREBIANA largitione. Quapropter neſcio, cur miretur CONTARENUS, quod MARCIUS et TREBIUS ſoli hanc curam geſſerint, nec communicarent gratiam eius cum collega; et adeo ſuſpicetur, hosce largitos eſſe frumentum, aut inconſultis, aut repugnantibus. Sed non ita eſt CONTARENE!

Scimus

Scimus enim AUGURINUM Aedilem curulem ſolum annonae praefectum creatum eſſe, ob ſeditioſam MAELIANAM largitionem, huncque et FABIUM quoque ſolas, non adhibitis collegis ſuis, vt ideo non contra conſuetudinem id factum eſſe cenſeamus; ſed credo ego, ſubſequentibus temporibus cum frequentiores fierent diſtributiones et maiores, vtrumque aedilem eandem ſibi communicaſſe.

§. XVII.

De numero frumentantium.

De numero frumentantium huius ſeculi nihil traditum eſt, ſed potius vniuerſa plebs ad aequas partes admiſſa eſſe videtur. LIUIUS XXXI. c. IV. nec ante legem Grachanam numerus certus determinatus eſt, quod non mirum, cum arbitraria & rara eſſet largitio, et nunc maior, nunc minor frumenti numerus adueheretur. Quod Principum temporibus valde mutatum deprehendo, vbi tenuiores tantum acciperent, ſiue ingenui eſſent, ſiue libertini; ſiue nobiles, ſiue obſcuri.

§. XVIII.

De frumentariis prouinciis.

De frumentariis prouinciis, id eſt, hoc ſeculo iis, vnde frumentum coëmebatur, Romamque aduehebatur, id certum eſt, nominari potiſſimum ETRURIAM, AFRICAM, et SICILIAM; nec vsque ad Legem TERENTIAM vlla vectigalis facta eſt,

 ſed

fed vsque eo fumtibus aerarii frumentum coemtum pro pretio viliori diftribuebatur. Poftea autem, et praecipue Imperatorum temporibus, variae prouinciae frumentarium canonem quotannis praeftare debebant, vnde frumentariae vocabantur.

Caput. II.

Viciffitudines largitionum frumentariarum a Lege Grachana vsque ad Auguftum Imp. hoc eft: ab a. U. DCXXX. vsque ad a. U. DCCLI.

§. XIX.

Lex Sempronia.

Ab anno U. DLVII. quo FLAMINIANA facta erat largitio vsque ad C. SEMPRONIUM GRACCHUM a. U. DCXXX. quod fpatium LXXIII. annorum eft, nullius largitionis a romanae hiftoriae fcriptoribus fit mentio: ex quo tamen nulla ratione concludi poteft, nullam factam effe, quod, fi fufpicari tantummodo quis vellet, incredibile foret. Ego potius diuinari vellem, Aediles curules faepius frumentum aduehendum et diftribuendum curaffe, ac antea id factum eft, et adeo vt veri fimile affumerem,

merem, quotannis fere factam esse largitionem, hisce rationibus motus: prima, quod non solum multitudo ciuium romanorum, et simul luxuria et ignauia in agris colendis cresceret, sed vno verbo omnes rationes adhuc adessent, quae antiquitus largitiones suaderent, bella nempe, seditiones, et aurae populares magistratuum: secunda, quod iam inde a FABIANA largitione in perpetuam consuetudinem largitionum curae declinarent, cum anno U. DL. a. DLII. a. DLIII. a. DLVII. repetitae, fere quotannis essent. Quod vero nemo scriptor posteriorum largitionum mentionem faciat, id fortasse inde euenisse credo, quia largitiones huius temporis subsecuti, tamquam res ordinariae non amplius tanta memoria digna censerentur. Ast nihil addam; dininationes tantum sunt. Ad Grachanam progrediamur. Quae igitur hucusque arbitrariae, non fixis temporibus recurrentes, fuere largitiones, per C. SEMPRONIUM GRACCHUM in statas ac petpetuas frumentationes mutatae sunt, a. U. DCXXX. primo tribunatu; teste LIUIO *Epit.* LX. vbi sic habetur. *C. Grachus trib. pl. perniciosas aliquas leges tulit, inter quas frumentariam, vt semisse et triente frumentum plebi daretur.* PLUTARCHUS in *Gracchis:* Τῶν νόμων, ὃς εἰσέφερε τῷ δήμῳ χαριζόμενος, ἦν σιτικὸς, ἐπευωνίζων τοῖς πένησι τὴν ἀγοράν. *Quas in populi gratiam leges promulgabat, earum vna fuit frumentaria, qua pauperibus frumenti pretium minuebatur.* Quo magis exosa ista lex erat patribus,

 et

et aerario perniciosa, quippe quod exhauriretur tam vili pretio recepto, pro multo maiori soluto, eo gratior plebi, vt CICERO in *Sextiana* scriberet: *Frumentariam legem C. Gracchus ferebat, repugnabant boni, quod et ab industria plebem ad desidiam auocari putabant, et aerarium exhauriri videbatur.* Idem in *Lib. II. de Officiis: C. Gracchi frumentaria magna largitio fuit: exhauriebat igitur aerarium.* Et *Tuscul. III. effudisse maximis largitionibus aerarium dicitur.* Extat quoque apud PRISCIANUM *Lib. III.* orationis C. Gracchi fragmentum; *Aerarium delargitur P. R.* Tam vile quoque pretium a multis tanquam nullum habitum est, vt magis donationem appellarent, quam venditionem, quod fecit APPIANUS. de Bell. ciu. Lib. I. pag. 362. cum scribit GRACCHUM σιτηρέσιον ἔμμηνον ὁρίσας ἑκάστῳ τῶν δημοτῶν ἀπὸ τῶν κοινῶν χρημάτων, ὃν πρότερον εἰωθὸς διαδίδοσθαι *Frumentum menstruum publica pecunia coemtum viritim populo constituisse*, quod nunquam ante factum esset. Neque eam ab causam erroris accusandus est APPIANUS, vti LIPSIUS fecit. Idem dixit PLINIUS de Marciana largitione, cum proderet M. MARCIUM populo frumentum in modios *assibus donasse;* et FLORUS *Lib. III. c. XIII. inopem populum vixisse*, ait, *ex aerario suo.*

§. XX.

Distributores.

Vidimus, in posteriori aeuo Aediles curules postremo annonae curam habuisse, quod vsque ad

Grac-

Gracchanas largitiones durasse veri est simile; C. GRACCHUS vero hac lege sua fortasse ad tribunos plebis eandem curam reuocauit, cum is tribunus plebis legem rogaret, et ipse praefuisse annonae, aut saltem distributioni adfuisse videtur; idque colligerem ex CICERONIS verbis *Tuscul III. Piso ille frugi semper contra legem frumentariam dixerat. Is lege lata consularis ad frumentum accipiendum venerat. Animaduerterat Gracchus in concione Pisonem stantem. Quaerit audiente Populo R. qui sibi constet, cum ea lege frumentum petat, quam dissuaserat. Nolim, inquit, mea bona, Gracche, tibi viritim diuidere liceat. Sed si facies, partem petam.*

§. XXI.

Quibus frumentum distribuebatur et numerus frumentantium.

Si PLUTARCHI locum cum Liuiano conferimus, haec comparatio nos credere facit, C. GRACHUM nonnisi tenuioribus et pauperibus ciuibus per legem suam frumentum distribui voluisse, exceptis ditioribus ac ceterarum classium, quam proletariorum, censis. Imo nobiles, et magistratibus functos accepisse frumentum ex Ciceroniano loco *Tuscul. III.* ex PISONIS exemplo diuinarer. Posterioribus temporibus etiam Senatores, libertini accipiebant, non peregrini, nisi prius ciuitate donati fuissent. Neque ego negare possum, *C. Grachum* numerum certum frumentantium descripsisse,

 vt

vt potius hoc crederem, ne tam indefinita fieret diſtributio.

§. XXII.

Quantitas frumenti.

Atque id quidem, quod diſtribuebatur, menſtruum erat, ſingulis menſibus diſtribuendum, in quo omnes auctores conſentire credo. Clarius teſtimonio APPIANI habere non poſſumus, qui ſcribit σιτηρέσιον ἔμμηνον ὁρίσαι ἑκάστῳ τῶν δημοτῶν ἀπὸ τῶν κοινῶν χρημάτων. *Frumentum menſtruum publica pecunia coemtum viritim populo conſtituiſſe.* Etiamſi deficerent illorum teſtimonia, quia vetuſtate laborant omnia, ex largitionum modo ſubſequentium temporum id tamen colligendum eſſet, vbi omnes diſtributiones menſtruae erant; nec vllum ego inueni locum, unde ſuſpicari poſſem, idem, quod recentioribus temporibus hac in re obtinuit, olim ſecus fuiſſe. Quantitas vero frumenti & modus, ſecundum legem Gracchanam diſtribui ſoliti, quis fuerit, a me determinari nequit, licet credam, GRACCHUM primum de hiſce rogaſſe. Argumento tamen quodam vtar, quod alii videant, num ſufficiat. Scimus enim per legem Terentiam, de qua infra, repetitam eſſe legem hanc Semproniam, illamque nobis aſſeruatam eſſe per concionem MACRI ad plebem, apud SALLUSTIUM *Lib. III. p. 974. ed. Cort.*, habitam; qui cum largitionem a Senatu tum temporis factam exte-

extenuaret, silentio praeteriit, largiorem fuisse GRACCHUM, quam patres; quod si fuisset tribunus ille, certissime credo, MACRUM hoc contra patrum largitionem vilem adduxisse, cum exilitate huius largitionis impotentiaque patrum in studium tribuniciae potestatis exardesceret. Parem igitur fuisse Terentiae et Gracchanae legis modum, (hoc est, *quinos modios*) fuisse videtur, cum patres ad deliniendam plebem non minus largiri poterant, quam tribunus, nec plus largiri opus illis erat, si modo lex Gracchana ad plebis voluntatem restaurata fuisset. Ego argumentum hocce probare non possum, quia omnem suam vim amittit, quod idem MACRUS Senatum iniuriatur ob exiguam menstrui quantitatem, quum inquit, *qua tamen quinis modiis libertatem omnium aestimauere*, illudque menstruum cum alimentis carceris comparat.

§. XXIII.

Frumenti pretium.

De pretii vilitate extat LIUII locus, *semissibus* nempe *ac trientibus*, sine dubio in singulos modios aestimati, quod animaduertendum est diligenter, ne quem forte inducant, qui semis aeris ac trientibus frumentum datum in modios affirment, aut qui pretium fuisse tradunt, senos aeris trientes, id est, binos asses, corrupta secuti PAEDIANI exemplaria *in Pisonianam*: aut qui frumentum distributum putant plebi vrbanae modo semissibus, modo

treſſibus, duplici errore, in quo fuit CHAPMANNUS apud PEARCIUM *ad Cic. Offic.* II. c. XXI. qui corrigit ſemiſſe *aut* triente, interpretaturque de viliſſimo pretio. Nam et ex vno duo faciunt pretia, et ex trientibus treſſes, id eſt, ex tertia aſſis parte tres aſſes; cum reuera frumentum ne aſſe quidem venierit, ſed *ſemiſſe ac triente*, id eſt, *dextante*, ſeu mauis apertius, *decem e duodecim aſſis partibus*. Quid autem cauſſae eſſe dicemus, cur veteres auctores ſemiſſis ac trientis nomina vſurpare, quam dextantis maluerint, cum tamen idem vna hac voce ſignificetur, quod illis duabus? dicerem repetita a veterum conſuetudine, qui cum aere graui vterentur, et *XII. aſſis*, vel quod idem erat, *librae* partes haberent; ſex autem pondera, *vnciam, ſextantem, quadrantem, trientem, ſemiſſem, ac libram;* cum igitur decem erant vnciae expendendae, ſemiſſem ac trientem coniiciebant in lancem. GRACCHUS autem reſpuiſſe videtur partes aſſis minutiores, et lege ſua frumenti pretium in modios non certam ſolum pecuniae ſummam fuiſſe, verum etiam certum nummi genus, ſemiſſes nimirum ac trientes cum dextante non cuderentur. *Jo. Fr.* GRONOUIUS *de Seſtertiis Lib. IV. c. XII. p. 336. ed Lugd. 1691.*

§. XXIV.

Frumentariae prouinciae.

Ex quibusnam prouinciis tantam frumenti copiam C. GRACCHUS deſumſerit, certo dici nequit;

quit; nec ego deprehendo in eam rem testimonia, vt inde commouear ad credendum, GRACCHUM retinuisse frumentarias prouincias veteres, Etruriam, Africam et Siciliam. Plures posterioribus, potissimum Imperatorum temporibus, accessisse infra docebimus.

§. XXV.

Vicissitudines legis Semproniae.

Multis diuersisque vicissitudinibus subiecta fuit Gracchana lex, vsque ad SYLLAE tempora, nunc abrogata, nunc restaurata: Is enim perniciem fecit omnibus legibus tribunitiis, ita, vt ne vmbra quidem legum antiquarum tribuniciaeque potestatis remaneret. Non igitur diu obtinuit Gracchana rogatio, vt fere diuinarer, cum eius interfectione quoque cessasse. Postea nonnumquam eo elaboratum fuisse a plebeiis magistratibus, vt plebi salutaris lex restauretur, colligendum esse puto ex PLUTARCHO *in vita Marii.* Vtrum haec prima mutatio fuerit, vix credo, cum tam perniciosa patriciis, plebeiis vero exoptatissima fuit lex ista, vt potius arbitrarer, iam plures contigisse, quarum tamen memoria extat nulla. Scripsit nempe ille auctor; Νόμου γάρ εισφερομένυ περὶ σίτυ τοῖς πολίταις, ἐναντιωθεὶς ἐῤῥωμενέςατα, κάι κρατήσα; &c. *Rogatione promulgata de frumento ciuibus diuidendo cum vehementissime intercessisset, peruicissetque, ne ferretur.* Cum autem sub C. MARII tribunatu promul-

promulgatam eandem accepimus, hicque munus iniit a. U. DCXXXIII. et continuauit in annum DCXXXIV. circa hosce annos id ſine dubio contigit. Atque vnus ille PLUTARCHUS teſtis eſt, nec adiuuat LIUIUS, in cuius Epitomis hoc, vt alia digna cognitu, praetermiſſum. Nihil ergo eſt, quod addere poſſimus.

§. XXVI.

Fragmentum antiquae legis frumentariae.

Legem frumentariam antiquam tabula aerea ſeruauit, *Mich.* MAITTAIRE in ſeparato libello edidit, *Franc. Carol.* CONRADI explicauit, illuſtrauitque in Parergis pag. 352. Prima inſcriptio graeca in altera tabulae parte, fines agri, Baccho ab Heracleenſibus conſecrati, recenſet, altera latina duo capita habet, de recenſu populi frumentationis cauſa agendo, et de cura viarum in Vrbe muniendarum, Aedilibus commiſſa. Eas tantummodo legis paginas deſcribamus, quae frumentandi cauſa ſcripta ſunt, et ita leguntur.

PROFITEBITUR. NOMEN. ET. EA. QUAE. PROFESSUS. ERIT. ET. QUO. DIE. PROFESSUS. SIT. IN. TABULAS. PUBLICAS. REFERUNDA. CURATO. EADEMQUE. OMNIA. QUAE. VTEIQUE. INTABULAS. RETTULERIT. ITA. INTABULAM. IN. ALBUM. REFERUNDA. IDQUE. APUT. EORUM. ET. QUOM. FRUMENTUM. POPULO. DABITUR. IBEI. VBEI. FRUMENTUM. POPULO. DABITUR. COTTIDIE. MAIOREM. PARTEM. DIEI. PROPOSITUM HABETO. V. D. P. R. L. P.

QUEI-

QUEIQUOMQUE. FRUMENTUM. POPULO. DABUNT. DANDUMQUE. CURABIT. NEIQUE. EORUM. QUORUM. NOMINA. H. L. AD. COS. PR. TR. PL. INTABULA. IN. ALBO. PROPOSITA. ERUNT. FRUMENTUM. DATO. NEUE. DARE. IUBETO. NEUE SINITO. QUEI. ADUERSUS. EA. EORUM. QUEI. FRUMENTUM. DEDERIT. IS. IN. TR. M. I. HS. ♄ = VNUM SESTERTIUM SIUE IↃ. POPULO DARE DAMNAS. ESTO. EIUSQUE PECUNIAE. QUEI. VOLET. PETITIO. ESTO.

De auctore et anno huius legis nihil certi habere possumus praeter id, quod post Semproniam lata sit, cum id ex indole frumentationis eius temporis non dubie colligi debeat.

Vtrum potius ab ipso C. Sempronio Gracho lata fuerit credere posses, si ex collatione secundae et primae legis partis colligeres, cum PLUTARCHUS quoque *in Grachis* p. 836. refert, eundem leges rogasse de viis muniendis atque in hoc opere perficiendo non minorem collocasse curam, quam impensam, dum ornatum cum vtilitate coniungere studeret. Imo aetati huic vel ipse scripturae et sermonis habitum respondere credit CONRADI, et ex comparatione cum legis Thoriae fragmentis, a Sigonio de Ant. Jur. Ital. Lib. II. c. 2. editis apparere. Neque ego contrarius huic opinioni esse possum, licet §. XLVIII. affirmem, Caesaris demum temporibus recensus modum definitum esse, cum bene sciam, quam variis vicissitudinibus leges Gracchanae obnoxiae fuerint, quotannis fere abolitae, et iterum restauratae. Initium itaque

itaque publicae professionis atque recensus fecisse videtur Gracchus, Caesar restaurasse.

§. XXVII.

Lex Apuleia.

Ad aliam igitur pergamus rogationem, quam ferre conatus est L. APULEIUS SATURNINUS a. U. DCLIII. Eius ferendae occasio erat teste CICERONE *in oratione pro Sextio et de Harusp. responsis*, quod SATURNINUS antea a Senatu ignominia adfectus esset, cum in annonae caritate Quaestor Ostiensis a sua frumentaria procuratione amotus, eique rei M. SCAURUS praefectus erat, quam delendam arbitratus forte est, per frumentariam hanc rogationem. Maxime vero ei se opposuit Quaestor vrbanus CAEPIO, qui Senatum docuit, aerarium tantam ferre non posse largitionem, vti est apud CICERONEM *ad Herenn.* I. c. XII. vnde commoti sunt quidam, vt crederent, non perlatam esse hanc legem; sed ego quidem arbitror, non sufficere eam rationem, quod sese opposuerit CAEPIO: quam multae enim perlatae sunt leges, quae ex maximis dissidiis et contentionibus extrahebantur. Neque etiam dubium exinde moueri poterit, quod CICERO vnicus in eam rem testis sit, et in exemplis tantum retulerit; nonne enim constat, scriptorem exempla ex historiis haurire solitum esse? neque etiam vnicus est, sed non leuiter illi suffragatur FLORUS Lib. III. c. XVI. quippe qui testatum

teſtatum reliquit, *Saturninum Gracchanas leges aſſeruiſſe*, et iterum rogandis Gracchorum legibus vehementer incubuiſſe. Ipſe quoque CICERO non ſemel in factam SATURNINI rogationem teſtis eſt, cum in *Lib. II. de Legib.* cap. VI. iterum eius memoriam inter alias Saturninianas leges aſſeruauit.

§. XXVIII.

Lex Liuia.

Per integros nouem annos frumentariae cauſae, aut fere neglectae erant, aut memoria nulla nobis relicta eſt; quod poſterius credere malim. FLORUS *Epit. LXXI.* auctor nobis eſt, M. LIUIUM DRUSUM tribunatu ſuſcepto pro auctoritate Senatus, vt plebem in partes Optimatium adduceret a. U. DCLXII. Semproniam frumentationem reuocaſſe; eaque vere delata eſt, licet dubitent quidam, ſi modo inſpiciant *Epit. LXXI.* vbi ſic habetur: *M. Liuius Druſus trib. pleb. vt maioribus viribus ſenatus cauſam ſuſceptam tueretur, ſocios et Italicos populos, ſpe ciuitatis Romanae ſollicitauit: iisque adiuuantibus per vim legibus Agrariis frumentariisque latis iudiciariam quoque pertulit.* FLORUS *Lib. III. c. XVII.* CICERO *in indice legum Lib. II. de Legib. c. VI.* ASCONIUS *in Cornelianam.* Inuiſo Senatui facto DRUSO, velut belli ſocialis auctore, quoniam fides ſociis data non ſeruata fuerat, domique occiſo, Gracchana reſtauratio euanuit. Abrogabatur enim eodem, quo DRUSUS interfectus, anno a PHILIP-

PO

PO consule, quem pro tali facto tribunitius viator faucibus apprehensum non ante dimiserat, quam sanguis in ora atque in oculos redundaret; immo et fere in perpetuum abrogata est, per bella ciuilia innumera, quae sociale istud exceperunt, tamque populum romanum exercuerunt, vt ne injecta quidem fuerit a tribunis mentio vllius largitionis.

§. XXIX.

De distributoribus, frumentantibus, modo frumenti et pretio.

Cetera, quae de distributoribus, de numero frumentantium, de modo frumenti, atque de pretio ad L. Gracchanam diximus, ea omnia retenta esse ab APPULEIO et DRUSO, nullus dubito, imo nec magis a veritate recedit, quam certum est, legem Sempronianı eos reuocare conatos esse.

§. XXX.

Syllana abrogatio legum frumentariarum.

Non multo post, quicquid auctoritatis erat tribunis et in ferendis legibus potestatis, ademit SYLLA; extinctaeque sunt turbarum et seditionum faces, quae tamen a. U. DCLXXV. quum obiret, reuiuixere, cum plebs tribunitiae potestatis restitutionem vehementer exposceret. Quae res per multos annos frustra iactata erat, consulibus strenue tuentibus SCtum, quo acta SYLLAE confirmabantur, contra plebe summa vi pugnante, ne spoliata

ſpoliata praeſidio tribunicio potentum libidini eſſet expoſita. Optime hocce intelligere poteris ex oratione MACRI LICINII (non M. LEPIDI vti pleraeque edd. habent, ſed auctoritatem A. POPMAE ſecutus eſt CORTIUS p. 967.) Trib. pl. ad plebem pro tribunicia poteſtate reſtituenda habita CASSIO VARO et M. LUCULLO coſſ. a U. DCLXXX. *Si Quiriter,* inquit, *partium exiſtimaretis, quod inter ius a maioribus relictum vobis, et hoc a Sulla paratum ſeruitium intereſſet; multis mihi diſſerendum fuit, docendumque, quae ob iniurias, et quotiens a patribus armata plebs ſeceſſiſſet, vtique vindices parauiſſet omnis iuris ſui tribunos plebis. Nunc hortari modo reliquum eſt, et ire primum via, qua capeſſundam arbitror libertatem &c.* Usque ad annum DCLXXX. eſt obuium itum omnibus plebis conatibus, quo anno tanto impetu coorta eſt plebs in patres, vt ſuſtineri amplius non poſſet, et conditiones variae inierentur, quo ſedarent populum vsque ad annum DCLXXXIII, quo reſtituta eſt CN. POMPEIO, et M. CRASSO coſſ. tribunicia poteſtas, et redditi tribuni plebis, quorum primus denuo creatus mihi videtur MACRUS ille LICINIUS; Et ab hinc quoque nouae frumentariae largitiones atque leges. CICERO *Lib. III. de Legib.* ait, *Pompeium noſtrum ceteris rebus omnibus ſemper ampliſſimis ſummisque effero laudibus: de tribunicia poteſtate taceo: nec enim reprehendere licet, nec laudare poſſum.* LIUIUS *Epit. XCVII.* PLUTARCHUS *in Pompeio* SALUSTIUS *in Catilina.*

§. XXXI.

Lex Terentia et Cassia.

Atque necesse quidem erat consulibus anni DCLXXXI. C. CASSIO et M. TERENTIO LUCULLO, vt plebem delinirent, et ad rem integram in aduentum POMPEII (qui in Hispania bellum gerebat cum SERTORIO) reiiciendam, si possent, adducere frumentariam legem eamque ferre, quam Terentiam et Cassiam veteres, Terentiam vno nomine CICERO contentus, vocant. Caput eius inuenio apud CICERONEM *Lib. III. in Verrem; Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex SCto et ex lege Terentia. Emundi duo genera fuerunt: vnum certarum decumarum; alterum, quod praeterea ciuitatibus aequaliter esset distributum. Illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset; huius imperati, tritici modium DCCC. M.* Aliud istius legis caput extat in MACRI LICINII concione apud SALLUSTIUM *Lib. III. p. 973 ed. Cortii. Nisi forte*, inquit, *repentina ista frumentaria lege munia pensantur, qua tamen, quinis modiis libertatem omnium aestimauere, qui profecto non amplius prosunt alimentis carceris. Namque, vt illorum exiguitate mors prohibetur et senescunt vires: sic neque absolui cura familiari tam parua res potest, et ignauus quisque tenuissima spe frustratur.* Esse eandem hanc legem, de qua CICERO testatur, ex eo veri est simile, quod nullius extra hanc legis frumentariae eo anno latae mentio fit a veteribus scrip-

scriptoribus, et quod MACRUS eo ipso anno, quo perlata est lex TERENTIA, tribunatum plebis gessit. Volunt alii legem TERENTIAM et CASSIAM non plane nouam legem esse, sed tantum repetitam SEMPRONIAM, cuius summa retenta, in TERENTIA quaedam addita, aut mutata esse; idque colligunt, vti ERNESTI V. C. fecit, ex ceteris rebus, de quibus aliquoties ad populum latum, tamquam de ambitu, de repetundis, vbi semper summa primae in eo genere legis seruata est, nempe vt agi in hominem posset, vt poena esset crimini constituta; cetera autem de personis, de modo iudicii, de genere poenae, mutata sunt. Quod lubenter concedam, sed de eo adhuc ambigo, vtrum amplius quid ex L. SEMPRONIA seruatum sit, quam largitio frumentaria plebi facienda, quae proprie summa istius legis vocanda esset. Sicuti igitur concludere non possumus a modiorum facta mentione in lege TERENTIA, idem menstruum fuisse in lege SEMPRONIA, ita nec contra concludi potest, idem Semproniae largitionis pretium in Terentia retentum esse.

§. XXXII.

An perlata sit?

Dubitauit adhuc LIPSIUS, vtrum lex haec perlata fuerit, sed vti vides absque ratione. CONTARENUS eandem temporariam fuisse autumat, quoniam in *Cn.* POMPEII aduentum dilata essent

 omnia;

omnia; eoque reuerſo, et reſtitutis in integrum tribunis, ſuperuacaneam fuiſſe legem iſtam. Sed non perſpicio, quomodo hoc ſequatur. Modus concludendi, quo CONTARENUS vtitur, hic eſt: *Lex* TERENTIA *non fuit, niſi remedium deliniendae plebis, vsque ad Pompeii aduentum; hoc igitur reuerſo non amplius opus erat iſto remedio; ideoque euanuit legis frumentariae vis et obſeruatio.* Aſt falſum id mihi videtur ſuppoſitum eſſe, quod leges frumentariae remedia placandae plebis tantum fuerint. Concedo equidem ex accidenti talia media fuiſſe, vti nonnumquam etiam media fuere adipiſcendae auctoritatis et gratiae apud plebem; vera tamen et neceſſaria ratio illarum ferendarum erat frumenti inopia, quod tota prior tractatio probat, omniaque antiquitatis documenta. Cum autem exiſtente tali inopia, eius cauſam in Senatu quaereret populus, ſeditiones ortae, quae placari aliter non poterant, niſi per frumentarias haſce largitiones. Sed quid verba amplius facimus? res certa eſt ex CICERONE *orat. frument. in Verrem III. c. LXX.*

§. XXXIII.

Quantitas largitionis.

Quod igitur quantitatem menſtrui ac pretii, pro eo ſoluendi attinet, non omnia ſatis certa ſunt, niſi volueris diuinationi locum facere, praeter cetera, quae certa ſunt. Atque ex MACRI

concione

concione certum quidem eſt, quinorum modiorum menſtruum fuiſſe, quod diſtribuebatur, cum his verbis locutus erat: *Niſi forte repentina iſta frumentaria lege munia veſtra penſantur, qua tamen quinis modiis libertatem omnium aeſtimauere.* *Senos* fuiſſe LIPSIUS absque omni adducta ratione contendir, contrarius aperte SALLUSTIO; cui tamen dicam iam ſcripſit CONTARENUS. Haec certa: incertum tamen, vtrum gratis, an accepta pecunia. Equidem credo, *iisdem ſemiſſibus ac trientibus* populo venditos eſſe ſingulos modios, ac lege SEMPRONIA. Cum enim plebs Gracchanae legis renouationem vehementer peteret, eamque reſtaurandam cogeretur Senatus, non ſimile eſt veri, neque gratis, neque maioris pretii ac legis Gracchanae erat, diſtributum eſſe frumentum. Non gratis, quia id plane non a plebe poſtulabatur, neque etiam maioris pretii veniiſſe frumentum videtur, quia tum non potuiſſet Senatus plebem delinire, qui reſtitutionem tribuniciae poteſtatis, legumque tribuniciarum reſtitutionem expoſceret, vt adeo non neceſſe haberet Senatus, vt vilioris pretii frumentum venderet. Ceterum notabilis locus eſt hic SALUSTII, quia quinorum illorum modiorum largitionem cum alimentis carceris comparat, quippe quae non maiora eſſent, et quia libertatem hisce quinis modiis aeſtimari dixit. Quodſi locus hic cum DEMOSTHENIS *ex Olynthiaca* III. conferatur, videbis procul dubio, illum ex hoc hauſtum eſſe.

 Ibi

Ibi enim ſummus orator θεωρικὰ χρήματα, hoc eſt, eas pecunias, quae domi ex aerario erogabantur, exiguntur ab iis qui ſpectaturi veniunt in theatrum, cibis iis ait ſimiles eſſe, qui aegris a medico miniſtrari ſolent; vt enim hi nec robur addunt inualido corpori, nec emori ſinunt; ſic illas pecunias nec ſufficere ad vitam tolerandam, et ſegnitiei atque inertiae ſegetem eſſe. ἴσως ἂν τῶν τοιούτων λημμάτων ἀπαλλαγείητε, ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι παρὰ τῶν ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε. Καὶ γὰρ οὔτε ἰσχὺν ἐκεῖνα ἐντίθησιν, οὔτε τοσαῦτά ἐστιν, ὥστε ὠφέλειαν ἔχειν τινὰ διαρκῆ, οὔτε ἀπογνόντας ἄλλοτι πράττειν ἐᾷ. ἀλλ' ἐστι ταῦτα τὴν ἑκάστου ῥαθυμίαν ὑμῶν ἐπαυξάνοντα. *Fortaſſe huiusmodi lucra miſſa feciſſetis, quae cibos referunt a medico aegris praeſcriptos. Neque enim illi validos reddunt, neque mortem obire ſinunt. Haec item, quae nunc vobis diſtribuuntur, neque tanta ſunt, ſatis vt proſint, neque aliud agere hac ſpe abjecta ſinunt quin vnius cuiusque veſtrum ignauiam auctum eunt.* Deinde etiam ſeruilia alimenta iſtos quinos modios vocauit MACRUS, et cum alimentis carceris comparauit, quippe quae tam exigua fuiſſe videntur, vt ex DIONIS *Lib. LVIII.* cognoſco, qui ASINIO GALLO iuſſu TIBENI in publica cuſtodia retento talem cibum miniſtratum fuiſſe tradit his verbis; τροφὴ τοιαύτη καὶ τοσαύτη, ὥστε μήτε τινὰ ἡδονὴν καὶ ῥώμην αὐτῷ παρασχεῖν, μήτε ἀποθνήσκειν αὐτὸν ἐᾶν.

Cibus

Cibus talis ac tantus, vt voluptatem aut robur afferret nullum, mori autem prohiberet. Vide quoque SENECAM patrem *Lib. IX. Controv.* IV. qui *diaria carceris* ea alimenta vocat. Et SENECAM *in Epiſt.* LXXXI. Ille qui in ſcena elatus incedit, et haec reſupinus dicit,

Imperito Argis, regna mihi liquit Pelops
Qua ponto ab Helles atque ab Ionio mari
Vrgetur Iſthmos —

ſeruus eſt, quinque modios accipit, et quinque denarios. Teſtimonia haecce dabant quoque rationem corrigendi locum Salluſtianum, vbi ex vetere codice legebatur: *qua tamen qui his modis libertatem omnium aeſtimauere.*

§. XXXIV.

Diſtributores.

Olim, pulſis Regibus, Senatum, deinde Curules Aediles, vsque ad Legem GRACCHANEM, poſt hanc vero tribunos plebis publicae annonae curam geſſiſſe, ſupra iam monuimus; Poſt legem noſtram TERENTIAM vero Praetorem illius procurationem habuiſſe, *ex Verrinis* CICERONIS ſatis liquet, non multo poſt, aut adeo primum fuiſſe Praetorem VERREM, qui frumenti curam gereret; certe id fecit a. U. DCLXXX. quo L. TERENTIA perlata erat, quod intelligere credo ex *Verrina tertia.* Ex PAEDIANI quoque *argumento in Cornelianam* id conſtat, vbi legimus: *Detulit nomen* (C. CORNELII)

PUBLIUS; *ſubſcripſit* CAIUS; *et cum* L. CASSIUS *Praetor decimo die, vt mos eſt, adeſſe iuſſiſſet, eoque die ipſe non affuiſſet, ſeu auocatus propter publici frumenti curam, ſeu gratificans reo &c.* L. CASSIUS hic praetor fuit M. LEPIDO et L. VOLCATIO *coſſ.* a. U. DCLXXXVII. ſeptennio igitur poſt latam legem TERENTIAM, vt itaque exinde, quidam ſint, qui argumentum ſumant, legem TERENTIAM non fuiſſe temporariam; de quo vide quae iam diximus ad §. XXXII. Ego non vtar iſto argumento, quia leue plane deprehendo, cum extraordinaria cura Praetoris CASSII eius anni eſſe potuerit, alio firmiori iam ſuffultus: neque etiam probare poſſum argumentum CONTARENI, quod ad ſuſpicionem quidem aliquid fecit, nihil vero ad certitudinem. *Venit mihi in mentem*, inquit, *ſuſpicari, ſi Aediles curules frumentaria procuratione altera harum legum ſoluti ſunt, Terentia potius, quam Sempronia ſolutas. Nam Gracchum inſenſum patribus, quis crederet gratiam eius legis, quae reddere plebem ſibi obnoxiam parabat, cum Praetore communicaſſe? Terentium contra veri admodum ſimile eſt, aucto mirum in modum lege ſua numero frumenti Vrbi inferendi, eiusque largitione reuocata, maiorem magiſtratum ei curationi praeficiendum putaſſe, non ſolum vt prouinciam hanc adminiſtraret maiore auctoritate, verum etiam vt eſſet in poteſtate Senatus.* Sed contenti eſſe debemus ſuſpicionibus in tanta vetuſtate rerum.

§. XXXV.

§. XXXV.

De his, quibus frumentum diſtribuebatur.

Ciues fuiſſe omnes, quibus frumentum dabatur vendebaturque tam vili pretio ſupra iam attulimus, neque peregrini admittebantur, niſi antea ciuitate donati eſſent. Atque ex hisce tenuiorum miſeraeque plebeculae rationem habitam fuiſſe, iisdem teſtibus etiam in hoc aeuo affirmari poteſt, quibus ſupra vſi ſumus; PERSIUS et SENECA teſtes ſunt; apud hunc legitur *Lib. XXXIX. Erant, quae Pompeium in diſtributione frumenti morarentur. Multis enim propter ſpem, quam de ſe excitarat manumiſſis, vt recte atque ordine acciperent, recenſum eorum facere inſtituerat.* PERSIUS frumentariam largitionem manumiſſionum cauſſas fuiſſe non ſolum teſtis eſt, ſed etiam libertos id cepiſſe ſimul liquet; *Satyra V.*

> *Libertate opus eſt, non hoc, qua vt quisque Velina,*
> *Publius emeruit, ſcabroſum teſſerula far*
> *Poſſidet.*

Quod vero numerum frumentantium attinet, nihil lege TERENTIA ſancitum eſſe videtur, nec prius quam Imperatorum aeuo quicquam huius generis determinatum eſſe videtur.

§. XXXVI.

De numero frumentantium.

Vti in legibus APULEIA et LIUIA de numero eorum, qui frumentum acciperent nihil determina-

tum esse suspicamur, ita frumentantium numerus lege TERENTIA non certior est, nec vestigia deprehenduntur, nisi leuiter impressa apud PLINIUM *Lib. XXXIX.* qui de POMPEIO testatur his verbis: POMPEIUS, *vt recte atque ordine acciperent, recensum eorum facere instituerat.* Et apud CICERONEM *in Verr. III. Imperas,* inquit, *vt decumas accipiant; Apronio dent lucri tritici medimnum XXXIV Millia. Quid est hoc? Vna ciuitas ex vno agro plebis romanae prope menstrua cibaria donare* APRONIO *cogitur?* Primus ista vestigia deprehendit CONTARENUS, cuius verba hic adscribere malo, quam meam sententiam proferre. *Imminuit orator modum frumenti ad crimen augendum, nos eum amplificemus, et producamus vel ad L. millia medimnum: qua ratione fiet ad illum tertiae circiter partis accessio, adeo non leuis, vt fortasse ne orator quidem tantum detrahere sit ausus, cum versaretur in re omnibus nota et aperta. Erunt igitur menstrua modium Romanorum CCC. M. quae sufficiunt hominum LX. millibus alendis, vt modus frumenti fuerint modii quini. Aut igitur haec ipsa, aut circiter tanta, mea quidem sententia, non maior hominum multitudo lege* TERENTIA *publicum frumentum accepit.* Difficile tibi forsan erit perspectu, quomodo iste numerus ex tam obscuro loco erui possit, sed adeas ipsum CONTARENUM, quem totum adscribendum hic curarem, nisi iusto longior esset. Mea quidem sententia omnes istae non nisi coniecturae sunt, leuissimis rationibus suffultae,

nec

nec sufficiunt ad opinionem, numerum istum LX. M. hominum, per legem TERENTIAM fuisse definitum frumentantium; licet non negem ea, quae CICERO dixit, se referre quodammodo ad legem TERENTIAM, imo et ad SCtum ante hanc factum; quia VERRES secundum has leges curam frumenti publici gerere debebat, sed fraudes ingentes et furta fecit, ob quae a CICERONE vehementer accusatur.

§. XXXVII.

Frumentariae Prouinciae.

Ex Sicilia, Africa, Sardinia, Hispania, Boeotia, Macedonia, Chersoneso, Asia et Syria hisce temporibus frumentum omne Romam aduectum fuisse, omnes testantur Graeci et Latini rerum Romanarum scriptores. VARRO *de Re Rustica.* LIUIUS multis locis. PLINIUS *Lib. XVIII. c. VII.* CICERO *ad Attic. Lib. XV. Epist. IX. et X.* Idemque *in Verrem et Oratione pro lege Manilia;* omnes vero tria praecipue celebrant reipublicae subsidia, Siciliam, Africam, Aegyptum. CICERO *in Verrem* III. c. LXX. de Sicilia frumentaria prouincia testatur, quem locum hic adscribendum puto, quoniam nonnulla monenda sunt. *Frumentum emere in Sicilia debuit Verres ex SCto et ex lege Terentia et Cassia frumentaria. Emundi duo genera fuerunt, vnum certarum decumarum: alterum, quod praeterea ciuitatibus aequaliter esset distributum. Illius decumani*

tantum

tantum, quantum ex primis decumis fuiſſet; huius imperati, tritici modium DCCC. millia. *Primum* videri tibi poſſet, ſecundum TERENTIAM legem ex ſola Sicilia exportandum fuiſſe frumentum omne; non ego tamen aſſentiri poſſum, ſed potius arbitror, vnum modo caput legis id fuiſſe, et ex aliis prouinciis quoque deſumtum eſſe frumentum, vt itaque non tamquam priuilegium Siciliae conceſſum hoc ſpectare poſſim, quia contraria adſunt multorum teſtimonia. Secundo declarandum hic eſt, quid *prouinciae decumae* ſibi velint? *Decumae* proprie decimam fructuum partem ſignificant, de quibus CICERO *in Verrem* ait, *ager vectigalis Populi Romani ex parte decima.* Item *omnis Siciliae ager decumanus eſt.* *Prouincia decumana* igitur eſt ea, quae a fructibus decimam partem praeſtare debet. Talis Sicilia erat, in qua ſingula iugera ſingula medimna ſoluebant. Frumenti autem, quod ex prouinciis extrahebatur, tria genera fuerunt, *decumanum, et aeſtimatum.* *Emtum*, quod aratores vendere, accepto ex SCto et forte etiam lege TERENTIA pretio, cogebantur, ad alendum Romae populum. CICERO *in Verren* III. c. LXX. *Aeſtimatum*, quod aeſtimabat magiſtratus in cellam ſuam in vſum familiae, cum interdum pro frumento pecuniam acciperet. CICERO *Verrin: III. c. LXXV. retines H. — S. XVIII. tanti enim eſt frumentum Sicilienſe ex lege aeſtimatum.* *Emtum* frumentum duplex fuit, *vnum decumanum*, quod ex alteris

item decimis, pretio persoluto aliquando accipiebatur. LIVIUS *Lib. XXXVII.* *Alterum imperatum*, quod praeter duas decumas aequaliter omnibus ciuitatibus pretio item soluto imperabatur, vt ASCONIUS *in Cic. in Verrem V. Decumae in Sicilia lege et consuetudine trahuntur: alterae nouis institutis propter annonae rationem imperantur.* TACITUS. *prouinciales*, inquit, *emere frumenta et vendere cogebantur, diuortia itinerum et longinquitas regionum indicebatur, vt ciuitates a propinquis hybernis in remota et auia deferrent.* Numus argenteus extat, PISONIS et CAEPIONIS, in quo cernuntur duo viri inter spicas sedentes, cum inscriptione: *ad frumentum emundum ex SCto.*

Ex hisce igitur intelliges, quomodo inuehere in VERREM posset CICERO, cum ille nefarius homo tria medimna a Siculis exegit; pecuniam ex aerario inopi et exhausto datam accepit, vt Siculis oratoribus exsolueretur, sed omnem pecuniam istam in domum suam auertit. CICERO *Verr.* V. Plurima ad hanc rem notauit *Julius Caesar* BULENGERUS *in tract. de tributis ac vectigalibus populi romani;*

romani; qui extat in Thesauro Graeuiano Tom. VIII. pag. 824 - 920.

§. XXXVIII.

SCtum frumenti causa in CATONIS *sententiam factum.*

Post aliquot annos et quidem a. U. DCXCI. SCtum factum est in CATONIS sententiam, quum C. CAESAREM metuerent Patres, quem in praetura nouis rebus studere videbant, et plebem sollicitare. Suadebat scilicet CATO, vt repente obuiam irent CAESARIS conatibus, et largitione frumentaria vterentur ad conferendas in tranquillum turbas, tamquam remedio, ex quo superioribus annis magnum respublica cepisset fructum. PLUTARCHUS *hoc prodit in Caesaris vita.* Κάτων τον δῆμον ὑπὸ Καίσαρος ὁρῶν ἐν τοῖς περὶ Κατιλίναν διὰ ταρασσόμενον, καὶ πρὸς μεταβολὴν τῆς πολιτείας ἐπισφαλῶ ἔχοντα, συνέπεισε την βȣλὴν ψηφίσϑαι νεμήσεις τοῖς πένησιν, καὶ τȣ͂το δοϑὲν ἔϛησε τον ϑόρυβον, καὶ κατέπαυσε τὴν ἐπανάϛασιν. hoc est: *Cato Catilinariae coniurationis temporibus cum videret esse periculum, ne plebs a Caesare sollicitata ad mutandam Reip. formam prolaberetur, persuasit Patribus, vt S. C. fieret de frumento tenuioribus distribuendo, idque distributum omnem sedauit tumultum et seditionem repressit.* IDEM *in Catone,* ὁ Κάτων ἔπεισε τὴν βȣλὴν ἀναλαβεῖν τον ἄπορον καὶ ἀνέμητον ὄχλον

εἰς

εἰς τὸ σιτηρέσιον, ἀναλώμαῖος μὲν ὄτος ἐνιαυτȣ χιλίων καὶ διακοσίων καὶ πεντήκοντα ταλάντων. Περιφανῶς δὲ τῇ φιλανθρωπίᾳ ταύτῃ καὶ χάρυτι, τῆς ἀπειλῆς ἐκείνης διαλυθείσης &c. *Cato perſuaſit Senatui, vt pauperum turbae largitionis experti denuo frumentum daret. Annuus ſumtus erat ille quidem talentum M. DL. Sed hac humanitate et beneficio minis illis aperte diſcuſſis* &c. Et idem *in Caeſaris vita.* Κάτων φοβηθεὶς μάλιςα τὸν ἐκ τῶν ἀπόρων νεωτερισμὸν, οἳ τȣ παντὸς ὑπέκκαυμα πλήθȣς ἦσαν ἐν τῷ Καίσαρι τας ἐλπίδας ἔχοντες, ἔπεισε τὴν σύγκλιτον ἀπονεῖμαι σιτηρέσιον αυτοῖς ἔμμηνον. ἐξ οὗ δαπάνης μὲν ἑπτακόσιαι πεντήκονῖα μυριάδες προσεγίνονῖο τοῖς ἄλλοις ἀναλώμασιν τὸν μένῖοι μέγαν ἐν τῷ παρὸνῖι φόβον ἔσβεσεν περιφανῶς το πολίτευμα τοῦῖο, καὶ το πλεῖςον ἀπέῤῥηξεν της Καίσαρος δυνάμεως. *Cato metuens maiorem in modum, ne tenuis, ac ieiuna plebecula, quae collocata in Caeſare ſpe, reliquae multitudini ſubdebat faces, qui moliretur noui; perſuaſit Senatui, vt menſtruum illi frumentum diſtribueret. Quae acceſſio fuit ſeptingentorum quinquaginta myriadum (ſiue ſeſtertium trecenties) ad reliquos ſumtus. Eo conſilio magnus, qui tum omnes inuaſerat, metus aperte ſublatus eſt, plurimumque de Caeſaris potentia detractum.* Ex hoc poſteriori loco colligendum eſſe puto, tum temporis, quo CATO ad Senatum verba faceret, nullas factas fuiſſe largitiones, potiſſimum ex

eo,

eo, quod ſumtum in eam factum non iis impenſis acceſſiſſe dicit, quae antea fierent in frumentum, quibuscum ſi vlla fuiſſet largitio, conferendae erant: ſed τοῖς ἄλλοις ἀναλώμασιν, id eſt, reliquis ſumtibus, qui neceſſario fiebant in republica. In verbo quoque ἀναλαβεῖν *intermiſſae* ac *repetitae* rei ſignificatio eſt. Quod facile crediderim, cum hisce temporibus largitiones legesque frumentariae non adhiberentur, niſi placandae plebis cauſa, ideoque vtplurimum extra ordinem factae. Exinde tamen non ſequitur, omnes illas leges frumentarias, et eam quoque ob cauſam legem TERENTIAM etiam, temporarias fuiſſe. Quomodo enim poſſet CICERO *frumentaria in Verrem* inuehere, eumque arguere, quod non ex SCTO et L. TERENTIA frumenti curam geſſerit. *Lib. III.* c. LXX. Nouam vero hanc in CATONIS ſententiam factam legem, annuam fuiſſe ſuſpicari quis poſſet, quia praetore CAESARE tantum immineret reipublicae periculum, ne ſe plebi, rerum nouarum auidae, in tanta poteſtate ſeditionis ducem praeberet. At ex praetura vlteriorem Hiſpaniam ſortitus, profectus eſt, teſte SUETONIO c. XVIII. vt in vrbe turbare abſens nihil potuerit eo anno. Contra vero diuturnam hanc legem fuiſſe, PLUTARCHUS indicare videtur, qui ſumtum fuiſſe ſcribit ἐνιαύσιον *anniuerſarium* et factum, vt ipſemet interpretatur, ἐνιαυτοῦ, quotannis. CICERO *ad Atticum II.* *Ep.*

Ep. XIX. ſignificare quoque videtur, legem noſtram vsque ad CLODIAM obſeruatam eſſe, dum narrat, ludis Apollinaribus Curioni filio, in theatrum venienti, cum ita plauſum eſſet, vt ſalua republica ferret id Caeſar grauiter, fuiſſe, qui eam ob cauſam *Roſciae* legi etiam *frumentariae* minitarentur. Mirum tibi non ſit, quod de SCto hoc tamquam de lege loquimur, et CICERONIS teſtimonia de lege frumentaria, iis temporibus valente, ad SCtum hoc trahimus; ſaepius enim SCta vocantur leges. Quodſi vero aliam legem poſt SCtum, ante tamen CLODIAM legem, ex hisce documentis cognoſcere velis, ego nulla ex ratione prohibere id poſſum, quam quod eo in caſu mirer ceterorum omnium ſcriptorum ſilentium. Tuae quoque tantum coniecturae ſunt. Sed aliae adhuc coniecturae contra te ſunt, eae nempe, quod non iſta Senatui leuitas eſſe potuerit in decernenda largitione, ad prohibenda CAESARIS molimina, qui tamen ſemper metuendus erat; ideoque ſemper neceſſe erat, vt plebis gratia conſeruaretur per largitiones ipſi maxime exſpectatas. Ea, quae CONTARENUS ad explicandum hunc locumCiceronianum pluribus attulit, nihil ad ipſam rem facere credo, vt ego iure meritoque abſque examine iſta praetermittenda eſſe cenſeam. Maxime vero errauit LIPSIUS *in Admirandis,* qui ex DIONE Lib. XXXVIII. ſuſpicari vult, ſuaſu Catonis plane donatum eſſe frumentum, quia ille dixit: *Clodio igitur* denuo (ἀῦθις) gratis diuiſit.

§. XXXIX.

De numero frumentantium.

De quantitate frumentationis, de distributoribus, de iis, quibus dabatur publicum frumentum, deque prouinciis frumentariis nihil habeo dicere, quod mutatum esset post legem TERENTIAM, sed potius, huius sententiam retentam esse, non absque ratione arbitror. Quod vero *numerum frumentantium* attinet, ex sumtu, quem factum quotannis in eam rem tradit PLUTARCHUS, id coniicere possum. Ponamus igitur, frumentum Romae fuisse in modios singulos quinis H — S, quod necesse est, cum frumentum lege TERENTIA diuidendum tradit CICERO *frument. in Verrem*, emtum in Sicilia H — S quaternis in modios singulos, Romae pluris quoque id fuisse necesse est, nisi aut classes, quibus aduehebatur, nullo reipublicae sumtu nauigarunt, aut faciendi non fuerunt alii sumtus eo maiores, quod frumenti pars multo maxima e regionibus, quam Sicilia remotioribus, petebatur. Inde CONTARENUS computationem facit, qua ego quoque vtar. — *Ponamus amplius, quam quinis H — S in modios singulos frumentum Romae fuisse, et quicquid excurrit, resectum reipublicae semissibus ac trientibus, quos numerabat plebs, atque hac ratione datos inueniemus ex hoc SCto modios quinos quot mensibus centum hominum millibus. Accipiebant enim singuli quotannis modios sexagenos, qui ea, quam statui, aestimatione*

tione H — S quinum valebant aureos ſcutatos ſeptem cum ſemiſſe; hi centies millies ducti reddent ad aſſem ſummam illam Plutarchi DCCL. M. Efficitur itaque, ſi DCCL. M. diuidantur per ſeptem cum ſemiſſe, tanquam annali ſumtu vnius frumentantis, centum millia frumentantium fuiſſe, et id quod excurrit; non enim ad vnguem numerum iſtum tenere poſſumus: ſufficiat aliquo modo determinaſſe.

§. XL.

Lex Clodia.

Deuenimus nunc ad legem CLODIAM, quae a. U. DCXCVI. PISONE et GABINIO *coſſ.* a. P. CLODIO tribuno plebis lata, cuius ſumma erat, *vt frumentum gratis daretur populo.* DIO *Lib. XXXVIII.* auctor mihi eſt, apud quem legitur: Ὁ οὖν Κλώδιος τον σῖτον προῖκα αὖθις διένειμε. τὸ γὰρ μετρεῖσθαι τοῖς ἀπόροις τοῦτε Γαουϊνίου ἤδη, τοῦ Πίσωνος ὑπατευκότων εἰσηγήσατο. *Clodius igitur frumentum denuo gratis diuiſit. Tulerat enim ad populum, vt daretur pauperibus, cum primum Gabinius et Piſo conſulatum inierunt.* Non vnicam legem CLODIAM, ſed duas fuiſſe CONTARENUS ſuſpicatur, vtramque in a. U. DCXCV. ex faſtis Capitolinis, ex DIONE vero in a. U. DCXCVI. incurrere, atque omne fundamentum opinionis ſuae ponit, in eo, quod DIO dixit αὖθις, *rurſus*, legem poſteriorem ſignificans, quae lata eſt de publico frumento,

 quod

quod lege SEMPRONIA femiſſe ac trientibus ad eum diem datum erat, gratis dando. Jam vero, quia hoc DIONIS verbum ad SCtum, in CATONIS ſententiam factum, pertinere nequit, neceſſe eſſe cenſet, duas CLODIAS fuiſſe. Sed cur duae? Et ſi SCtum vsque a legem CLODIAM pertinuit, quod tamen ad veritatem proxime accedit, quid priore opus fuit, cum demum per poſteriorem mutaretur frumentaria largitio ſolita, et quaenam mutatio per priorem legem CLODIAM facta eſſe poteſt? Pergit CONTARENUS diuinari, eandem latam eſſe, aut de maiore pauperum numero ad eam admittendo, aut de perpetua frumentatione, aut de vtroque. Credo equidem, in nullo alio mutationem fieri potuiſſe, quam in his tribus punctis; ſed quaenam ratio eſt, ſuſpicari ita? Solum enim verbum αὖθις ad tantas ſuſpiciones facere nequit, nec vllus alius ſcriptor adiuuat; Nonne enim potuit αὖθις dici, ratione illarum plurium largitionum atque legum antea latarum? Ex mea igitur opinione verbum αὖθις trahi poteſt tam ad προῖκα, quam ad διένειμε; malo ad διένειμε referre; et tunc ſublatae ſunt omnes dimicationes: atque id quidem aptiſſime dictum eſt, ſi referas ad plures illas et paulo ante CLODIAM frequentiores largitiones. Videtur igitur CONTARENUS per LIPSII opinionem ſeductus eſſe, qui ex verbo αὖθις ſuſpicari vult, Senatum in Catonis

ſententiam

ſententiam frumentum plebi gratis diuiſiſſe; quem errorem conuellens ex grauiſſimis argumentis CONTARENUS in alium, iam a nobis expoſitum, detruſus eſt. Neque autem ego ſolum DIONEM ſequor, vti CONTARENUS fecit, qui nulla alia teſtimonia adhibuit, ſed auctor quoque eſt CICERO *pro Sextio. XXV.* cum de legum multitudine GABINIO et PISONE *coſſ.* loqueretur, frumentariae quoque mentionem facit his verbis: *vt remiſſis ſemiſſibus et trientibus, quinta prope pars vectigalium tolleretur.* Quinta enim pars vectigalium in aerario adhuc ſupererat in publicum erogandum. ASCONIUS *in Piſon. IV.* MANUTIUS *de Legibus Roman.* vnam a P. CLODIO *trib. pleb.* latam eſſe frumentariam docet, *vt frumentum populo, quod antea ſemis aeris ac trientibus in ſingulos modios dabatur, gratis daretur;* addit adhuc legem iſtam a. L. SATURNINO in tribunatu ferri coeptam eſſe, nulla adducta vetere auctoritate, more ſuo. Inueni ego locum apud CICERONEM *pro Sext. XVII.* his verbis: *nec mihi res erat cum Saturnino &c.* vnde MANUTIUS ſua forſan hauſit, quanam fortuna? ipſe iudices; ego nihil inde colligere poſſum, neque ex *c. XX. de Haruſp. Reſponſ.* vbi CICERO inquit; *Saturninum, quod in annonae caritate quaeſtorem a ſua frumentaria procuratione ſenatus amouit, eique rei M. Scaurum praefecit, ſcimus dolore factum eſſe popularem.* Atque haec quidem lex CLODIA, (aut ſi mauis leges Clodiae) vltima eſt, quae liberae reipublicae

 tempo-

temporibus lata eſt, licet patriciis maxime exoſa, et aerario perniciosa, plebi tamen gratiſſima; vt nemo illam abrogare auderet, vnde euenit quoque, vt ad tria ſecula defixa animis omnium et firma maneret, nomine ſolum ſub Imperatoribus amiſſo, qui medium captandae aurae popularis magis aptum idoneumque inuenire non potuit, plebisque ſuo imperio ſubiiciendae; id quod in tertia periodo videbimus.

§. XLI.

Largitionis quantitas.

De quantitate frumenti, plebi gratis diuidendi, nihil in lege CLODIA ſancitum fuiſſe videtur, cum omnes auctores ſilent, praeſertim DIO *Lib. XXXVIII.* cum de CLODIO, frumentariae legis auctore, ſcriberet, ne verbum quidem de menſtrui quantitate fecit. Ex eo igitur, quod omiſit mentionem iſtius, facile colligi poſſe credo, nihil CLODIUM mutaſſe. Quodſi enim quoad iſtam quantitatem aliquid noui determinaſſet CLODIUS, neceſſe fuiſſet, vt aut minueret, aut augeret; illud plane non admittendum eſt, quum quini modii ex lege TERENTIA dari conſtituti et ſoliti iam minimum eſſet, vt adeo cum carceris alimentis atque diariis compararetur; nec quoque probabile eſt, quod CLODIUS, qui gratiam plebis conciliare ſibi volebat, id ab vna parte detraheret, quod ab altera parte donaret; nec poſterius, quod auctus

ſit

ſit modiorum numerus, ſumi poteſt, cum tantum iam remiſſio pretii, hucusque ſoliti, erat beneficium, quantum vmquam plebs exſpectare poterat. Aſt ne opus quidem eſt hisce rationibus, ſufficit CICERONIS auctoritas *pro Sextio* XXV. qui, cum in frumentariam CLODII largitionem inueheret, *quod remiſſis ſemiſſibus et trientibus quinta prope pars vectigalium tolleretur*, ſimul indicare videtur, nec quicquam amplius per nouam iſtam legem introductum eſſe, quam quod plebs quinos iſtos modios, qui antea ſinguli ſemiſſibus ac trientibus vendebantur, gratis acciperet. Retentam igitur eſſe veterem rationem non adeo leuibus argumentis arbitror, vt vellem, omnia ex antiquitate eruta eſſe tam certa.

§. XLII.

Diſtributores.

Vti hucusque inde a reſtituta tribunicia poteſtate tribuni plebis ipſi curam frumenti publici gererent, ita ex lege CLODIA tribunicia iſta prouincia SEXTO CLODIO demandata eſt, homini impuriſſimo, quod CICERO *pro domo ſua* conqueritur, *ſcilicet tu*, inquit, *agentiſſimo et facinoroſiſſimo Sext.* CLODIO *omne frumentum priuatum et publicum, omnes prouincias frumentarias, omnes mancipes, omnes horreorum claues lege tua tradidiſti.* Et mox: *Queritur etiam importuna peſtis ex ore impuriſſimo Sex.* CLODII *rem frumentariam eſſe ereptam, ſummisque in peri-*

culis eius viri auxilium implorasse Rempublicam, a quo saepe se et seruatam et amplificatam esse meminisset. Non vero diu hoc munere functus est S. CLODIUS, sed suadente CICERONE, *Cn.* POMPEIO nuper ab illo in patriam restituto, a. U. DCXCVI. extra ordinem annonae praefectura demandata est, qui etiam per quinquennium in toto terrarum orbe vsque ad a. U. DCCI. eadem functus est, quo anno a praetore, vti iam antiquitus factum erat, exceptus est. Atque hic quidem *Cn.* POMPEIUS, vti ipse vides, secundus praefectus annonae est post AUGURINUM, inde a prima largitione vsque ad hanc. Ante POMPEIUM, C. CURIONEM *trib. pleb.* a. U. DCCLIII. legem alimentariam iactasse, qua iuberet, *Aediles metiri*, DIO auctor est; sed COELIUS ad Ciceronem Lib. VIII. Ep. VI. eam non latam esse prodit.

§. XLIII.

De his quibus distribuebatur.

Vtrum quoad eos, qui ex largitione frumentaria caperent, lege CLODIA aliquid innouatum sit, dubito iustis ex rationibus, et fere affirmo, eadem, quae lege TERENTIA et CASSIA introducta erant, seruata fuisse a CLODIO, ut itaque quisque ex plebeia conditione admitteretur; sed si DIONEM solum sequi volumus, nonnisi pauperibus gratis datum esse frumentum suspicor. Lib. XXXVIII. De libertis certum est, illos omnes admissos

miſſos eſſe, iuxta DIONEM *Lib. XXXIX.* ὁ Πομπήϊος ἔσχε ἐν τῇ τοῦ σίτου διαδόσει τριμὴν τινα. πολλῶν γὰρ πρὸς τὰς ἀπ' αὐτοῦ ἐλπίδας ἐλευθερωθέντων, ἀπογραφὴν σφῶν ὅπως ἔντε κόσμῳ καὶ ἐν τάξει τινὶ σιτοδοθῶσιν, ἐθελῆσαι ποιήσασθαι. *Erant, quae Pompeium in diſtributione frumenti morarentur. Multis enim propter ſpem, quam de ſe excitarat, manumiſſis, vt recte atque ordine acciperent, recenſum eorum facere inſtituerat.* Ex quo loco nouum quoque illud innoteſcit, quod Cn. POMPEIUS primus *recenſum* eorum inſtituit, qui ad capiendum frumentum admittebantur, qui *recenſus* ſequioribus temporibus ſemper ſeruatus mihi eſſe videtur, quod quoque eo magis neceſſarium fuit, quo plures fortaſſe eſſent, qui iſtius frumenti participes fierent, et ob indeterminatum frumentantium numerum, ex aerario alendum, incommoda orirentur multa. Quinam vero is numerus ex lege CLODIA fuerit, neſcio, nec vllum inuenio veſtigium, legis TERENTIAE caput hoc eſſe mutatum; quinam a *Cn.* POMPEIO numerus determinatus ſit, quorum nomina in recenſum translata, inuenire non potui, ſed CAESARIS demum temporibus certus factus eſſe videtur.

§. XLIV.

De frumentariis prouinciis.

Quod adhuc ſupereſt dicendum de frumentariis prouinciis, vnde Roma tanto ſumtu, qui LX.

 millibus

millibus hominum sufficeret, aleretur, non fere innouatum quid esse videtur, quam quod lege TERENTIA et CASSIA statutum erat, Siciliam nempe, Africam et Aegyptum frumentaria subsidia fuisse, praecipue Siciliam, quam M. CATO cellam penariam reipublicae, nutricem plebis romanae nominauit, vti CICERO *frumentaria in Verrem* auctor est, ex qua DCCC. millia modium siculorum, quae DCCCCLX. sunt Romanorum, inuecta, quae LX. hominum M. tres et paulo amplius menses aluerunt, cum menstrua largitio esset, CCC. M. modiorum. Africani autem frumenti modum putat LIPSIUS memoriae mandatum esse a PLUTARCHO *in Caesare*, quem victo SCIPIONE gloriatum prodit, regionem, quam subegerat, talem esse ac tantam, vt ex ea quotannis vectigalis nomine Populus Romanus, praeter olei pondus tricies centena M. percepturus esset frumenti CC. M. medimnum Atticorum, quae sunt modium Romanorum duodecies centena M. Sed quia exiguum vectigal esset, ab vniuersa Africa, intelligendum est hoc a PLUTARCHO scriptum, de quibusdam tantum Africae vrbibus. Olei summam a solis Leptitanis exactam esse aperte tradit auctor commentariorum de bello Africano in calce: *Leptitanos, quorum superioribus annis Juba bona diripuerat, et ad Senatum questi per legatos, atque arbitris a Senatu datis, sua receperant, XXX. centenis millibus ponderibus olei in annos singulos multat.* De frumento

res

res eſt obſcurior. Attamen, de quibus tantum vrbibus, aeque id valere credo,

§. XLV.

Concluſio.

Atque hic quidem erat ſtatus frumentariarum largitionum liberis reipublicae romanae temporibus intra CCCCXVIII. annorum ſpatium, nullis viciſſitudinibus ſubjectarum; quaeque demum poſt legem CLODIAM certam ac perpetuam formam Imperatorum conſilio et ſuſtentatione acciperent. Videamus igitur nunc, quae poſt iſta tempora obtinuerint, periodo ſequenti.

Caput. III.

Viciſſitudines largitionum frumentariarum ſub Imperatoribus ab AUGUSTO vsque ad JUSTINIANUM.

§. XLVI.

Frumentaria largitio CAESARE *et* AUGUSTO *imperatoribus.*

Omnes iſtas largitiones, quas hactenus vidimus, potiſſimum aurae popularis captandae media, conciliandaeque plebis gratiae fuiſſe, pro certo

certo iam eſt; illudque, quod per CLODIAM legem gratuitam iisdem acceſſit, vltimum fuiſſe conciliandae plebis cum patribus in perpetuum, nemo dubitare poterit, qui vim earundem in animos hominum plebeiae ſortis obſeruauit. Neque etiam, vti ipſa res loquitur, vlla lex diuturnitatem facilius obtinere potuit, quam lex CLODIA, ita vt haec etiam eorum conatibus, quam maxime faueret, qui ſub poteſtatem ſuam redigere conarentur populum vniuerſum. Quopropter mirum non eſt, quod CAESAR, tanto auxilio ſuffultus, regnum non affectaret ſolum, ſed quoque compararet ſibi, fundaretque. Imo iſte vir, quem nulla politica ratio ſugiebat, tantum momentum in eiusmodi diſtribuendis plebi beneficiis animaduertit, vt frequenter largiri frumentum perſeueraret, fruſtra ſuadente SALLUSTIO, *vt prouideret, vti plebs publico frumento corrupta haberet negotia ſua, et ad deſidiam auocaretur.* Atque tantum abfuit, vt audiret SALLUSTIUM, vt praeter congiaria, quae actis vno menſe quatuor triumphis Populo romano dedit, frumenti etiam denos modios viritim donaret, duobus teſtibus, DIONE et SUETONIO: Hic *Cap. XXXVIII. populo frumenti denos modios ac totidem olei libras diuiſit;* et ille Lib. XLIII. *σῖτον ἔξω τοῦ τεταγμένου, καὶ ἔλαιον προσέδωκεν αὐτῷ (τῷ δήμῳ) frumentum inſuper extra ordinem atque oleum ipſi (populo) dedit.* Locus hic tantum de extraordinariis largitionibus, quos CAESAR fecit, loquitur;

loquitur; de ordinariis iam sanciuit lex CLODIA, quae retenta est Imperatorum aeuo, licet nomine non seruato; neque etiam opus fuit alia lege, quo vetus sanctio confirmaretur, nec quoque poterat derogari eidem, populo ad eandem iam valde assuefacto, et orta necessitate, ob populi romani multitudinem, cui agri non amplius sufficerent, succurrendi plebeiis, atque inopiae. AUGUSTUS deinde patris consilium secutus hoc quoque πολίτευμα adhibuit firmandae dominationi, *atque vt militem donis, sic populum annona pellexit.* Hocque iterum de extraordinaria largitione intelligendum est, idque DIO testatur *Lib. LV.* factum esse ab AUGUSTO, cum fame ingenti premeretur vrbs, donasse plebi alterum tantum frumenti, quantum a publico solita erat accipere; imo iam multo ante quadruplum dedit, cum VI. consul ludos exhiberet pro Actiaca victoria, eodem teste *Lib. LIII.* quod sine dubio SUETONIUS indicare videtur cap. XLI. *Frumentum in annonae difficultatibus saepe leuissimo, interdum nullo pretio viritim admensus est.* Duae quoque inscriptiones in lapide Ancyrano, quem CONTARENUS vidisse prodit, extant, quae testantur, tam publicum, quam priuatum frumentum ab AUGUSTO distributum esse.

I. CONSUL. TERTIUM. DECIMUM. SEXAGENOS. DENARIOS. PLEBI. QUAE. TUM. FRUMENTUM. PUBLICUM. ACCE — — — DEDI.

II.

II. ITERUM. AERE. MEO. VIRITIM. CONSUL. UNDECIMUM. DUODECIM. FRUMENTATIONES. FRUMENTO. PRIUATIM. COEMTO. EMENSUS. SUM.

Ex quo igitur constat, AUGUSTUM singulis mensibus frumentum aere suo coemtum plebi gratis dedisse; quibus largitionibus ita patrimonium suum exhausit, vt supremo testamento professus sit, absumta a se in rempublicam duo paterna patrimonia, et supra quater decies millies, quae nunc circiter sunt quinque et triginta milliones. Arguitur tamen mendacii a DIONE *Lib. XLVI.* quod militibus pecunias diuiserit, λογῳ̃ μὲν οἴκοθεν, ἔργῳ δὲ ἐκ τῶν κοινῶν, *verbis de suo, reapse de publico.* Ast non de omni largitione hoc intelligendum est, sed vti iam vidimus, idem scriptor fauet AUGUSTO, priuato sumtu multas factas fuisse.

§. XLVII.

De quantitate largitionis.

Quinam frumenti, quod distribuebatur, modus fuerit CAESARIS temporibus, plane non constat, nec post eundem intelligitur, nisi volueris ab extraordinaria largitione, cuius modo mentionem fecimus, et quae denum modium fuit, colligere ad ordinariam, quod tamen absque omni ratione factum esset, vt mirer LIPSIUM *in Admirandis* affirmasse, quod alibi hoc a se notatum sit, quod tamen nullibi deprehenditur. In *Electis* enim, vbi commode

commode id debuiſſet ac potuiſſet exponi, nihil eius rei proditum eſt, ibique errauit errorem, quod deni modii iſti, quos narrat SUETONIUS, ordinaria largitio fuerint. Nihil poſt CAESAREM de modo frumentariae largitionis a ſcriptoribus proditum eſt, vt itaque non habeamus, quod in poſterum huius generis aliquid afferamus; ſuſpicor tamen, non ex reprehendenda ratione, veterem quantitatem quinque modiorum ſemper retentam eſſe.

§. XLVIII.

De his, qui curabant publicum frumentum; Aediles Cereales.

Vsque ad a. U. DCCI. *Cn.* POMPEIUM publici huius frumenti curam habuiſſe, ſupra iam vidimus; a CAESARE deinde *Praetores duo* creati ſunt, totidemque *Aediles*, qui frumento praeeſſent, ideoque *Cereales* dicti a. U. DCCIX. Eodemque anno BRUTUS et CASSIUS Praetores, ille inter ciues, hic inter peregrinos, cum, CAESARE caeſo, iurisdictione vrbana abſtinerent, neque ire ante tempus in prouinciam honeſtum ac decorum putarent, SCto extra ordinem rei frumentariae ſunt praefecti, vt BRUTUS in Aſia, CASSIUS in Sicilia frumentum emendum et ad vrbem mittendum curarent. POMPONIUS auctor eſt in l. 2. §. 32. D. de Orig. Jur. *Deinde Caius Julius Caeſar duos Praetores, et duos Aediles, qui frumento praeeſſent, et a Cerere,*

Cerere, Cereales Constituit. APPIANUS *Ciuil. III.* CICERO *ad Attic. XI. Epist. IX. et sequentibus.*

§. XLIX.

Praefectus annonae.

Neque tamen diuturna eorum cura fuit, sed mox *Annonae Praefectus*, qui et Annonarius cognitor dicitur l. ult. C. Th. *de nauicular*: creatus est, cuius munus ordinarium ac perpetuum factum, quod antiquitus bis tantum extra ordinem, primum *L.* MINUCIO, deinde *Cn.* POMPEIO datum erat. Errat igitur LIPSIUS, qui in a. U. DCCXXXII. M. MARCELLO et L. ARRUNTIO *coss.* originem praefecturae annonariae collocat. AUGUSTUS restaurauit hoc munus, ac perpetuum fecit, cum ad eius aedes, candefacta tum temporis annona, et premente fame plebs cum XXIV. fascibus accurrit, et magna vi dictaturam obtulit, atque exemplo *Cn.* POMPEII praefecturam annonae. Dictaturam spreuit, praefecturam admisit, atque Duumuiros creauit ex iis, qui ante quinquennium praetura functi essent, vt curam distributionemque susciperent. DIO *Lib. LIV.* Καί Αυγουστος τοῦτο μὲν (intellige ἐπιμέλειαν τοῦ σίτου) ἀναγκαίως ἐδέξατο, καὶ ἐκέλευσε δύο ἄνδρας τῶν πρὸ πέντε που ἐτῶν ἐστρατηγηκότων πρὸς τὴν τοῦ σίτου διανομὴν κατ' ἔτος αἱρεῖσθαι. Idem indicare videtur SUETONIUS *in Augusto* Cap. XXXVII. *Quo plures partem administrandae reipublicae*

reipublicae capesserent noua officia excogitauit, curam operum publicorum, viarum, aquarum, et aluei Tiberis: Frumenti populo diuidendi. Instituto hoc ab Augusto plebi maxime salutari muneri publico magnam et dignitatem et potestatem addiderunt, officiales speciales, apparitores, et comitatus. Nomen eius maxime consuetum erat annonae praefectus. Saepe etiam in lapidibus incisum: CURATOR. ANNONAE. *Ulpianus in l. 1. §. 18. D. de exercit. act.* eum *praefectum propter ministerium annonae* vocat. Apud eundem causae anonariae agitabantur, deinde vero provocabatur ad Imperatorem *l. 13. D. de accusat.* Iisque lictores, accensos et imaginem magistratus fuisse ex FRONTINO discimus *de Aquaeductibus* Lib. II. *Lictores binos et seruos publicos et scribas, et librarios, accensos, praeconesque totidem habeant, quot ii, per quos frumentum plebi datur.* Cum autem duo Praefecti non viderentur pares tantae functioni, AUGUSTUS quadriennio post quatuoruiros forte eligi iussit ex iis, qui ante triennium Praetores fuerint. DIO *Lib. LIV.* Magna quoque cum dignitate annonae praefectura coniuncta erat, vt inter primos magistratus referretur, quod plurimis probari potest ex TACITO *Lib. I. Annalium. Sex. Pompeius et Sex. Apuleius consules primi in verba Tiberii Caesaris iurauere: apudque eos Seius Strabo et C. Turranius, ille Praetoriarum cohortium praefectus, hic annonae.* Et adeo CASSIODORUS illam proximam facit a prae-

fectura vrbis. Sed euiluit eadem quandoque, vt BOETHIUS *Lib. III. de Consolat.* scribat; *Si quis quondam populi curasset annonam, magnus habebatur: nunc ea praefectura quid abjectius?* Hoc tamen non semper fuit ita. Sub Imperatoribus enim honorificentissimum munus erat. Vocabatur *spectabilis vir* l. 24. C. Th. de susceptoribus, *vir clarissimus* l. 15. C. Th. de pistorib. l. 9. C. Th. de Suariis. compellatus et hoc titulo; *Grauitas tua* l. 5. C. Th. de praed. nauicul. l. 21. C. Th. de pistorib. de annona praefectus vrbi nihil sine praefecto annonae disponere poterat l. 1. C. Th. de cond. in publ. hor. CASSIODORUS Var. Lib. VI. c. XVIII. *si querela panis*, inquit, *vt adsolebat, concitaretur, tanquam promissor vbertatis seditiones ciuicas momentanea satisfactione dissoluebat; nec tribunal eius inter minimas erat dignitates, quando et Romana gratia fruebatur, et prouinciis iussa transmittebat.* Officiales, s. Apparitores ipsi additi l. 6. C. Th. de poenis l. 21. C. Th. de pistorib. l. 14. C. Th. de exactionibus. l. 1. C. Th. de cond. in publ. hor. l. 4. C. Th. de canone frument. U. R. l. 2. 3. C. Th. de annon. ciuic. l. 4. C. Th. de appellat. l. vlt. C. Th. de nauicul. Clarius eorum Officialium munus describitur in Codice Justinianeo in l. 1. et 2. de Apparitor praef. ann. vbi ab Imppp. VALENTE, GRATIANO et VALENTINIANO rescriptum: *Apparitores vrbanae praefecturae annonario officio sese non inferant: sed apparitorum aemulationae secreta, ministerio*

suo

suo annonae Praefecturae fungantur. Atque iterum Impp. ARCADIUS et HONORIUS *rescripserunt, Praefectus annonae canonem, qui ad officium suum pertinet, per compulsores exigat; et cum officio suo retineatur obnoxius, qui ad implendum canonem deuotionis suae exactionem non ostenderit.*

Munera praefecti annonae explicat CASSIODORUS *Lib. VI. Var.* in formula praefecturae annonariae, *vt annona vrbi praepararetur, et vbique panis copia redundaret, pondereque iusto ac munditie debita panis veniret.* Eorum etiam examini sequioribus temporibus pistores et suarii subjecti erant. l. 3. l. 12. l. 15. C. Th. de pistoribus. Tesseras quoque frumentarias distribuebant iis, qui recensiti erant, quod ostendit Nou. LXXXVIII. c. II. Τινας παραγγέλλοντας τοῖς χορηγῦσι τὸ δημόσιον σιτηρέσιον, ἢ καὶ ψήφους ποριζομένυς παρὰ τῦ τῶν ἀνώνων ὑπάρχυ, βυλομένυς ἀναρτηθῆναι τὴν χορηγίαν, καὶ τὸν ἐντεῦθεν μόνον, ὡς εἰκὸς, τρεφόμενον ἀποστερῆσαι τῆς χορηγίας. quae sic vertit HOMBERGK ZU VACH p. 615. *Aliqui denunciando illis, qui publicam annonam praebent, vel etiam decreta* (vel tesseras) *a Praefecto annonarum accipiendo, velint erogationem suspendi, eumque, qui exinde solum forte alitur, erogatione priuare, ex qua ille omnem victum accipit.* Vtrum praefectus annonae recensum frumentantium instituere, in locum demortuorum alios substituere debuerit, nullibi quidem expresse

 proditum

proditum inueni, sed tamen maxime probabile id est, cum id ad prouinciam praetorum, quos CAESAR ob annonarias causas instituerat, pertinuerit, in quorum locum praefecti annonae successerunt, imo quoniam hi quoque omnia ad rem annonariam spectantia peragerent. In Codice Theodosiano pluribus in locis praefecti annonae mentio fit, de quibus passim sigillatim agemus. Id tantum adhuc notandum, tres diuersos annonae praefectos fuisse, vnum annonae romanae, de quo pluribus in locis mentio fit, alterum annonae Africae l. 13. Cod. Th. de ann. et trib. tertius annonae Alexandriae l. 3. de susceptoribus. In Codice Iustinianeo extat quidem rubrica *de Officio praefecti annonae Lib. I. Tit. XLIV.* sed deficit constitutio, quod in MSCtis quoque notatur, nec potuit *Ant.* AUGUSTINUS eandem restituere, licet satis feliciter de prioribus titulis sollicitus fuit. Quatenus autem ex pluribus imperatorum constitutionibus colligere licet, munus eius erat, vt, 1) annonarum ciuicarum erogandarum curam haberet l. 2. 3. C. Th. de ann. civ. l. 2. C. Th. de canon frum. Urb. R. 2) ad portum Urbis R. certo tempore se conferre tenebatur inspiciendi canonis causa l. 2. et ult. C. Th. de nauiculariis 3) Susceptores canonis ipsi rationes reddere debebant 4) sub eiusdem potestate erant, Nauicularii, Caudicarii, Mensores, Pistores atque Suarii.

§. L.

§. L.

Quibus dabatur publicum frumentum, et de recenſu eorum, et de teſſeris frumentariis.

Vtrum mos vetus atque inueteratus tandem poſt tot legum viciſſitudines, quod quilibet ex miſera plebe frumentum caperet, retentus fuerit a CAESARE, an mutatus, additis reiectisque quibusdam, obſcurum eſt; ſane hoc certum eſt, CAESAREM frumentantium *recenſum* inſtituiſſe, hoc eſt, examen et diſquiſitionem breuem in eos, qui iure aut iniuria capiebant publicum frumentum, quam Graeci *ἀπογράφην* et *ἐξέτασιν* vocant. Stante iam republica iſtum recenſum vſurpatum fuiſſe, ex CICERONE intelligimus *in Miloniana: Eum* (Clodium) *qui aedem Nympharum incendit, vt memoriam publicae recenſionis tabulis publicis conſignatam extingueret.* Neque admittebantur, niſi qui domicilium Romae haberent, quod CASSIODORUS indicare videtur his verbis: *vt qui vrbis affectum domicilii indicio monſtrare neglexerint, eius commodis non perfruantur.* SUETONIUS *in Caeſare* cap. XLI. *Recenſum populi nec more, nec loco ſolito, ſed vicatim per dominos inſularum egit: atque ex viginti trecentisque millibus accipientium frumentum ad centum quinquaginta retraxit; ac ne qui noui coetus recenſionis cauſa moueri quandoque poſſent, inſtituit vt quotannis in demortuorum locum ex his qui recenſiti non eſſent, ſubſortitio a Prae-*

tore fieret. Nemo fcilibet admittebatur, nifi recipi fe et in album referri curauerit. Locus ad hunc recenfum confcribendum folitus erat *Campus Martius*, vbi Cenfores et publici Scribae nomina inquirebant et confcribebant, cum poteftate recipiendi hos, illosue reiiciendi. Quod vero, SUETONIO tefte CAESAR Dictator mutauit, ita vt a Praetore fubfortitio fieret ex his, qui recenfiti non effent, ad fupplendum locum demortuorum. Dabantur hisce recenfitis *tefferae*, quas vendi, quia nulla lex vetabat, fiebat non raro, vt qui eas emerant, quamquam recenfiti non erant, acciperent nihilominus frumentum. Vili eas vaeniffe ex Juuenalis Satyra VII. videri poteft

> *Summula ne pereat, qua vilis teffera venit*
> *Frumenti.*

Tefferae iftae *frumentariae*, fiue fymbola quaedam e ligno, aut aere, aut plumbo diftribuebantur a Curatoribus, loco ipfius frumenti, et in orbem rotundate fuerunt, quod DIO *in Hadriano Lib. LXIX.* p. 791. indicare videtur. Δῶρα διὰ σφαιρίων ἔν τῷ θεάτρῳ καὶ ἐν τῷ ἱπποδρομῷ ἔῤῥιψε. *Dono in theatro et circo in fphaeris miffilibus dedit.* Auguftus primus iftas tefferas inueniffe ac dediffe videtur, auctore SUETONIO *in Augufto* c. XL. et XLI. SERUIUS *in illud Virgilii Lib. I. Georgic. v. 263.*

> *Aut pecoris fignum, aut numeros impreffit aceruis.*

Facit,

Facit, ait, *characteres, quibus pecora ſignantur, vt teſſeras, quibus frumentorum numerus deſignatur. Nam numeros pro litteris poſuit, quibus numeri continentur.* Hinc, ISIDORUS Lib. vlt. cap. XIV. *Teſſeras*, ait, *eſſe, quibus frumentorum numerus deſignatur.* Teſſerae iſta etiam quandoque legabantur a frumentantibus, vnde *teſſerae legatum* ortum, de quo PAULUS diſputat in l. 49. §. 1. D. de Legat. II. *Si Titio* inquit, *frumentaria teſſera legata ſit, et is deceſſerit; quidam putant extingui legatum: ſed hoc non eſt verum: nam cui teſſera, vel militia legatur, aeſtimatio videtur legata.* SCAEVOLA per vocem *tribus*, teſſeras et ius accipiendi eas fortaſſe indicat l. 35. pr. D. de Legat. III. *Patronus liberto ſtatim* tribum emi *petierat; libertus diu moram ab herede patroni paſſus eſt, et decedens heredem reliquit clariſſimum virum: Quaeſitum eſt, an* tribus aeſtimatio *heredi eius debeatur? Reſpondit, deberi.* Iterum PAULUS *Lib. XIX. Reſponſor.* in l. 87. pr. D. de Leg. II. ait. *Titia Seio teſſeram frumentariam comparari voluit, poſt diem trigeſimum a morte ipſius. Quaero cum Seius viua teſtatrice teſſeram frumentariam ex cauſa lucratiua habere coepit, nec poſſit id quod habet petere; anne ei actio competat? Paulus reſpondet, ei de quo quaeritur pretium teſſerae praeſtandum, quoniam tale fideicommiſſum magis in quantitate, quam in corpore conſiſtit.* ULPIANUS demum *Lib. VI. Fideicommiſſ. in l. 52. §. 1. D. de iudiciis. Si libertis*, inquit, *ſuis teſſeras frumentarias emi voluerit, quamuis maior pars hereditatis in*

 prouincia

prouincia sit, tamen Romae debere fideicommissum solui, dicendum est: cum apparet id testatorem sensisse ex genere comparationis. Istae tesserae perpetuae erant, et manebant recensitis vsque ad mortem; iis vero defunctis, non ad heredes iure antiquo transibant, sed subsortitio a praetore fiebat, quod temporibus subsequentibus, Ulpiani certe, mutatum est, cum legari poterant. Aliae extra ordinem spargebantur populo, de quo SUETONIUS scribit *in Nerone,* NERONEM *tesseras frumentarias populo sparsisse* ait. XIPHILINUS Lib. LXI. p. 698. διὰ συμβόλων σφαίρα μικρὰ γεγραμμένα in vulgus iacta refert, *quae continerent, quantum frumenti, aliarumue rerum ei, cuius in manum venissent, praestandum esset.* Inde tesserae oleariae, aerariae, numariae, theatrales, circenses, quales saepenumero ab Imperatoribus spargi solebant, vti de TITO, DOMITIANO, HADRIANO, XIPHILINUS id prodidit. Pluribus de iisdem disseruit REINESIUS *Inscript. p. 1016. seq.* PETITUS *Variar. lect.* I. c. VIII. Acceptis hisce tesseris frumentariis ibatur ad horrea, quorum complura in quauis regione vrbis erant, eorumque trecenta et nouem fuisse proditur, ab auctoribus suis nomen acceperunt, *horrea Aniceti, Varginteii, Galbiana, Domitiani Augusti, Seiani* &c. quae in descriptione Vrbis reperies. Frumenta hic reposita posterior aetas ἁπλῶς, *condita*, vocauit, de quo titulus in Codice tam Theodosiano, quam Iustinianeo est, *de*

de conditis in publicis horreis. Ibidem *in l. 1. C. Iuſt. h. t. Valentinianus Imp. conſtituit, non prius ad id frumentum extendatur expenſio, quod ſub praefectura tua Vrbis horreis infertur, quam vetera* condita *fuerint erogota.* Inde quoque SPARTIANUS *in Hadriano* corrigendus eſt, *laborabat praeterea, vt* condita *militaria diligenter cognoſceret.* Hisce horreis praepoſiti erant *frumentarii menſores*, qui populo admetiebantur, ſic tamen, vt quisque, vti ego opinor, ad horrea iret ſuae regionis. Quod ſignificat LUCILIUS

Frumentarius eſt, modium hic ſecum atque rutellum
Vnum habet.

Et PAULUS *in l. 26. D. de excuſat. tutor.* ait, *Menſores frumentarios habere ius excuſationis, apparet ex Reſcripto Diuorum Marci et Commodi, quod reſcripſerunt praefecto annonae.* Idem hoc priuilegium PAULUS interpretatione ſua ad vacationem aliorum munerum extendit in l. 9. §. 1. D. de Vacat. *Priuilegium, frumentariis negotiatoribus conceſſum, etiam ad honores excuſandos pertinere.* Ideoque in l. 10. §. 1. *corpus*, inquit, *menſurarum frumenti iuxta annonam vrbis habent vacationem; in prouinciis non idem.* legendum forte cum HALOANDRINA et HUGONE a PORTA *menſorum.* Teſſerarii quoque vocabantur, quia annonam diuidebant. CUIACII *Obſ.* Lib. II. c. XXXIII. Alio tamen ſignificatione veniebant adhuc frumentarii, pro iis ſumti, qui vltro citro

 cur-

cursitabant per prouincias, per domos, ad frumenta conquirenda et conuehenda, quos Graeci πυροφόρους dixerunt; Latini *Agentes de rebus.* Adi de iis TURNEBUM *Lib. XIX. Aduer. XXVI.* et CUIACIUM *ad Codicem.*

§. LI.

Numerus frumentantium.

De numero eorum, qui frumentum publicum acciperent, ex SUETONII loco *in Caesare. c. XLI.* §. antec. adducto constat, ne prius, quam a CAESARE, definitum ac certum factum esse atque id quidem per recensum. DIO *Lib. XLIII.* ad dimidiam partem redactos frumentantes esse prodere videtur, dum inquit: Καὶ τοῦ πλήθους τοῦ τὸν σῖτον φέροντος ἐπὶ μακρότατον, οὐ κατὰ δίκην, ἀλλ' ὥσπερ ἐν ταῖς στάσεσιν εἴωθε γίνεσθαι, ἐπαυξηθέντος, ἐξέτασιν ἐποιήσατο, καὶ τούς γε ἡμίσεις ὁμοῦ τι αὐτῶν προαπήλειψε. Sed tamen ex verbo ὁμοῦτι, id est, *ferme* colligere posse mihi videor, rotundum tantum numerum, non exactum, indicare voluisse DIONEM, ita vt aliquando pauciores fuisse intelligamus. Neuter tamen eorum rem ita prodit, vt videre possimus, reduxeritne Caesar veterem numerum, an modice auctum ierit. LIPSIUS reuocatum veterem credit, CONTARENUS nihil statuere vult; credendum potius est, auctum eundem esse, non ob eam solum caussam, quod in homine

homine populari fuit hoc magis populare, ſed etiam, vt ciuibus tenuioribus, et obaeratis, qui cum nihil haberent in cenſu, collocarant in CAESARE omnem ſpem ſuam, et ab eius partibus ſteterant, gratia ex aliqua parte rependeretur. Poſt CAESARIS vero necem exorta bella ciuilia numerum iſtum iterum reddiderunt; ſed AUGUSTUS denuo eundem ad CC millia et quod excurrit coarctauit. Ipſe AUGUSTUS teſtis eſt in breuiario rerum a ſe geſtarum, et impenſarum, quas in rempublicam et Populum Romanum fecit, cuius caput hoc inuenitur:

> CONSUL. TERTIUM. DECIMUM. SEXAGENOS. DENARIOS. PLEBI. QUAE. TUM. FRUMENTUM. PUBLICUM. ACCE — — — DEDI. EA. MILLIA. HOMINUM. PAULLO. PLURA. QUAM. DUCENTA. FUERUNT.

Idem prodit DIO Lib. LV. ὁ δέ Αὔγουστος τὸ τοῦ δήμου τοῦ σιτοδομένου πλῆθος ἀόριστον ὄν, ἐς εἴκοσι μυριάδας κατέκλεισε, καὶ ὥσγε τινὲς λέγουσιν, καθ' ἕνα ἑξήκοντα δραχμάς ἔδωκε. *Auguſtus frumentantium multitudinem minime certam ad M. CC. redegit et viritim ſexagenos denarios, vt quidam auctores ſunt, dedit.* Qui licet in anno U. DCCXLVIII. C. ANTISTIO VETERE ET D. LAELIO BALBO *coſſ.* hoc eſt, quadriennio ante XII. AUGUTSI, conſulatum collocat, non tamen contradicit AUGUSTO; hoc enim dicit AUGUSTUS, *ſe conſulem decimum tertium, congiarium dediſſe plebi, quae per id tempus frumentum accipiebat*

accipiebat. CONGIARIUM ſcilicet omne id appellabatur, quod principes populo largiebantur, ſiue in pecunia, ſiue in aliis rebus, vt oleo, frumento, vino, conſiſtebat. Hinc QUINCTILIANUS Lib. VI. c. II. *congiarii vocem communem et menſurae et liberalitatis ſcribit. Id vero, quod ex Imperatorum liberalitate militibus dabatur*, donatiuum *vocatum eſt.* SUETONIUS *in Nerone* c. *VII. Deductus in forum Tiro, populo congiarium, militi donatiuum propoſuit.* AUGUSTUS igitur retinuit recenſum frumentantium, a patre inſtitutum, licet auctum, quod ſcilicet ob plurima bella ciuilia anguſtiasque temporum neceſſe forte fuit. De priuato frumento, quod AUGUSTUS diſtribuendum curauit, alter breuiarii locus hic eſt:

ITERUM. AERE. MEO. VIRITIM CONSUL. UNDECIMUM. DUODECIM. FRUMENTATIONES. FRUMENTO. PRIUATIM. COEMTO. EMENSUS. SUM. ET. TRIBUNITIA. POTESTATE. DUODECIMUM. QUADRINGENOS. NUMMOS. TERTIUM. VIRITIM. DEDI. QUALIA. MEA. CONGIARIA. FRUMENTI — — — — NUM. NUNQUAM. MINUS. QUINQUAGINTA. ET. DUCENTA. — — — SIA.

Quae in hoc mutila aut corrupta ſunt multo ſtudio reſtituere conatur CONTARENUS ad hunc modum:

QUAE. MEA. CONGIARIA. ET. FRUMENTUM. ACCEPERUNT. HOMINUM. NUMQUAM. MINUS. QUINQUAGINTA. ET. DUCENTA. MILLIA.

Neque

Neque aſſentiri poſſum LIPSIO, qui locum hunc ita legit.

> QUALI. MEO. CONGIARIO. FRUMENTI. MODIUM. NUMQUAM. MINUS. QUINQUAGINTA. ET. DUCENTA. MILLIA.

Quia obſcurum eſt, vtrum datum ſingulis modium, an vero nunquam minus largitionibus ſingulis effuſum ducentis quinquaginta modium millibus; imo ex prima reſtitutione largitiones multis partibus maiores ſunt, digniores AUGUSTI liberalitate. Nam ducenta quinquaginta modium millia, vt ſingulis dati fuerint modii quini, acceperunt hominum quinquaginta millia; ex CONTARENI vero emendatione frumentum, et omnia congiaria nunquam minus acceperunt hominum CCL. M. Quoad eos, qui ad largitiones frumentarias admitterentur, accedit adhuc SUETONII locus *cap. XLII.* p. 233. ed. Oudend. qui prodere videtur, AUGUSTUM aratores et negotiantes admiſiſſe, dum narrat, poſt magnam illam famem, quae Auguſtum prope impulit, ad abolendas publicas frumentationes, ita ab eo rem temperatam, *vt non minorem aratorum ac negotiantium, quam populi rationem deduceret.* Ego tamen non video, quomodo potuerit AUGUSTUS hoc conſilio plebem ab ignauia et deſidio ad agriculturam auocare, ſi enim vna cum induſtriis et gnauis admittebantur adhuc ad frumentationes ignaui et otioſi, quid

erat

erat, cur quisquam commoueretur, et vitam duram ac laboriosam praeponeret inerti et securae?

§. LII.

Quando distributum frumentum.

De tempore, quo largitiones haecce menstruae atque ordinariae fiebant, certum est, quod principium cuiusque mensis fuerit, id quod iam inde a GRACCHO obtinuit, vti APPIANUS testatur, GRACCHUM σιτηρέσιον ἔμμηνον diuisisse. De *die* nihil constat; ast si SUIDAM sequi volumus, qui suauiter eleganterque sub ipsas Nonas id factum esse suspicatur, dum annonas quasi μετὰ τὰς νόνας διδομένας tradit, et inde annonae vocem deriuat, non plane a veritate aberrare videmur. AUGUSTUS, qui omnem largitionem fere transmutauit, hanc quoque consuetudinem mutare tentauit, sed destitit propter aduersam populi voluntatem, vti SUETONIUS *in Augusto* Cap. XL. pag. 228. ed. Oudendorp. *Populi recensum vicatim egit: ac ne plebs frumentationum caussa frequentius ab negotiis auocaretur, ter in annum, quaternum mensium tesseras dare destinauit: sed desideranti consuetudinem veterem concessit rursus, vt sui cuiusque mensis acciperet.*

§. LIII.

De frumentariis prouinciis.

Praeter *Siciliam*, *Africam*, et *Sardiniam* frumentarias prouincias, quae tria potissima frumentaria

taria subsidia semper fuere, AUGUSTUS Aegyptum tributarium fecit, qui a NERONE deinde in prouinciam Romanam mutatus est; vnde teste AURELIO VICTORE *in Augusto* illata sunt annua decenties centena M. modium frumenti. PLINIUS *in Panegyrico*: *Percrebuerat antiquitus, vrbem nostram nisi opibus Aegypti vti sustentarique non posse: superbiebat ventosa et insolens natio, quod victorem quidem populum, posceret tamen; quodque in suo flumine in suis manibus, vel abundantia nostra, vel fames esset. Refudimus Nilo copias suas, recepit frumenta, quae miserat, deportatasque messes reuexit. Discat igitur Aegyptus, credatque experimento, non alimenta se nobis, sed tributa praestare.* Ad frumentum ex *Aegypto* quotannis aduehendum instituta forte est *classis Alexandrina*, de qua SUETONIUS *in Augusto* cap. XCVIII. p. m. 334. et SENECA *Epist.* LXXVIII. *Subito nobis hodie Alexandrinae naues apparuerunt, quae praemitti solent, et nunciare secuturae classis aduentum. Tabellarias vocant. Gratus illarum Campaniae adspectus est. Omnis in pilis Puteolorum turba consistit, et ex ipso genere velorum, Alexandrinas, quamuis in magna turba nauium intelligit: Solis enim licet supparum intendere, quod in alto omnes habent naues. Cum intrauere Capreas, et promontoriorum ex quo*

Alta procelloso speculatur vertici Pallas:

ceterae velo iubentur esse contentae, supparum Alexandrinarum insigne (indicium) est. Huc etiam pertinet quod

quod apud CLAUDIANUM *de bello Gildonis* Roma ipſa conqueritur;

> *Tot mihi pro meritis Lybiam Nilumque dedere,*
> *Vt dominam plebem bellatoremque Senatum*
> *Claſſibus aeſtiuis alerent, geminoque viciſſim*
> *Litore diuerſi complerent horrea venti.*
> *Stabat certa ſalus; Memphis ſi forte negaret,*
> *Penſabam Pharium Gaetulas meſſibus annum.*
> *Frugiferas certare rates, lateque videbam*
> *Punica Niliacis concurrere carboſa velis.*
> *Cum ſubito par Roma mihi, diuiſaque ſumſit*
> *Aequales Aurora togas. Aegyptia rura*
> *In partem ceſſere nouam: ſpes vnica nobis*
> *Reſtabat Libyae.*

De Africano frumento teſtatur PLUTARCHUS *in Caeſare:* Ἀλλὰ γὰρ ὡς ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην ἀπὸ Λιβύης, πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῆς νίκης ἐμεναληγόρησεν πρὸς τὸν δῆμον, ὡς τοσαύτην κεχειρώμενος χώραν, ὅση παρέξει καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς τὸ δημόσιον, σίτου μὲν εἴκοσι μυριάδες ἀττικῶν μεδίμνων, ἐλαίου δὲ λιτρῶν μυριάδας τριακοσίας. De aliis adhuc prouinciis frumentariis loquitur PLINIUS *Lib. XVIII. c. VII.* ſcribens: *Ex his generibus, quae Romam inuehuntur, leuiſſimum eſt Gallicum atque e Cherſoneſo aduectum. Quippe non excedunt in modium vicenas libras ſi quis granum ipſum ponderet. Adiicit Sardum ſelibras, Alexandrinum et trientes hoc et Siculi*

pondus.

pondus. Boeotiam totam libram adiicit, Africum et dodrantes.

§. LIV.

Frumentaria largitio TIBERIO *imperatore.*

Perſequamur nunc publicam hanc frumentationem, quae Caeſaris et Auguſti ſtudio in eum ordinem redacta eſt, qualem diutiſſime ſeruare potuit, et quoque ſeruauit. Diligenter tamen diſtinguendae ſunt frumentationes priuatae ab Imperatoribus quandoque extra ordinem, aut proprio aut publico ſumtu, factae, quas nonnumquam non ſine detrimento confudit CONTARENUS; quas omnes enarrare nolumus, quodſi tamen opportunus locus aderit, non negligamus. Magis vero cum ordinariis perpetuisque frumentationibus nobis res eſt, quia ad has plurima illa annonariae inſtituta, principum reſcripta, interpretationesque ICtorum ſpectare videntur. Qui igitur in imperio AUGUSTO ſucceſſit TIBERIUS, quoad priuatas maxime tenax, neque popularis in donando fuit, ſatis iamiam forte ſecurus de imperio ſuo: quoad publicas vero ius conſtitutum ſeruaſſe, nullus dubito. Nouum tamen aliquod ab eo excogitatum legimus apud TACITUM Annal. Lib. II. *Nam ſaeuitiam annonae incuſante plebe, ſtatuit frumento pretium, quod emtor penderet, binosque nummos ſe additurum negotiatoribus in ſingulos modios*; quod non ad publicam frumentationem trahendum eſt:

in hac enim, quia pretium non dabatur, illud nec minui poterat, sed sine dubio extra ordinem omnibus iis, qui ex frumentantium numero non essent, ideoque nihil frumenti gratis acciperent, aut iis, quibus tessera non sufficeret, datum est leuiori pretio. LIPSIUS in hoc valde errat, dum istam largitionem vt frumentariam talem sumit, qualem nos hic intelligere debemus, et adeo numerum frumentantium auctum esse a TIBERIO putat, idque ex TACITO colligere vult *Lib. VI. Annal. Iisdem consulibus* (Cn. Domitio et M. Furio anno U. C. DCCXXCV.) *grauitate annonae iuxta seditionem ventum; multaque et plures per dies in theatro licentius efflagitata, quam solitum aduersus Imperatorem. Queis commotus incusauit Magistratus Patresque, quod non publica auctoritate populum coercuissent: addiditque, quibus e prouinciis, et quanto maiorem, quam Augustus rei frumentariae copiam aduectaret.* Jam concludit LIPSIUS, *Si auxit numerum frumenti, ergo et frumentantium.* Sed nescio ego, quomodo hoc inde sequatur, cum TIBERIUS nonnisi frumentum Romam aduehendum curauerit. Argumenta fortissima, quibus contra LIPSIUM vsus est CONTARENUS, apud hunc vide sis *pag. 965. seq.* Imo addit adhuc TACITUS *Lib. IV. Annal.* modum quo Tiberius flagitanti plebi succurrit absque vlla mentione factae largitionis. *Plebs acri* inquit, *quidem annona fatigabatur, sed nulla in eo culpa ex Principe. Quin infoecunditati terrarum, aut asperis maris obuiam*

iit,

iit, quantum impendio diligentiaque poterat. Quod curam publici frumenti attinet, certum mihi eſſe videtur, illam ſemper penes annonae praefectum et praefectum vrbi fuiſſe, non tamen excluſis imperatoribus, quorum quisque inter maxima imperii firmamenta haberet, vt et quamplurimum inuenitur apud Auctores veteres, plebem ab ipſo principe frugum copiam exigiſſe. De frumentantium genere TIBERIUS non quicquam addidiſſe videtur, ſed retentus ſine dubio eſt recenſus, a CAESARE inſtitutus, ad quem ciues cuiuscunque generis admittebantur, vti apud SENECAM eſt *Lib. IV. c. XXVII. Frumentum publicum tam fur, quam periurus, et adulter accipiant: et ſine dilectu morum, quisquis ciuis eſt.* Quin adeo Judaei non excludebantur, quos admiſſos eſſe ab AUGUSTO tradidit PHILO *in Legatione ad Caium.*

§. LV.

Frumentaria largitio CLAUDIO *imperatore.*

Sub CLAUDIO ſeditionem motam eſſe, quem in medio foro ius dicentem ita circumuaſit turbidis clamoribus plebs, et fragminibus panis appetiit, vt ſeptus militum globo aegre ſe in Palatium reciperet, TACITUS *Lib. XII. Annal.* auctor eſt. SUETONIUS *in Claudio* c. XVIII. addit, CLAUDIUM hac ſeditione commotum eſſe, vt inuehendos etiam tempore hiberno curaret commeatus. Quare propoſuiſſe

posuisse eum negotiatoribus certa lucra, suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset, et naues mercaturae caussa fabricantibus magna commoda constituisse, cum tamen eo imperante annonae praefectus esset C. TURRANIUS.

§. LVI.

Frumentaria largitio NERONE *imperatore.*

Similem in modum Imperator NERO pretium frumenti vsque ad ternos nummos minuit, cum vrbs deflagrasset; attamen nihil largitus est, sed potius praetextu huius incendii, ad quoddam tempus legitimo frumento plebem fraudauit; vti XIPHILINUS scribit ἐπὶ τῇ προφάσει τοῦ ἐμπρησμοῦ τῶν Ῥωμαίων το σιτηρέσιον παρεσπάσατο. *Incendium caussatus frumentationem publicam sustulit.* Quod igitur pretium minuisse refert TACITUS *Annal. XV.* fuit frumenti vaenalis ad subleuandas P. R. calamitates. NERONIS scilicet consilium fuit, pretio leuissimo frumenti constituto vna eademque opera populum lenire sibi infensum, vt incendii auctori, et simulare tantam a se quoque factam iacturam, ut neque dare frumentum posset omnino gratuitum, et a prouinciis priuatisque collationes recipere, atque adeo efflagitare cogeretur. SUETONIUS *in Nerone* c. XXXVIII. Numerum frumentantium NERO primus auxisse dicitur a. *Chr. LXVI.* SILIO NERVA et ATTICO VESTINO

STINO *coſſ.* donato militibus praetorianis, qui erant eo ſeculo minimum decem millia, frumento gratuito. TACITUS *Annal.* Lib. XV. et SUETONIUS *in Nerone cap. X.*

§. LVII.

TITUM VESPANIANUM largiorem ſe praebuiſſe Populo ex inſcriptione vetere in horreis Palatinis, ex PANVINIO *in vrbe Roma* cognoſcere quis poſſet;

IMP. T. CAESARI.
DIVI. F.
VESPASIANO. AUG.
PLEBS. VRBANA.
QUAE. FRUMENTUM.
PUBLICUM. ACCEPIT.
ET. TRIBUS.

Sed inſcriptio iſta nec de largitione ordinaria ſumi poteſt, quia iſta ex *lege Clodia* iam debebatur populo, nec de extraordinaria, ob verba QUAE. FRUMENTUM. PUBLICUM et potius, vti ego ſuſpicor contra CONTARENUM ob exſtructionem horrei a. Chr. LXXXI. exſculpta eſt.

§. LVIII.

Frumentaria largitio DOMITIANO *imperatore.*

De *domitiana* aliqua largitione ſilent Auctores veteres, niſi velis, vti CONTARENUS fecit,

 locum

locum ex TACITI *Lib. IV. Annal.* de tali explicare. *Quia naues*, inquit, *saeuitia hiemis prohibebantur, vulgus alimenta in dies mercari solitum, cui vna ex Republica annonae cura, retineri commeatus, dum timet credebat.* Ego tamen non video, quomodo exinde largitio extraordinaria erui possit; de ordinaria hoc certe intelligendum est, quia frumentum publicum ex prouinciis frumentariis per classes aduehebatur, quam exspectasse populum, ex hoc loco colligo. Eius imperatoris aeuo loco frumenti *panem* distribui institutum fuisse, LIPSIUS aestumans JUVENALIS loco se fundat, qui *Satyra X.* de populo Romano notat:

> *— Duas tantum res anxius optat*
> *Panem et Circenses.*

Sed insufficiens est ratio, quoniam tam ad NERONEM, TRAJANUM et HADRIANUM, quam ad DOMITIANUM ista dictio pertinere potest. Imo nisi videtur Poeta panis nomine vberem annonam significare, ad Traiani aeuum sane trahenda est panis vox, quem primum eosdem distribuisse non plane veritati absimile est. Ad priorem tamen sententiam malim equidem inclinare, cum idem JUVENALIS non panem, sed frumentum notet *Satyra VII.*

> *Summula ne pereat, qua vilis tessera vaenit.*
> *Frumenti.*

§. LIX.

§. LIX.

Frumentaria largitio NERVA *imperatore.*

Quid NERUA largitionibus hucusque ſolitis addiderit, detraxeritue, nemo notauit, et ſilent hiſtorici; numus tamen extat, in quo modius eſt, ſpicis refertus, cum hac inſcriptione:

Plebi Urbanae Frumento Conſtituto.

De verbo *conſtituto* non omnibus conſtat; Is qui a DOMITIANO panem fiſcalem inuentum eſſe dicit, pro *reſtituto* forſan accipiendum eſſe putabit. Alius de peculiari largitione accipiet. Mihi non ita videtur. Quid enim vetet, quominus *numus* iſte aut pro *pecuniae genere* ſumatur, qua ex prouinciis aliisque negotiatoribus frumentum coematur, aut pro *teſſera*, iis dari ſolita, qui recenſiti eſſent.

§. LX.

Frumentaria largitio TRAIANO *imperatore.*

TRAIANUS optimus Imperator commodiorem fecisse frumentationem per panis loco frumenti distributionem sunt, qui affirment, sunt etiam, qui negent. Videamus vtriusque argumenta. LIPSIUS, qui perutile hocce institutum TRAIANO adscribit, omnem fidem suam collocat in AURELIO VICTORE *in Hist. Rom. breuiario* cuius verba haec sunt: *Romae a Domitiano coepta fora, atque alia multa, magnifice coluit ornauitque, et annonae perpetuae mire consultum, reperto firmatoque Pistorum collegio.* Jam concludit exinde LIPSIUS, *Si collegium pistorum a Traiano, ad commodandum annonae: ergo et panis.* Juuari se a JUVENALI credit, illi aetati compare, qui

— *Atque duas tantum res auxius optat*
Panem et Circenses.

Sed posteriori loco nullum pondus est, nisi in comparatione cum VICTORIS, quia idem Poeta in Sat. VII. non panem nominat, sed frumentum. Priorem non maioris ponderis esse, dissentientes a LIPSIO contendunt, quorum primus est CONTARENUS, cui ego etiam essentiri nullus dubitarem, nisi alia essent argumenta, quam quibus LIPSIUS vsus est. Antequam vero illa ipsa proferimus, id

pro

pro certo ſtatuamus, intra TRAIANI et AURELIANI tempora cadere debere *panum diſtributionem*, et collegii piſtorum inſtitutionem. Ante enim TRAIANI tempora nulla panis mentio fit a quopiam ſcriptore; AURELIANUM vero panes dediſſe certum eſt, de quo nec LIPSIUS, nec CONTARENUS, LIPSII aduerſarius, dubitat. Attamen alia adhuc adſunt argumenta, quorum duo potiſſima in *Pandectis* deprehendi, cum a ICtis quibusdam piſtorum collegii mentio fit. Primus eſt CAIUS, qui ſub HADRIANO, PIO et MARCO vixit, et *in commentario ad Edict. prouinc.* ita ſcribit *in l. 1. D. quod cuiusc. univ. Collegia Romae certa ſunt, quorum corpus Senatus conſultis, atque conſtitutionibus principalibus confirmatum eſt: veluti piſtorum, et quorumdam aliorum, et nauiculariorum, qui et in prouinciis ſunt.* Ecce! piſtorum collegium et Nauiculariorum nominat; illi panes fiſcales coquebant, hi vocabantur, qui frumentum publicum nauibus aduehebant. PAULUS deinde, qui ſub SEUERO et CARACALLA vixit, in *Lib. Singul. de cognitionibus l. vlt. D. excuſat.* eadem ratione piſtorem collegii memorat: *Qui in collegio piſtorum ſunt, a tutelis excuſantur, ſi modo per ſemet piſtrinum exerceant: ſed non alios puto excuſandos, quam qui intra numerum ſunt. Vrbici autem piſtores a collegarum quoque filiorum tutelis excuſantur. Sed et hoc genus excuſationis eſt, ſi quis ſe dicit ibi domicilium non habere, vbi ad tutelam datus eſt. Idque Imperator* ANTONINUS *cum* Diuo Patre

 ſigni-

significauit CALLISTRATUS denique *Lib. de cognitionib.* in *l. 5. §. 3. Dig. de Iure Immunit. Negotiatores*, inquit, *qui annonam Vrbis adiuuant, item nauicularii, qui annonae vrbis seruiunt, immunitatem a muneribus publicis consequuntur, quamdiu in eiusmodi actu sunt. Item l. c. §. 5. Diuus Hadrianus rescripsit, immunitatem nauium maritimarum duntaxat habere, qui annonae vrbis seruiunt.* Corpus pistorum variis rationibus replebatur, originis vinculo quidam tenebantur, vt filii, nepotes &c. secundo per sententiam iudicis et poenae loco in pistrinum vrbis Romae ex caussis non grauibus damnari iussi a Constantino M. l. 3. c. Th. de poenis, ita vt ne rescripto quidem liberari possent; tertio ob singulares caussas nonnulli in pistrinum dari iubentur, veluti concutiens pistorem, patronus caudicariorum et mensorum deprehensus in fraude, filiam pistoris coniugio sibi socians pistrino obnoxius fiebat, imo ementes a pistoribus praedia aut qui alio modo in eorum bona succederent. Pistorum igitur collegio et nauiculariis per SCta et principales constitutiones plura iura, beneficia et immunitates constituta sunt, quorum passim in Pandectis et in Codicibus Theodosiano et Iustinianeo mentio fit, ab HADRIANO, *Diuis Fratribus* et ANTONINO potissimum editorum. Extat quoque vetus inscriptio, quae NUMMIUM ALBINUM et FULVIUM AEMILIANUM consules subscriptos habet, quaeque ad annum Chr. CCVIII. referenda est

TI.

TI. CLAUDIUS. CHRESIMUS. OB. HON.
QUINQUENNALITATIS. COLLEGIO
DENDROPHOR. ROMANOR. QUIBUS.
EX SC. COIRE. LICET. ARGENTI. P. X.
ET H. S. X. MIL. N. REDDIDIT
QUAE. DIUISA. SUNT. POPULO. PER. GRADUS
X. AUG. COLLEGI. N.
NUMMIO ALBINO ET. FUL. AEMILIANO. COS.

Si igitur gradus iam tum extructi erant, qui tamen ad diſtribuendos panes iuxta piſtrina erecti, vti mox probabimus, nonne ſuſpicari poſſem, *panes* quoque tum temporis diſtribui ſolitos fuiſſe?

§. LXI.

De Pane loco Frumenti diſtributo.

Jam collige veſtigia, quae JUUENALIS, AURELIUS VICTOR, CAIUS, PAULUS, CALLISTRATUS et *vetus inſcriptio*, reliquerunt, ſane id exhibetur, Hadriani temporibus extitiſſe piſtorum collegium qui panes fiſcales (h. e. non ita dictos, quod a fiſco donarentur, ſed quod e frumento fiſcali confecti eſſent, vt loquitur l. 4. C. Theod. de oper. publ.) excoquerent; nec tu credere velles iis temporibus loco frumenti panem eſſe diſtributum? Sane neſcio, quaenam certiora eſſe poſſunt. Ex mea igitur opinione non a parte CONTARENI ſtandum eſt, licet nec LIPSIO aſſentiar, cuius nimis leuia ſunt argumenta, quoad rem ipſam vero LIPSIO aſſentior. Victor Schotti, *Annonae* inquit,

inquit, *perpetuae a Trajano mire conſultum, reperto firmatoque piſtorum collegio.* Teſtatur et confirmat ſententiam noſtram inſcriptio, quae Romae reperta eſt:

JANI PARTHICI
DIUI. NERUAE. PRONEP. T. AELIO.
HADRIANO. ANTONINO. AUG. PIO.
PONT. MAX. TRIT. POTEST. VII.
IMP. II. COSS. III. PP.
CORPUS
PISTORUM.

In cuius baſi dextro latere eſt caniſtrum cum ſpicis, cum hac inſcriptione:

PRAEF.
L. VALERI. PROCULI.

Siniſtro lapis molaris cum hac inſcriptione:

CURANTIBUS
M. CAERET — — — ZMARAGDO
L. MAEUIO. EPICTETO. QUINQ. II.
QUAESTORIBUS
C. PUPIO — — — FIRMINO II.
C. CALPURNIO. MAXIMO.

Abhinc igitur omnia vetera loca, quae pauciſſima forſan ſunt, et frumenti mentionem iniiciunt, pro re nata explicanda ſunt, ita vt aut de extraordinaria frumenti cura intelligenda ſint, aut de eo frumento, quod per amnicos nauicularios per Tiberim ad horrea transuehebatur, vt exinde panes exco-

excoquerentur. Inſtituto iam piſtorum collegio, multa ſine dubio introducta ſunt, vt eo melius certus ordo frumentandi ſeruetur, vti Negociantium, Nauiculariorum, Caudicariorum, Menſorum, Catabolenſium et Mancipum certus numerus atque collegium. *Negotiantes* ſcilicet ii vocabantur, qui tam in vrbe, quam in prouinciis frumentum negociabantur; *Nauicularii*, qui et *Caudicarii* dicebantur, a nauibus Tiberinis, ſeu quae in fluuiis vſui erant, quas *codicarias* (FESTUS illas *caudicarias* naues appellat, quae ex tabulis craſſioribus factae; optime SENECA *de Brev. vit. cap. XIII. Plurium tabularum*, inquit, *contextus* caudex *apud antiquos vocabatur. Vnde publicae tabulae* Codices *dicuntur, et naues nunc quoque, quae ex antiqua conſuetudine per Tiberim commeatus ſubuehunt* Caudicariae *vocantur.* VARRO *de vita Pop. Rom. Lib. III.* GELLII *Noct. Attic.* Lib. X. c. XXV.) *et amnicos nauicularios vocant l. 1. C. Inſt. de Can. frum. Vrb. Rom. l. 2. C. Theod. de piſtorib. l. 9. C. Theod. de piſtorib. l. 9. C. Theod. de ſuariis vrb. Rom.* Eorum corporis mentio fit in *l. 1. C. Juſt. de hered. decurion. l. 11. l. 14. l. 20. C. Theod. de nauicul. Nouell. vnic. Valentiniani de nauicul. amnic. Caudicarii* igitur erant nautae Tiberini, qui annonam ad Portum vrbis Romae aduectam in horrea P. R. et ad Vrbem Romam Tiberi ſubuehebant caudicariis nauibus, quarum in tribus inſcriptionibus mentio fit.

prima:

prima: PROC. PORTUS. VTRIUSQUE. A — — —
VIRO. INNOCENTISSIMO. CODICARII
NAUICULARII ET QUINQUE
CORP. NAUIGANTES

secunda Romae in basi marmorea:

D. N. IMP. FL. VAL. CONSTANTINO
CODICARII NABICULARII
INFERNATES, DEUOTI. N. M. Q. EIUS
CURANTE. AUR. VICTORIANO. V. P.
PRAEF. AMN.

tertia est decantata illa, quae in Insula Tiberina inuenta:

Rexit annonariam Potestatem Vrbis aeternae &c.
Hinc etiam factum est, vt Mensores nos
Portuenses, quibus vetus fuit cum Caudicariis
Diuturnumque luctamen voti compotes
Abiremus, et vtrumque corpus et beneficio
Se et victoria gratuletur adfectum: nam
Vt hoc esset indicio, iam posito magistratu
Statuam patrono praestantissimo, testimonium
Gratulationis exsoluimus cum res non adulatione
Priuato sed iudicio posito in otio et quiete
Reddatur.

Catabolenses, quos in Sitobolenses quidam non recte mutant, denique fuerunt, qui onera fiscalia Romam veterinis

veterinis comportarent; qui, cum piſtoribus iunguntur, ii dicendi ſunt, qui frumenta aduecta a nautis Tiberinis, horreis inferre, ſiue eadem in piſtrina transferre, ſiue coctos inde panes ad gradus transportare, aut aliud onus fiſcale debent. Dicti fortaſſe ἀπὸ τῦ καταβάλλειν *ab onerando*, quod iumenta his rebus onerarent, ſimiles adeo agaſonibus noſtris, quibus ad ferenda in molas frumenta, farinamque referendam vtimur. *l. 8. et rubr. C. Theod. de piſtorib. et Catabolenſib:* CASSIODORUS *Lib. III. Variar. cap. X. Declaramus*, inquit, *vt marmora, quae de domo Pinciana conſtat eſſe depoſita, ad Rauennatem Vrbem per Catabolenſes veſtra ordinatione dirigantur.* Idem Lib. IV. Var. 47. in fin. *Quin etiam onere centum librorum nullus excedat.* Et mox: *Et ideo quinquaginta ſolidorum mulctam iam non veredarius, ſed Catabolenſis incurrat, quisquis vltra centum libras parhippum crediderit onerandum.* CUIACIUS *Obſeru.* Lib. XVI. c. V. *Menſores* dicebantur, qui aduectum ad Portum U. R. frumentum admetiebantur in horreis condendum, et rurſum cum inde promeretur Romam per caudicarios ſubuehendum.

Mancipes denique, ſiue *mancipes piſtorii*, (vnde *mancipatus piſtorius*) ſunt, qui paneficio et piſtoribus praepoſiti erant, ex Socratis ſcilicet ſententia, vt igitur iisdem fuerint cum iis, quos Juſtinianus Nov. 80. προεστῶτα τῶν ἀρτοποιητικῶν ἐργαστηρίων vocat. Diuerſos fuiſſe mancipes a piſtoribus, ex nonnullis

nunnullis legibus C. Th. patet; nempe his canonem consignatum fuisse ad panem coquendum l. 2. C. Th. de frum. Vrb. Constant. item datam his aliquando mutui nomine pecuniam, ex publica pecunia dedicata ad coemtionem frumentariam l. 3. C. Th. eod. Item l. 4. C. Th. de executor. ostendit, apparitores praefecti praetorio pro poena quandoque mancipum corpori sociatos. Imo et pistores dicebantur mancipes de quibus l. 18. C. Th. de pistor. et Catabol. l. 2. 3. C. Th. de frum. Urb. Constantinop. l. 4. C. Th. de executorib. vnde et ministerium istud *mancipatus* vocabatur l. 18. C. Th. de pistor. et Catabol. Hi omnes non tantum sub generali Praefecti Vrbis dispositione fuerunt quod docent l. 1 — 13. C. Th. de Pistor. et Catab. sed etiam sub speciali Praefecti annonae l. 3. 14. 15. 21. C. Th. de pistor. et Catabol. l. 3. 6. C. Th. de Poenis. *Pistrina* erant aedificia, vbi frumentum et reliqua ad annonariam largitionem pertinentia seruabantur, quae Socrates Lib. V. cap. 18. οἴκους παμμεγέθους vocat, eorumque in veteri Vrbis Romae descriptione CCLIV. colliguntur. ἦσον ἐξ ἀρχαίου, inquit, κατὰ τὴν μεγίστην Ῥώμην οἶκοι παμμεγέθους. ἐν οἷς ὁ τῇ πωλει χορηγούμενος ἄρτος ἐγίνετο, οἵτε προϊστάμενοι τούτων οἱ Μάγκιπες τῇ Ῥωμαίων γλώσσῃ καλοῦνται. et mox γνοὺς τοῦτο ὁ βασιλεὺς τοὺς Μάγκιπας ἐτιμωρήσατο. Singulis pistrinis sua entheca erat, puta animalia, serui, molae, prae-

praedia et possessiones, pistorum corpori salaria certa praebebant, vnde et fundi dotales dicti. Quae de pistorum, nauiculariorumque collegio hic amplius dicere possem, differenda sunt ad explicationem peculiarem Codicis constitutionum, per quas formatum potissimum est. De panibus solummode distribui solitis, et modo distribuendi pauca tantum addamus, quia simul cum pistorum instituto introducta ista omnia fortasse sunt. Panes igitur isti a catabolensibus ad gradus portabantur, ibique a pistoribus distribuebantur tesserariis, non igitur clanculum e pistrino, sed palam de gradibus, vt constitutum est in *l. 3. et 4. C. Theod. de annon. civ.* etiam a gradibus palatii principum distributi sunt, vnde *panes palatini* a SUIDA vocantur, et *gradiles* a gradibus ita dicti, qui in vnaquaque vrbis regione ad pistrina aedificati erant; quod indicat PRUDENTIUS *aduersus Symmachum Lib. 1. v. 584.*

> *Et quem panis alit, gradibus dispensus ab altis.*

Et CASSIODORUS *Lib. IX. Variar.* CUIACIUS *Obs. Lib. XXVI.* cap. *XVII.* numum vidisse fatetur, in quo gradus hi expressi erant, simul et qui eos ascenderet in summo panem accipiens de pistoris manu. De gradili isto pane omnia peruulgata sunt. *Tit. C. Theod. de annon. civ. et pane gradili. Iac.* GOTHOFREDUS in not. ad l. 2. l. c. TURNEBUS

BUS *Lib. XI. Aduerſ. cap. VI. Lib. XXVI. c. XXXIV.* et LIPSIUS *Elect. Lib. I. c. VIII.* idem *de magnit. Rom. II. c. X.* Quinam vero hi gradus fuerint, non inter omnes conſtat. Certi non amphitheatrales, ſed tamen diſtincti et ſeparati per omnes vrbis regiones, vti PRUDENTIUS *adv. Symmachum* Lib. II. v. 948. de annonae abundantia loquitur:

Quis venit eſuriens magni ad ſpectacula Circi
Quae regio gradibus vacuit iamiam dira
Suſtinet? aut quae Janiculi mola mota quieſcit?

Et omnium manifeſtiſſime *Vetus Vrbis Conſtantinopolitanae deſcriptio* ſub THEODOSIO jun. conſcripta id demonſtrat; vbi per ſingulas vrbis regiones gradus certo numero deſignantur, qui proximi a piſtrinis fuerunt, vnde panis coctus promebatur; quod videri poteſt tam ex deſcriptione iſta modo dicta, quam ex legibus VALENTINIANI in *Tit. C. Theod. de annon. ciuiv. et pane gradili*, et potiſſimum ex l. 3. l. 4. l. 5. l. 6. cit. quae ad Vrbem Romam pertinent, non minus quam ex PRUDENTII loco. In iſtorum graduum edito, ſiue tabulato, erat annona ſiue panis repoſitus, poſitique ibi, qui diſtribuerent: ſingulis e populo, viritim palam, per gradus aſcendentibus atque in ſummo gradu annonam accipientibus. Alio loco igitur diſtributus eſt hic *panis gradilis*, quam quo olim mimbi miſſilium ſparſi, exceptiue: hi enim in vulgus ſpargebantur, atque a populo in gradibus

bus theatralibus, vel in circo vel alibi extra ordinem constituto excipiebantur. At panis gradilis non spargebatur, sed dispendebatur, erogabatur de manu in manum in edito graduum. Hi *gradus publici* erant; alii *priuati*, in quibus priuati homines frumenta sua reconderent, quo pertinet CASSIODORI illud IX. Var. v.

Panum *palatinorum*, *popularium*, *militarium ciuilium*, *fiscalium et Ostiensium* adhuc mentio iniicitur, quos explicare non alienum erit. *Palatini* erronee a Suida (quem ideo Cuiacius damnauit) cum *popularibus* confunduntur. παλατῖνοι, inquit, εἶδος ἄρτων, ὅς ἐφιλοτιμήσατο τῷ δήμῳ Κωνσαντῖνος ὁ μεγας: ὅτος ὀνομάσας αὐτὅς οἷα ἐκ τὅ παλατίὅ χορηγὅμένὅς. Palatini ab objecto dicti fuerunt panes, quod palatinis praeberentur, pariter vt *populares* et *militares*, non a loco vnde praeberentur, quod apertissime docet l. 7. C. Th. de ann. civ. pane gradili. *Ciuiles* nempe contradistinguebantur *militaribus;* milites enim vt stipendii partem eius generis accipiebant *Tit. C. Theod. de erogat milit. annon. Lib. VII. Tit. IV.* et *Tit, C. Just. Lib. XII. Tit. XXXVIII.* Quapropter similem in modum ciuiles dicti, vt *annona ciuica et annona militaris*. *Ostiensis panis* ita dictus, quia ad portum ostiensem canon fiscalis omnis subvehebatur, inque eo portu pistores horrea cellulasve habuere, quod apertissime testatur *l. 4. C. Theod. de Canone frument. U.*

 R.

R. Panis fiscalis distinctus adhuc est ab eo qui, ciuilis dicebatur, licet vterque sumtu publico erogabatur; fiscalis enim e frumento fiscali, vel ex fiscali copia expendebatur.

§. LXII.

De numero frumentantium.

De frumentantibus eorumque numero, a Traiano aucto, etiam pueris admissis PLINIUS auctor est *in Panegyrico*: *Tu ne rogari quidem sustinuisti; et quamquam laetissimum oculis tuis esset, conspectu Romanae plebis impleri, omnes tamen antequam te viderent, recipi, incidi iussisti, vt iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur.* Imo et numerum frumentantium expressit PLINIUS: *Paulo minus*, inquit, *quinque millia ingenuorum fuerunt, quos liberalitas principis nostri conquisiuit, inuenit, adsciuit.*

§. LXIII.

De frumentaria largitione HADRIANO *imperatore.*

Post TRAIANI tempora nonnulla adhuc scriptorum loca obueniunt, vbi mox frumentariae largitionis mentio fit, mox duntaxat curae principis circa annonam. Ista loca ego mallem de extraordinaria frumenti distributione intelligere, quam de ordinaria; reliqua, quae de cura imperiali testantur, non occasionem dare debent cuipiam ad credendum, peculiares frumentarias largitiones

gitiones easque extraordinarias ſubintelligendas eſſe, vti CONTARENUS male feciſſe mihi videtur; ſed potius ſtatuendum eſt ſumma ex ratione, perpetuam Imperatorum frumenti curam fuiſſe ſimul cum Praefecto Vrbis, Praefecto annonae, et Proconſulibus, vti id videri poteſt, ex omnibus fere conſtitutionibus Codicis Theod. et Juſtinianei, quae de annona agunt. Quapropter ego quoque arbitrarer, ea ratione recte a me explicatum iri ea, quae antiquitas iſtius generis nobis ſeruauit documenta, Videamus igitur viciſſitudines largitionis frumentariae ſub imperatoribus ſequentibus; in quantum per nos huius generis aliquid determinare ſtabit. Atque de HADRIANEA aliqua largitione frumentaria nihil habeo, quod dicam, quia de tali ſcriptores ſilent. Id tamen innouatum eſſe ab eodem videtur, quod Senatores in frumentantium numerum retulerit; vti SPARTIANUS auctor eſt: *Senatoribus*, inquit, *qui non vitio ſuo decoxerant patrimonium pro liberorum modo Senatoriae profeſſionis expleuit, ita vt plerique in diem vitae ſuae dimenſum ſine dilatione reſtituerit.* Imo et alio modo frumentantibus, TRAIANI forſan liberalitate commotus, conſuluit, dum *pueris* incrementum liberalitatis ſuae adjecit, vti iterum SPARTIANUS ſcribit: *Pueris ac puellis, quibus Traianus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis adjecit.* De priuilegiis, quae piſtorum collegio et nauiculariorum ex ſingulari gratia ſimulque ob ſalutis publicae ſtu-

 dium

dium conceſſit, teſtimonia in Pandectis extant, et quidem in *l. 5. §. 5. D. de Jure Immunit.* *Diuus Hadrianus*, notauit ibi CALLISTRATUS, *reſcripſit, immunitatem nauium maritimarum duntaxat habere, qui annonae vrbis ſeruiunt.*

§. LXIV.

De frumentaria largitione ANTONINO PIO *imperatore.*

De ANTONINO PIO, quem HADRIANUS habuit heredem, apud CAPITOLINUM haec leguntur; *Vini, olei, et tritici penuriam per aerarii ſui damna emendo, et gratis populo dando ſedauit.* Populum enim lapidibus petiiſſe ob frumentariae rei inopiam ANTONINUM, auctor eſt AURELIUS VICTOR. Quo forſan commotus erat, vt extra ordinem frumenti curam gereret; quod veteres nummi indicant, quorum multi extant cum hac inſcriptione:

ANNONA AUGUSTA

hoc eſt, imperatore curaote copioſe Vrbi illata eſt annona. De hisce nummis lege *Antonium* AUGUSTINUM *Dialogo II.* Ex hoc, vti etiam ex aliis eius generis locis, demonſtrare vult CONTARENUS, frumentum, non panem, a TRAIANO et ſubſequentibus imperatoribus diſtributum eſſe; ſed ille ipſe concedit, hanc, vti ceteras frumentationes, quas reperiit, extraordinariam eſſe, et mihilominus inde argumentum format, pro ſua opinione? neſcio

ſane

ſane, quomodo acutus iſte vir id poſſit. Quis enim vmquam argumentum ab extraordinaria largitione ad ordinariam valere credidit? CONTARENUS ſane vnicus eſt, dum inquit: *Quamquam autem haec extra ordinem largitio videtur in annonae caritate, quid tamen cauſſae fuerit, quamobrem frumentum, non panis populo daretur, non video; ſi piſtorum collegium ea tantum gratia fuerat inſtitutum, vt gratuitum panem conficerent.*

§. LXV.

M. Aurelii Antonini Philoſophi extraordinaria frumenti largitio.

M. AURELIUS ANTONINUS PHILOSOPHUS cum L. VERO, quem Auguſtum dixerat, LUCILLAM filiam deſpondit, *ob hanc coniunctionem,* vt ait Capitolinus, *pueros et puellas nouorum hominum frumentariae perceptioni adſcribi praecepit.* Vbi ſine dubio legendum eſt cum LIPSIO *pueros et puellas nouem annorum.* Quis enim nouus homo? quin etiam alios imperatores in congiariis ad annos reſpexiſſe, certum eſt teſte CAPITOLINO *in Pertinace; Alimentaria compendia, quae nouem annorum ex inſtituto Traiani debebantur, obdurata verecundia ſuſtulit*: et SUETONIO *in Auguſto*, Cap. XLI. *qui congiaria populo frequenter dedit: ac ne minores quidem pueros praeteriit, quamuis nonniſi ab vndecimo aetatis anno accipere conſueuiſſent.* CONTARENUS hanc vti

ſolet

solet pro ordinaria largitione sumit, et LIPSIUS errare videtur, dum arbitratur, ANTONINUM numerum frumentantium per idem illud insigniter auxisse.

§. LXVI.

Alexandri Seueri cura frumentariae largitionis

ALEXANDER SEUERUS tantam rei frumentariae publicae curam gessit, vt septem annorum canonem moriens reliquerit, ita vt quotidie LXXV. modium millia expendi possent, cuius memoriae auctor est SPARTIANUS. Alium adhuc modum, per quem bene de populari salute meritus est ALEXANDER, LAMPRIDIUS in eius vita memorat, his verbis: *Oleum, quod* SEVERUS *populo dederat, quodque Elogabalus imminuerat, turpissimis hominibus praefecturam annonae dando, in integrum restituit.* SPARTIANUS *in Seuero: Olei*, inquit, *tantum reliquit, vt per quinquennium non solum Vrbis vsibus, sed totius Italiae, quae oleo egeret, sufficeret.* Licet olei distributio, principumque istius cura, nunc pro instituti ratione nihil ad nos pertinere videtur; non tamen plane hanc praeternittere possumus, quia infra occurrent nonnulla, quae absque hac breuissima enarratione enodari nequeunt. Olei nempe distributio, cuius multiplex et magnus Romanis vsus erat, primis reipublicae temporibus, tanquam extraordinaria largitio nonnunquam facta

esse

eſſe videtur, vti LIVIUS *Lib. XXV. de* SCIPIONE AFRICANO auctor eſt, qui cum Aedilis eſſet, congium olei in vicos ſingulos dedit. Repetita iſta quoque quandoque eſt, et vsque ad CONSTANTINUM M. durauit. SYMMACHUS *Lib. X.* Epiſt. XLVIII. *olei tantum* ſpecies victum plebis tenuiter inuecta ſollicitat. Cuius rei V. C. Praefectus Annonae partium ſuarum diligens executor praetorionae ampliſſimae praefecturae, vt ipſe aſſerit, dudum fecit indicium, miſſis de more breuibus, quae anguſtias patefacerent conditorum. Notatu dignior adhuc eſt carnis porcinae largitio, quae cum AURELIANO orta eſt, et diuturna fuit, teſte FLAVIO VOPISCO *in eius vita: Idem et carnem porcinam Populo Romano diſtribuit, quae hodieque diuiditur.* Haec quoque largitio ad longius tempus patuit, quam olei et vini, quod eundem AURELIANUM diſtribuiſſe VOPISCUS teſtatur, atque quaſi in perpetuum ius tranſiit, vti apud CASSIODORUM eſt; *Suarii quoque*, inquit, *Romanae copiae cauſſa reperti, tuo* (ſcilicet praefecto annonae) *deputati videntur examini.* Suariorum, quorum carnis diuidendae cura erat, mentio quoque fit in inſcriptionibus, imo et in *Codice Theodoſiano Lib. XIV. Tit. IV.* et *Juſtinianeo Lib. XI. Tit. XVI. de Suariis et Suſceptoribus vini et ceteris corporatis.* Verum enim vero nolumus longius a via noſtra aberrare, ſed perſequamur inſtitutum noſtrum. Quodſi quando occurrat in continuanda explicatione locus, qui

ad eius generis largitiones se referat, sufficiat non plane ignota esse haec omnia lectori.

§. LXVII.

Aureliani extraordinaria largitio frumentaria.

AURELIANUM Imperatorem tandem panem loco frumenti populo dare incoepisse CONTARENUS putat, hac singulari plani ratione commotus: AURELIANUS scilicet, vti VOPISCUS tradit, suscepta in Orientem expeditione, bilibres coronas Populo Rom. pollicitus, si victor rediisset, Populo, qui aureas expectabat, ex panibus dedit, inde a quo tempore semper seruatum fuisse morem huncce. Sed miror sane, quomodo acutus iste vir ista proferre possit, nec videat, extraordinariam largitionem hanc esse. Quodsi enim velis ordinariam largitionem ita ab AURELIANO transmutatam fuisse, nescio cur populus committeret, vt AURELIANUS ad promissionem sibi factam adimplendam nonnisi ordinariam transmutaret. Si igitur ne prius, quam ab hinc panes dari consueuerunt, sequitur absurdum esse, si pistorum collegium iam prius institutum fuit, pistores publicos eorumque collegium adesse, vbi non opus est panibus. Ast adfuerunt pistores, adfuit pistorum collegium, multis priuilegiis immunitatibusque firmatum, adfuerunt pistrina et gradus, quorsum haec omnia, nisi

nisi velis absurda existere? Omnia ergo contra te sunt Contarene!

Aliud largitionis genus ab Aureliano vsurpatum magis explicitum est, cuius meminit in epistola ad Praefectum annonae apud eundem Vopiscum his verbis. *Inter cetera quibus Diis fauentibus Romanam rem iuuimus, nihil mihi est magnificentius, quam quod additamento vnciae omne annonarum vrbicarum genus iuui.* Occasio huius largitionis scilicet fuit, quod Aegyptium vectigal valde auctum tum temporis erat, hocque, quod accesserat, Aurelianus donari Populo Romano statuit, ita tamen, vt quod in se erat, nemo expers esset huius largitionis. Quapropter iussit, vt pistores, qui panes in vrbe vaenales conficiebant, certi in asses v. g. ponderis pro annonae modo, vt fit hodieque, panibus singulis vnciam adderent, quam ipse gratuitam amentibus dabat, damna pistorum frumento Alexandrino sarciendo. Aliud huius largitionis testimonium apud eundem est in vita Aureliani: *Panibus vrbis Romae vnciam de Aegyptio vetligali auxit.* Et ZOSIMUS *propter haec*, inquit, *et panum honorario munere populum Rom. donauit.*

§. LXVIII.

De aerario ad frumentariam largitionem ordinariam sustinendam.

Iamiam eo peruenit frumentaria res, vt certum atque perpetuum ius quoad illam statueretur per

per solas principum constitutiones tum generales tum speciales, ad hanc vel illam prouinciam, praefecto annonae, proconsuli missas, ita vt necesse sit, quo omnia plenius pertractata videantur et absoluta, eas illustrare adhuc, quae plurimum frumentariis largitionibus addiderunt. Atque primum quidem, quod offendere aliquem possit, vnde aerarium tantam menstruam largitionem sustinere potuerit, quantam hucusque vidimus. Ast nisi praediis atque possessionibus certae ponsiones quotannis praestandae iniunctae fuissent, certe non potuisset non fieri, quin non soluendo esset aerarium tantae multitudini. Inde multa deprehenduntur Imperatorum rescripta, quae de istis pensionibus earumque modo disponunt, vbi pertinet rescriptum VALERIANI et GALLIENI in *l. 1. C. Iust. de annon. et trib.* quod annonas is soluere debeat, qui possessiones tenet, et fructus percipit, non qui heres defuncto extitit. Et deinde, quod a DIOCLETIANO et MAXIMIANO scriptum in *l. 3. eod. indictiones non personis, sed rebus indici solent: et ideo ne vltra modum earundem possessionum, quas possides, conueniaris, praeses prouinciae prospiciet.*

§. LXIX.

Constantini M. constitutiones ad frumentariam largitionem de immunitate a conferendis annonis concedenda.

CONSTANTINUS M. per plures constitutiones rei frumentariae curam gessit, quarum aliquae in Codice

Codice Theodosiano, aliquae vero in Justinianeo nobis asseruatae sunt. Illarum praecipuae initio imperii eius editae sunt; quibus enixo studio prouidit, ne rei tributariae ad sustentandam publicam annonam fraus fieret. Prima habetur in *l. 1. C. Theod. de annon. et tribut.* cuius posterior pars haec est: *omnes pensitare debebunt, quae manu nostra delegationibus adscribuntur, nihil amplius exigendi. Nam si qui vicarius, aut Rector prouinciae aliquid iam cuiquam crediderit remittendum, quod aliis remiserit, de propriis dare facultatibus compelletur.* In priori vero parte constitutionis quatuor exceptiones statuit, quibus immunitatem a conferendis annonis concessit, *rebus priuatis principis, ecclesiis catholicis, Eusebii familiae, et domui Arsacis regis Armeniorum.* Altera extat in l. 2. C. Th. eod. qua apochas, solutione facta, a susceptore tributorum acceptas ad Tabularios vel Sexagenarios deferri iubet, ne falsis apochis fraus fiat. Et tertia denique est, qua fraudibus omnibus occurrebat in l. 3. C. Th. eod. quae committi poterant in facienda adscriptione modi annonae. Rectores scilicet prouinciarum manu propria illum designare debebant, postquam indictum prouincialibus esset, canonem annuum praestandum esse. Vt autem hisce constitutionibus lucem aliquam afferamus, necesse est, vt hic notemus ad collationem annuae praestationis indictionem fieri singulis annis, cuius haec forma erat, quod edictum principis emitteretur anniuer-

sariis

fariis vicibus, cui modus erat adfcriptus manu principis. Huius indictionis particulares indictiones a fcriniariis praefecti praetorio fiebant, quae per fingulas prouincias transmittebantur, locisque celeberrimis publicabantur, quatuor menfibus antequam collatio fieri debebat. Poft publicatam indictionem fiebat partitio, fiue adfcriptio, prout quisque terras cenfibus infertas, fiue obligatas teneret. Adfcriptione facta fiebat exactio, et denique inlatio atque fufceptio a fufceptoribus, quae ibi facienda erat, vbi poffeffiones cenfibus infertae erant; quo facto a fufceptoribus apochas accipiebant, easque acceptas deinde ad Tabularios feu Sexagenarios deferebant. Perferri poftremo oportebat fufceptas fpecies, h. e. annonas a poffefforibus ad ciuitates fingulas per fingulos menfes, et quidem vel ad horrea, vel tantum ad limitem pro loco ac proximitate poffeffionem non longius. Quodfi vero longius transmittendae effent, tunc mari vel flumine per Nauicularios perferebantur.

§. LXX.

De Piftorum fraudibus ad declinandam piftoriam functionem.

De piftoribus extat refcriptum in l. 1. C. Th. de piftorib. et catabol. Refcriptum eft ad Profuturum praefectum annonae, cui fubjecti erant piftores, tefte CASSIODORO in formula praef. ann.

Lib.

Lib. 6. form. 18. *Per officinas,* inquit. *piſtorum diſcurris, penſum et munditiem panis exigis;* occaſio ſcilicet reſcribendi erant fraudes a piſtoribus commiſſae, qui fraudulenter bona ſua in alios transferebant, vt poſtea, rebus in abdito locatis, tamquam minus idonei piſtoriae functioni liberarentur, eisque alii ſubrogarentur. His fraudibus CONSTANTINUS conſtitutione hac grauiter occurrit. *Cunctis Piſtoribus intimari oportet, quod ſi quis forte poſſeſſiones ſuas ideo putauerit in alios transferendas, vt poſtea ſe, rebus in abdito conlocatis, minus idoneum adſeueret, tanquam in locum eius alio ſubrogando, nihil ei haec aſtutia, nec deteſtabilia commenta profutura ſunt, ſed in obſequio piſtrini ſine vlla excuſatione durabit, nec ad eius iura revocabuntur, ſi quas emtiones tranſcripſerit.*

§. LXXI.

De frumento aeneo.

Peculiaris CONSTATINI conſtitutio extat in *l. vnic. C. Th. de frumento Carthaginenſi,* quae interpretum ingenia mirum in modum exercuit. *Si quis corpora,* inquit, *aeneo frumento obnoxia detraxerit, ab omni interpellatione liber ſit, quamuis alia corpora poſſederit, ſive coemerit libera ab aenei frumenti inquietudine: comparatores enim rerum obnoxiarum teneri oportet, pro modo eius rei, quam adepti ſunt, etiam ſi extra liberalitate rem fuerint conſecuti. Sed quia plerique ex magiſtratibus, aenei frumenti penſitatione*

tione obnoxii, vel ipſi ſibi dum adminiſtrant, alios ſubrogarunt, vel redemti pro aliis alios creauerunt, reſciſſis ſubrogationibus ad eiusdem aenei frumenti penſitationem teneantur: illos enim ſolos ex ſubrogatis perſeuerare oportet, quos conſtiterit idoneos eſſe facultatibus et minus idoneorum loco non a redemtis Magiſtratibus ſubrogatos. Dat. Prid. Id. Dec. Sirm I., Conſtantino A. IV. et Licinio IV. coſſ. (315) Primo de verbis ſolliciti ſimus, poſt de conſtitutionis ſenſu. *Corpora* hic pro *rebus* ſumi debere in aprico eſt; deinde loco *detraxerit* legendum ſane eſt *diſtraxerit*, et *poſſideat* loco *poſſederit*, *liberalitatem* loco *liberalitate*; *redemti* ſine dubio hic dictum pro *corrupti pecunia aut gratia.* Quod ad ſenſum in eo latet difficultas, quid ſit *frumentum aeneum.* Omnem litem dirimere volunt, qui pro *aeneo frumento* reponunt *Poeno frumento*, quod vero non admittendum ex triplici hac ratione, quia 1) non de Africano in vniuerſum frumento, ſed de Carthaginenſi tantum agitur, 2) nuspiam in conſtitutionibus vox haec vſurpatur, et denique 3) contextus aliud ſuadet, uti ex ſequenti tractatione apparebit. Alii *aeneum frumentum* dictum eſſe perhihent a *modiis aeneis* frumenti, de quibus in l. modios aeneos 21. C. Th. de Suſceptoribus, cuiusmodi Romae erat in Minucia frumentaria, ad quam populus ſtatis diebus frumentatum veniebat. SUIDAS voc. Μαναΐμ. ἔνθα, inquit, ἵςατο μόδιος χαλκᾶς. Alii dictum *aeneum* eſſe putant,

vt popularem annonam, quae ex *aeneae* ſiue *aereae* tabulae praeſcripto populo Carthaginenſi diuidebatur, ſeu ex teſſera forte aenea. *Cironius* L. IV. *obs. Jur. canon.* cap. 3. Verum hoc nihil eſt, quoniam hic non agitur de annona, quae ex fiſco, ſiue de publico, populo praebebatur, ſed contra de eo frumento, quod a priuatis ex certis corporibus et rebus penſitabatur. Alii aeneum dictum eſſe putant, quod olim omnes illationes et tributa aere expendebantur. Alii onaeum ſ. onetum frumentum hic indicari, quod extra ordinem vendere quis publice cogebatur. Alii denique paganicae ſuperſtitioni et voluptatibus ſ. ludicris miniſteriis, quibus Carthaginenſes maxime indulgebant, id adſcribendum eſſe cenſent, quia certum eſt Carthaginenſes hoc ſeculo mirae ſuperſtitionis cultores fuiſſe l. 20. *C. Th. de paganis, ſacrif. et templis.* Ad hanc quoque voluptatum et ludorum curam magiſtratus creatos eſſe tam ex hac lege, quam ex *Tit. de Decurion. et Tit. de ſpectaculis* veriſimile eſt. Sed tamen non niſi coniectura eſt, nec quicquam certum; vbi et illa Gothofrediana coniectura pertinet, quod forſan frumentum hocce ad pabulum animalium, voluptatibus publicis ſeruientium pertineat, et inde quaſi *aerinum* frumentum legendum ſit, quod ex lolio, tritici vitio, conflatum. PLINIUS Lib. XXII. et XXVI. et LXVIII. c. 17. Ex l. 12. C. Th. de piſtoribus et Catabolenſ. diſcimus adhuc, Conſtantinum corpori piſtorum per

H ſingularem

ſingularem legem conſuluiſſe, cum eidem certum officii genus in Africa addiceret, vnde ſingulis quinquenniis aliqui Romam ad piſtorum corpus mitterentur. De quo videamus infra.

§. LXXII.

De Olei diſtributione.

Ad olei diſtribuendi morem ſpectat CONSTANTINI conſtitutio, quae eſt in l. *un.* C. Th. de *menſis oleariis. Menſae oleariae, quae ita caducae fuerint, vt nullius poſſit adhaerere dominio, vicenis ſollibus per Officinam diſtrahantur. Sed ſi quis menſam oleariam, praedictis ſollibus emtam, cariore pretio vendiderit, ferreis vinculis conſtrictus ad Illyricum transmittatur, poenam congruam luiturus. Si quis autem menſam oleariam in dominio ſuo retinens, viuendi curſum impleuerit, eandem menſam ad ſucceſſores proprios, cum reliquis ſuis rebus, hereditario poterit iure trunsmittere. Dat. Kal. Mart. Nicomediae. VIII. Id. April. Romae Januario et Inſto. coſſ. 328.* Oleum pariter vt panem gratuitum datum populo Romano notauimus ſupra. Modus autem olei, qui ſingulis praeſtabatur, menſa olearia vocata eſt; *menſa* ſorſan pro *dimenſa* poſita, ſiue *dimenſione*, vt *miſſa* pro *miſſione*, vt id genus alia. Non tamen, vti inſulſe quis putare poſſit, hoc eſt accipiendum de menſis Oleariorum ἐλαιοπώλων, qui in velabro menſas ſuas habebant, de quibus PLAUTUS *in Captiuis Act.* III. ſcen. 1. v. 28. 29.

Pargo

Pergo ad alios, venio ad alios: vna res
Omnes compacto rem agunt, quasi in velabro
Olearii.

Neque mensae istae oleariae interpretandae sunt, in quibus expositae erant mensurae oleariae, quae pertinebant ad ἐλαιοπώλας. Mensas has olearias, siue olei distributionem ad annonae praefectum pertinuisse ex inscriptione legis huius apparet, quippe quae ad Praefectum annonae directa. Jam vero ius nouum, quod Constantinus hac lege sanxit, est, vt iure hereditario cum reliquis rebus ad successores tesserae oleariae transmitterentur, et si quando caducae factae fuerint; ad fiscum redeant, eas per Officiales praefecti annonae vendi iubet Constantinus viginti follibus, qui sunt certa nummorum aereorum species, et hac aetate valde vsitati erant, duplici tamen significatu, mox maiorem, mox minorem pecuniam significantes.

§. LXXIII.

De suariis et carnis porcinae distributione.

De Suariis, siue Porcinariis extat quoque rescriptum CONSTANTINI ad Praefectum praetorio in *l. 1. C. Th. de Suariis, pecuariis et susceptoribus vini ceterisque corporatis.* Illi nempe, vti iam supra generatim tantummodo explicatum est, munus publicum habebant, quod versabatur in porcina car-

ne suscipienda et populo Romano praebenda. Conferebatur scilicet quotannis, tributi nomine ex certis prouinciis et Italiae regionibus a possessoribus, certus librorum numerus carnis porcinae, quae quandoque in sua specie suariis soluebatur, vel pretio taxata. Suariorum erat collegium, cui nonnulla competebant priuilegia, veluti immunitatis a sordidis muneribus, et a corporalibus iniuriis; ita tamen adstricti erant huic corpori, vt nemo declinare hanc functionem posset, neque vllo honore, aut dignitate, neque adeo principis rescripto, nisi idoneum pro se substitueret, imo heredes et successores singulares huic functioni obnoxii erant. Huc igitur pertinet rescriptum Constantini modo dictum in l. 1. *Quoniam Suariorum corpus,* inquit, *ad paucos deuenit, iubemus, eos adstante Populo Romano dicere,* Quibus excusatio sit delata, quibus prouenerit onus: *vt his in medium publicae rationis edoctis exemplum rei Nauicularíae proponatur. Itaque dignoscant, facultates proprias Suariorum esse obnoxias muneri: ac de duobus alterum eligant, aut retineant bona, quae suariae functioni destricta sunt, ipsique suario teneantur obsequio, aut idoneos quos volunt, nominent; qui necessitati idem satisfaciant. Nullum enim vacare ab huius rei munere patimur. Sed siue honoribus euecti, siue quolibet versutiae genere fugeruut, reuocari eos iubemus: idque ipsum teste et audiente Populo Romano compleri, ac nos super his cousuli: vt animadvertamus in eos, qui hac tergiuersatione nulli penitus*

nitus tribuendas, idea, qui ſubripere potuerit, poſt beneficium infirmatum, ſalutis etiam periculum ſubituro. Dat. VIII. Id. Mart. Rom. Optato et Paulino Coſſ. 334. Sufficiant haec de olei, carnis porcinae et vini diſtributione dicta; plura ſupereſſent enodanda; quia vero haec plane aliena eſſent ab inſtituti ratione, mittamus iſta, licet quandoque in libris et conſtitutionibus ſequentibus occurrant. Pergamus itaque ad reliquos frumentariae largitionis viciſſitudines ſub reliquis Imperatoribus vsque ad IUSTINIANUM.

§. LXXIV.

Conſtantii conſtitutiones ad rem frumentariam.

CONSTANTIUS de Piſtoribus reſcripſit in L 2. C. Th. de piſtoribus et Catabolenſibus. *Si quis piſtoris filiam ſuo coniugio crediderit eſſe ſociandam, piſtrini conſortio teneatur obnoxius, ſed familiae piſtoris adnexus, oneribus etiam parere cogatur. Et quoniam neceſſarium corpus fouendum eſt, patronos piſtoribus conſtitutos ad altera functionis officia prohibeo deuocari. Caudicariorum corpori minime de cetero copulandos: vt aliis neceſſitatibus abſoluti eam tantummodo functionem liberae mentis niſibus exſequantur.* Dat. Prid. Non. Jul. Med. Arbitione et Lolliano coſſ. 355. Duo noua per hoc conſtituit Imperator; Prius eſt de filiabus piſtorum, vt qui eos vxores duxerit, tamquam de familia piſtoris piſtrini oneribus tenea-

tur; posterius est de patronis pistorum, quos noluit CONSTANTIUS Caudicariorum corpori et functioni misceri, sed horum munia distingui; vnius etiam functionis et corporis patronos esse voluit, non duorum, cum tamen id hactenus aliter factum fuisset. Patroni pistorum scilicet fuerunt, qui singulis pistorum officinis praeerant, quibus omnium cuiusque officinae animalium, seruorum, molarum, fundorum dotalium cura, et postremo omnis officinae et pistrini entheca commissa erat. Eorumdem vnus summus erat per quinquennium, quo effluxo alius consensu corporis eligebatur, vnde *quinquennales* vocabantur, immo et quinquennalium corpus, cuius vt plurimum mentio fit in inscriptionibus vrbis Romae, qualis supra adducta. Vide Gruterum CCLV. 1. 2. 3.

CVRANTIBVS
M. CAERET : : : : : ZMARAGDO
L. MAEVIO. EPICTETO. QVINQ. II.
QVAESTORIBVS
C. PVPPIO : : : : : FIRMINO. II.
C. CALPVRNIO. MAXIMO.

et apud eundem aliam inscriptionem CCCXL. 3.

AD. SS. C. PROC. PORTVS. VTRIVSQ. A...
VIRO. INNOCENTISSIMO.
CODICARII. NAVICVLARII. ET.
QVINQ. CORP. NAVIGANTES. OB.
INSIGNEM. EJVS. ERGA. SE.
BENIVOLENTIAM. AC. SINGV.
LAREM. ABSTINENTIAM.

§. LXXV.

§. LXXV.

Valentiniani ſen. conſtitutiones ad frumentariam cauſam.

A Valentiniano Sen. Imperatore ſine dubio plurimas conſtitutiones, ad rem frumentariam ſpectantes, habemus, quarum duodecim ſunt in Tit. Cod. Theod. *de Piſtoribus et Catabolenſibus*, ex quibus ſatis apparet, quantum annonae vrbicae conſuluerit Imperator. Prima imperii eius conſtitutio eſt de poſſeſſionibus, ſiue praediis piſtorum, vbi de alienatione eorumdem ſanxit, tres tantummodo titulos diſtinguendo. Si nempe de venditione quaeritur, piſtorem *vendere* poſſe, cuique voluerit, duobus exceptis hominum generibus, Senatoribus et officialibus, quia emtores iſtorum praediorum piſtrino obnoxii fiebant, ideoque neceſſe erat ex noua Valentiniani conſtitutione, vt apud praefectum annonae ſuper hac emtione teſtatio deponeretur, ideoque interdicta erat venditio, niſi ſub conditione officii piſtorii ſubeundi. *Donare* praedia filiis nepotibus licebat, quia exinde piſtorium officium nullum detrimentum caperet, quippe qui iam iure ſucceſſionis iſti officio ſubjecti erant. *Teſtamento* aliaue vltima voluntate denique nemo ea acquirere poterat, niſi ſimul piſtoris officium ſuſciperet. Continentur haec omnia in l. 3. C. Th. *de Piſt. et Catabolens. Praedia ruſtica vel vrbana, quae poſſident priuato iure piſtores,*

nec senatorem, nec Officialem comparare permittimus, (contractu pari cum aliis non interdicto.) Quippe mercantes ad venditoris officium vocabuntur, super hac emtione apud praefectum annonae testatione deposita. In donationibus *vero filii excepti sunt, et nepotes: Eodem loco positis omnibus, qui qualibet proximitate iunguntur, quibus ideo non demsimus beneficium largitatis, qui et paneficii necessitatem suscipere successionis iure coguntur. Haec forma seruabitur et in testamentis, aut donatione, vel nouissima voluntate, vt in extraneos conlata non valeant, nisi pistoris officium sponte susceperint, qui pistorum sunt munificentiam consecuti.* Dat. IV. Non. Jun. Naisso, Diuo Jouiano et Varroniano coss. 364. Distinguebantur tamen postea ab Imperatore nostro in l. 13. *C. Th. de pistor. et Catab.* bona pistoris in dotes pistrini, hoc est, res pistrino, siue, pistorum corpori adnexas, et eas, quas priuato iure possident; illas distrahere nullo modo ex sanctione Valentinianea poterant, bene vero has. Quid autem *dotis* nomine comprehendatur, in hac lege nostra determinatum est, non ea scil. tantum bona, quae, vti lex ait, in originem adscripto corpori pistorum sunt, instar dotis verum etiam propria eorum et aduentitia, quae videlicet ex successione pistorum ad heredes eorum vel quos alios deuoluta sunt; veluti si quid priuatorum institutione, dote, liberalitate aut quo alio titulo consecuti essent.

§. LXXVI.

§. LXXVI.

Sanxit porro idem imperator in l. 4. C. Th. *de Pist. et Catabol.* vt Senatores ex pistoribus facti, optionem habeant, vel retinendi suas facultates, et sic senatoria dignitate repudiata ad pistrinum redeundi; vel senatoriam dignitatem retinendi, et sic facultatum amittendarum, ideoneis videlicet in tantam paneficii substantiam subrogatis de suis Deinde in l. 5. h. t. excusari iussit filios pistorum vsque ad vicesimum annum. Tertio in l. 6. h. t. vetuit, quemquam a munere pistorum liberari, ne principis quidem rescripto, si originarius fuerit; quod secus est, si condemnatus per iudicis sententiam l. 7. C. Th. de poenis. Neque hoc fieri debere per vnanimem totius corporis pistorum consensum, in l. 8. C. Th de pistor. et Catabol. Neque pistor clericus factus ob declinanda pistrina liberari debet ab collegio in l. 11. C. Th. de pistor. et Catabol. Porro exceptionem statuit in iis, qui pistoris filiam duxerint, quippe qui per Constantini rescriptum officio pistorio obnoxii fiebant, quod hi facultatibus lapsi, et soluti a matrimonio iterum liberarentur a pistorum corpore in l. 14. C. Th. de pistor. et catabol.

§. LXXVII.

De Patronis pistorum.

De Patronis pistorum extat quoque Valentiniani constitutio in l. 7. C. Th. de pistor. et catabol.

his verbis: *Post quinquennii tempus emensum vnus prior e patronis pistorum otio et quiete donetur, ita vt ei, qui sequitur, Officinam cum animalibus, seruis, molis, fundis dotalibus pistrinorum postremo omnem enthecam, tradat atque consignet.* Dat. VIII. Id. Octobr. Altino, Diuo Jouiano et Varroniano coss. 364. Supra iam monuimus, vnum e patronorum corpore in summo actu constitutum fuisse, quod sine dubio hac lege tamquam nouum quid, introducere voluit Valentinianus. Aliam adhuc habemus constitutionem imperatoris ad Patronos spectantem in l. 12. C. Th. eod. quam tamen integram exponere noluimus. Repetiit scil. VALENTINIANUS sen. Constantini M. praeceptum, quo pistorum vrbicorum collegio hoc modo consuluit, vt ex Africa singulis lustris pistores ex officio, quod ei corpori addictum erat, mitti iuberet, et vetuit, ne quis, ordine suo mittendus, possit hanc functionem redimere, et denique sanxit contra eos iudices et Officiales, qui pistores non mitterent.

§. LXXIII.

De Catabolensibus.

De Catabolensibus edixit VALENTINIANUS duabus legibus l. 9. et 10. C. Th. de pistor. et Catabol. Prior haec est. *Ex libertinis, Catabolensium corpori statuimus sociari eum, cuius tota substantia triginta librarum argenti aestimatione colligitur. Idque pondus siue ipsum per se habet, seu, in aliis quibuscun-* que

que ſpeciebus vel in aedifidiis atque agris, dictae adſcriptionis merita non tranſit, iubemus ab inquietudine iſtius moleſtiae ſegregari. Dat. III. Kalend. April. Triv. Valentiniano et Valente A. A. coſſ. Poſterior eſt: *Libertini, qui a Dominis, cuiuscunque honoris aut meriti, aliquid teſtamento, vel donatione meruerunt, ſi aliquam rem piſtrinis obnoxiam conſecuti ſunt, piſtorum corpori copulentur. Si vero libera ab hoc nexu iisdem ſunt corporibus derelicta, Catabolenſium neceſſitatibus obſequantur. Quin etiam ſi qui ex his aliis ſe corporibus crediderunt inſerendos, ab bis incunctanter abſtracti, ei cui hac lege ſociati ſunt muneri deputentur. Si autem a clariſſimis viris aliquos acceperint fundos, ſic praedicto corpori pareant, vt glebae, ex qua lucratiua ſunt corpora, nullum praeiudicium comparetur. Dat. Non. Jul. Lecta in Pantheo Nov.* VALENTINIANO *et* VALENTE *AA. coſſ.* Satis iam ex ipſis legum verbis conſtat, Valentinianum corpori Catabolenſium conſulere voluiſſe, cum hoc tempore infractum fuiſſet, ita vt ex libertinis Catabolenſes eſſe adſumendos ſtatueret; atque id quidem duobus hisce caſibus, quorum primus in l. 9. continetur, vbi ſine dubio initio legendum et *non ſociari*, quod poſtrema legis pars oſtendit; alter eſt, quo libertini catabolenſibus iungendi, ſi a dominis, ſiue patronis aliquid teſtamento vel donatione meruerint ſeu acceperint, dummodo non reus aliquam piſtrinis obnoxiam, tum enim piſtorum corpori ſociandos. Quodque ita conſtitutum, vt libertini

rem

rem pistrino obnoxiam a dominis consecuti, Catabolensium corpori sociare se non possint: et vicissim immunem a pistrini nexu consecuti, pistrino se sociare non debeant. Libertini itaque tantummodo ad Catabolensium corpus vocabantur, quia in ingenuis graue illud visum et indecens. Quae omnia tum corpori Catabolensium consulendo instituta sunt, tum vero etiam in odium libertorum, ad quos magnae diuitiae profluebant, et ad coercendos patronorum profusiones, vt deterrerentur metu catabolensis conditionis.

§. LXXIX.

Magna rei annonariae cura Valentiniani sen.

Quod reliquum est, satis elucet VALENTINIANI cura rerum publicarum in specie annonarum, ex pluribus eius constitutionibus in l. 8. 9. 10. 11. 12. C. Th. *de annona et tributis.* Vetuit porro, ne annona vrbica, siue ea, quae ad Vrbem Romam pertinet mutetur, hoc est, pro ipsis speciebus aurum inferatur in *l. 1. et 2. C. Th. tributa in ipsis spec. infer.* Nec non conditorum in publicis horreis curam gessit, et statuit, vt praefectus vrbi simul cum praefecto annonae de vrbica annona disponerent; et vetera condita, quae sub anteriore praefectura horreis illata fuerunt, et asseruantur, prius erogarentur, quam noua, quae sub praesenti praefectura horreis illata et cum vetera condita

forte

forte corrupta essent, vt nouae annonae admixtione id vitium veletur. Postremo denique cauit de frumentario custode et mensore a praefecto Vrbis arbitratu eius ex iudicio eligendo, vt nobilis, prudens et fidelis sit, qui modio frumentum metiatur, aut iusta aestimatione colligat, quantum habeatur in condito. Rescripsit hocce in l. 1. C. Th. *de conditis in publ. horr.* hisce verbis: *Cauens, ne vrbaniciani Officiales annonariis necessitatibus misceantur; omnia participe praefectura annonaria disponas, ac iubeas ad curam propria reuocari. Ante omnia autem, quae in horreis habentur, expendi volumus, ita vt non prius ad id frumentum tendatur expensio, quod sub praefectura tua Vrbis horreis infertur, quam vetera condita fuerint erogata. Si forte vetustate species ita corrupta est, vt per semet erogari sine querela non possit, eidem ex noua portione misceatur, cuius adiectione corruptio velata damnum fisco non faciat. Ad istud autem negotium, arbitratu ac tuo iudicio, nobilis, prudens, fidelis, optime sibi conscius: pro integritatis meritis, adponatur custos ac mensor, qui vel frumenta modio metiatur, vel iustis aestimationibus colligat, quanta habeantur in condito.* Dat. VI. Id. April. Diuo Jouiano et Varroniano coss. 364. Quod retinuit JUSTINIANUS in l. 1. et 2. C. Iust. de condit. in public. horreis.

§. LXXX.

Alia adhuc praescripsit VALENTINIANUS corpori pistorum, l. 11. 12. 13. et 14. C. Th. de pistoribus

piſtoribus et catabolenſibus, ſcilicet 1) ne quis ob declinanda piſtrina ad Clericatum tranſent; quod ſi forte factum fuerit, reuocationi ad conſortium piſtorum locum eſſe: l. c. 11. 2) ſecundum Conſtantini M. legem iuſſit, vt ex Africa ſingulis luſtris piſtores ex officio, quod ei corpori addictum erat, mitterentur a Judicibus ſeu Rectoribus Africae ad Piſtorum corpus Romam. Singulis luſtris forſan factum eſt, propter patronorum Quinquennalium mutationem, quibus ſane hi piſtores conſignare debebant. Quodnam vero iſtud Officium fuerit, hoc in obſcuro latet l. c. 12. 3) Imo et illud a CONSTANTINO M. inſtitutum retinuit, confirmauitque, quod leuiorum criminum rei, pro poena, iudicum ſententia in piſtrinum Vrbis Romae darentur l. 3. 5. 6. 7. 9. C. Th. de poenis. 4) diſcrimen bonorum piſtoris, in dotes piſtrini i. e. res piſtrino ſ. piſtorum corpori nexas, et in eas, quas priuato iure poſſident, retinuit, probauitque Inſtitutum, quod illas diſtrahere non poſſint, has poſſint; attamen quia nondum, definitum erat, quae res proprie dotes piſtrini eſſent, et quaenam priuato iure poſſiderent, definiuit Imperator ita, vt non ea tantum bona, quae vt lex ait, in originem adſcripta corpori piſtorum, dotis nomen et ſpeciem retinent, verum etiam propria eorum et aduentitia, quae videlicet ex ſucceſſione Piſtorum ad heredes eorum vel quos alias deuoluta ſunt in l. 13. cit. 5) Denique conſtituit, vt, qui piſtoris

filiam

filiam in vxorem duxerat, pistorum consortio in tantum teneretur, vt neque dilapidatis facultatibus consortio pistorum eandem eximere posset, sed in perpetuum pistrini conditioni adstringeretur, ac si originis vinculo teneretur. l. 14. cit.

§. LXXXI.

De canone Vrbis Romae.

De canone frumentario vrbis Romae, ex quo panis populi Romani vsibus ministrabatur, a pistoribus, cuius enixam curam principes gessere, bis sanxit VALENTINIANUS noster in *l. 1. C. Th. de canone frument. vrbis Romae.* et *l. 2. C. Th. eodem.* Prior quidem plane non ad largitionem frumentariam, de qua nos agimus, gratuitam scilicet pertinere videtur, qui edixit, ex prisco more seu instituto certam quantitatem frumenti, et quidem integri et intemerati pistoribus ex publico canone frumentario a mensoribus et caudicariis vendendam esse, ita tamen, ne pessimus panis populi Romani vsibus ministraretur. Posterior vero lex generatim de bonitate annonae conferendae disponit, quae ad gratuitam magis pertinere videtur, his verbis: *Nautici apud Curatorum vel Magistratuum acta fateantur, incorruptas se species suscepisse, eorumque, apud quos deponitur ista testatio, praesens aspectus probet, nihil in his esse vitii: quod eo tempore, quo ad sacrae vrbis Portum peruenit, praefectura iugiter obser-*

uare.

uare praeceptum est. Dat. XVIII. Kal. Jul. Remis Gratiano. A. I. et Dagalaifo. coss. 366.

§. LXXXII.

Reliquae Valentiniani constitutiones.

Superfunt adhuc aliae conftitutiones maxime falutares rei frumentariae 1) ab aedibus feparari non poffe panes fiue annonas ciuicas, et panes venditis aedibus a venditore retentos caducos fieri et fifco vindicari. l. 1. C. Th. de annon. civ. et pane gradili. 2) De non transferendo pane gradili ab vno gradu in alium in l. 2. C. Th. eod. 3) de pane gradili accipiendo f. diftribuendo de gradibus, non de piftrino, in l. 3. C. Th. eod. 4) ideoque palam difpendendum effe panem in l. 4. C. Th. eod. 5) de modo ciuicae annonae popularis in vrbe Roma, quo edicto a. 369. ad populum emiffo nouum conftituit. Vsque ad hoc fcilicet tempus popularibus inopibus viginti panes fordidi finguli duarum vnciarum femis, et fic quinquaginta vnciae vendebantur pretio nempe viliore, in quo beneficii iftius et tamen alii, quam vel ciues rom. vel pauperes fefe ingefferant impetrabantur, vt fibi eodem pretio panes fordidi venderentur. Nouum autem, quod VALENTINIANUS edixit, duobus capitibus conftat; primum viginti panes fordidis, qui quinquaginta vnciis vendebantur, gratuitos tribui vult, nempe bucellas fex, mundas triginta fex vncias pendentes; fingulas proinde bucellas

panis erat, non mundus, minus purgatus a farre, et furfuraceus. Bucella munda vero, siue panis mundus, quo solummodo elegantiores vtebantur. CIRONII *Obs. Jur. can. Lib. IV.* Secundo definit imperator, quinam ad huiusmodi annonas ciuicas admittendi non sint, et qui eas a ciuibus romanis acquirere sibi non possint, Officiales nempe, serui, et qui iam aedium panes accipiebant. Ex quo posteriori certum est, extraordinariam hanc fuisse largitionem, quoniam opponuntur hi panes iis, qui aedes sequebantur. Reliqua, quae quoad modum tribuendi panes hos edixit Imperator, ex ipsis constitutionis verbis videri licet, quam integram adscribere ex re nostra erit. l. 5. C. Th. de ann. civ. et pane gradili: *Ciuis Romanus* (non enim legi potest *ciues romanos*) *qui in viginti panibus sordidis* (qui nunc dicuntur Ardinienses) *quinquaginta vncias comparabat, triginta et sex vncias in bucellis sex mundis sine pretio consequatur: ita vt ius in his nullus habeat Officialis, nullus Seruus, nemo qui aedificiorum percipiat panem: Quorum si quis se, aliqua ratione fortasse immerserit, adquisito pane priuabitur, proprium nihilominus perditurus: aut dabit pro conditione supplicium ei, qui commissam detulit fraudem, et emtoris panes et venditoris habituro: Popularibus enim, quibus non est aliunde solatium, quibus idem panis hodieque distrahitur, et eorum successoribus, clementia nostra deputabit, in quo nunc emitur loco propriis gradibus erogandum. Quibus titulus figendus est aeneus, in quem*

 et

et panis modus, et percipientis nomen debebit incidi. Etsi ad tantum alicuius temeritas eruperit, vt aut per se aut per aliquem suorum sibi quolibet modo ius panis istius atque aerae tabulae suum voluerit nomen inserere, supradictis conditionibus subjacebit. P. P. Romae. Kalend. Aug. Valent. N. B. P. et Victore coss. 369. 6) porro anno subsequenti poenas statuit iis grauiores, ac praecedente constitutione fuerunt, qui fraudes in annonis ciuicis committerent in l. 6. C. Th. eod. et 7) denique venditiones annonarum ciuicarum nullas declarauit, et panes, quos ab Vrbe abiens, deseruerit, in horreorum conditis referuandos esse l. 7. C. Th. eod.

§. LXXXIII.

GRATIANI *cura rei frumentariae.*

GRATIANUS in l. 3. C. Th. tributa in ipsi. specieb. inf. repetiit Valentinianeas sanctiones, ne liceat canonem vrbicarium adaerari, et constituit 1) in l. 1. C. Iust. de apparitor. praef. ann. *Apparitores vrbanae praefecturae annonario officio sese non inserant: sed apparitorum aemulatione secuta, ministerio suo annonae praefecturae fungantur.* Deinde 2) in l. 15. C. Th. de pistoribus et Catabol. ne pistorum patronus, qui rationes conturbasset, aut bona credita decoxisset, in posterum sententia praefecti annonae vti antea saepius factum, restituerentur, idque vetuit duplici ex ratione, propter vtilitatem

annonae

annonae publicae quoniam suspicio semel aderat, et propter rerum iudicatarum auctoritatem atque constantiam, porro 3) in l. 16. eodem, modum restituendi ea, quae pistores ex horreis vrbis Romae diripuissent, determinauit: vt scilicet in quacunque alia specie in aere vel plumbo restituerent, si in frumento ipso non possent, et denique 4) per l, 17. eod. mulctam quinquaginta Argenti librarum iudici Africano, et totidem eius Officio dictitauit; si pistores solito, vti supra diximus, tempore h. e. quinquennali, non misissent Romam; eiusque rei curam Vicario Africae tribuit.

§. LXXXIV.

Valentiniani jun. cura annonae vrbicae.

VALENTINIANUS JUN. cum admodum frequenter de defectu annonae querelae ad eum perlatae, annonae vrbicae enixam curam gessit, quales apud SYMMACHUM occurrunt Lib. X. epist. 50. vbi queritur, *iamdiu solitorum vectigalium decretas prouincias nihil contulisse, quorum ratio Hispanienses et Alexandrinos inuehere debent commeatus.* Quam ob rem orat Valentinianum, *vt aeternae urbis expensas a defectu sumtuum vindicet,* imploratque, *opem eius largam populi Romani aerario, ne cessantibus subsidiis necessaria deserantur, quae hactenus personae tenues alieno aere tolerarunt*; denique vt *auxilium ferat, priscoque Populo Romano beneficium seruet, qui noua etiam deferret, et vrbi annueret, quod prae-*

termiſſio praeterita ſuſpendit, et quod futurus vſus expoſceret. Quas querelas medendi cauſa, imperator in l. 18. C. Th. de annon. et tribut. poenas dixit iis, qui moram in ſoluendo canone committerent. Per ſubſequentem l. 20. C. Th. eod. prouincialium ſecuritati et indemnitati annonas ſoluentium conſultum iuit, fraudibusque occurrit. Vt quoque ordo et veteres leges, quae collegiis, ad rem frumentariam ſpectantibus, iura et priuilegia conſtituerunt, diu ſeruetur ſalutis publicae cauſa, repetiit imperator noſter plurima, quae a maioribus inſtituta fuerunt; in ſpecie vero vetuit, ne quis manceps a mancipatu piſtorio liberetur, ſiue decurialis militiae obtentu, ſiue Principis reſcripto, nempe vt ſua decurialibus priuilegia conſtare voluit, ita viciſſim mancipatum labefactari decurialis militiae obtentu noluit; vt porro ſua cuique corpori priuilegia, ita ſui cuique homines ſeruari debent, neque vnius priuilegia ad alterius iniuriam porrigenda ſunt. En enixum Imperatoris ſtudium in l. 18. C. Th. de piſtor. et Catabol. hisce verbis: *Vt conceſſa decurialibus priuilegia nolumus abrogari, ita lege ſuper mancipibus data nihil iubemus imminui, Nam ſi qui ab hoc ad Decurias illicite tranſierunt, vt munus euaderent Mancipatus, neceſſe eſt, erga eos priuilegia non poſſe ſeruari, qui obnoxios ſibimet recte vindicat functio memorata. In tantum etiam defenſiones diuerſorum principum largitate conceſſa erga Decurias manere decernimus, et mancipatui obnoxios*

iubemus

iubemus addici, vt si quispiam super absolutione Mancipatus nostrae maiestati preces obtulerit, bonorum amissione plectetur. Quod quidem non solum in Decurialibus, sed etiam in ceteris decernimus perpetua lege seruari. Dat. III. Id. Jun. Mediol. Honor. NB. P. et Euodio coss. 386. Sane igitur idem sanxit hac in re, quod VALENTINIANUS *senior* fecit, vti supra vidimus. Illud potissimum obseruandum, quod lex super mancipibus data, cuius mentionem lex nostra facit, nulla alia forsan sit, quam quae in l. vnic. C. Th. de Mancipibus, continetur; constitutum scilicet erat, vt omnes, qui rescripti aduersus veteres sanctiones subreptiua defensione munirentur, functioni Mancipatus addicerentur.

§. LXXXV.

THEODOSII *M. cura annonae constantinopolitanae.*

THEODOSIUS MAGNUS quinque constitutiones super annonis ciuicis Vrbis Constantinopolitanae edidit in l. 8. 9. 10. 11. et 12. C. Th. *de annonis ciuic. et pane gradili*, quarum quatuor *priores* de annonis scholarum militarium agunt, posterior in specie de annonis aedium, iisdemque militaribus, quas hic recensere nolumus, cum istae magis ad stipendium militare pertinent, quam ad frumentariam largitionem, de qua nobis hic oratio est. Deinde etiam de conuectione annonarum, terna vice constituit, et quidem 1) conuehi annonam

mansionaticam a proximis possessoribus: Limitaneam vero etiam longius positis posse, in l. 21. C. Th. de annon. et trib. 2) quibus ex locis et ad quae loca annonae conuehendae sint, in l. 22. C. Th. eod. 3) denique abrogauit nonnulla, quae a TATIANO Praef. Praet. prouincialium humeris imposita erant. l. 23. C. Th. eod. Antecessorum denique suorum constitutiones repetiit, quibus vetuere, praebitiones, siue annonas et tributa in ipsis speciebus inferendas esse, in l. 4. et 5. C. Th. trib. in ipf. spec. inf. cuius constitutionis pars est ea, quae habetur in l. 19. C. Th. de ann. et tributis, per quam prouincialium securitati et indemnitati annonas soluentium consultum iuit. Postremo cohortatur Imperator potiores tantum, eosque nonnisi volentes, nonnisi pretio prorogato nonnisi forensi, etiam annonarias species fisco distrahere in l. 2. C. Th. de publ. compar. Instituit quoque nouum quendam canonem de quo mox videbimus. Constitutio eiusdem seruata nobis est in l. 2. C. Iust. de annonis ciuilibus. Centum viginti quinque modios frumenti praeter solitum canonem, per singulos dies de praesenti sexta indictione ex die Kalend. Januarii nomine parapeteumatis de horreis publicis huius almae vrbis, insita nostrae pietatis liberalitate tribuimus, datis sacris apicibus ad sublimissimam quoque per Orientem Praefecturam, quibus possit et modum nostrae donationis agnoscere, et incunctanter praebere,

bere, quae iussimus: quam modiationem iugiter, et in perpetuum ciuibus nostris debere conferri, valituram in aeuum hac lege sancimus.

§. LXXXV.

HONORII *constitutiones de frumentatione.*

Exigua ista sunt a Theodosio, quem longe superauit HONORIUS, cuius nouem constitutiones in l. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. et 32. *C. Th. de annona et tributis* continentur; in quarum *prima* pretum gyneceiarum specierum, id est, specierum, quae a corporatis Carthaginensibus conferebantur ad textrina Principis, quae proprio vocabulo Gynecea vocabantur, a Proconsule Africae statui iubetur. In *altera* sanxit, actoribus morantibus in tributis soluendis ipsos praediorum dominos teneri. Per *tertiam* aequalitati tributariae functionis, siue tributorum soluendorum, aduersus potentiorum iniurias, tenuioribus et miseris prouincialibus per Gallios subleuandis consultum iuit. *Quarta et quinta* iterum de tributis et censibus edixit. *Sexta* extraordinariae militaris annonae, et equorum collationis curam ostendit. Septima sub poena dupli vetuit, ne quis canonem Africanum frumentarium Vrbis Romae vsibus destinatum; *octaua* sanxit, nullum possessorem, neque munificum praedium pro alienis debitis, vel destitutionem esse detinendum, neque eorum praediorum defectione praegrauari. Et *nona* denique auri argentique illa-

 tioni

tioni aduersus susceptorum fraudes succurrit, exactorumque depraedationi occurrit. De erogatione ex conditis quoque in publicis horreis constituit imperator in l. 2. C. Th. de condit. in publ. horreis, hac ratione: *Nihil prius ex horreis consequantur, quam omnis canon, qui antiquitus est institutus, fuerit completus; cognoscente Officio Vrbicariae praefecturae decem libris auri esse mulctandum, si quae decreuimus fuerint temerata.* Dat. VI. Kal. Jan. Ned. Arcad. III. et Honor. III. A. A. A. coss. 396. Quare ingruenti fami occursum voluit, quae tum temporis metuenda erat, hancque ob causam mallem ego, temporariam hanc constitutionem existimare, quam perpetuam. Nec non pistorum corpori consuluit, quaternis constitutionibus in l. 19. 20. 21. & 22. C. Th. de pistor. & Catabol. in quarum *priore* de solatiis pistorum, deque locatione fundorum, pistorum corpori obnoxiorum sanxit; in *altera* de adscriptis a Judice, ordini pistorio non liberandis rescripto principis, pariter, ac fecit vterque Valentinianus Sen et Jun. In *tertia* interdicit coniugium Thymelicorum, id est, scenicarum personarum, Aurigarum, id est, agitatorum Circensium cum pistoribus et pistorum posteris; eosque verberibus affectos deportari vult, facultatesque paneficio sociari, sicuti commune pistoribus interdictum erat extra corpus pistorium coniugii conditionem quaerere, ita nominatim cum Thymelicis et Aurigis interdictum. In *quarta* denique

concuti

concuti pistorem Vrbis Romae clandestina fraude ab Apparatoribus Praefecti Vrbis Romae vel praefecti annonae vetuit, sub poena functionis pistoriae in perpetuum. Cum qua sanctione associanda est *l. 9. C. Th. de Suariis*, vnde liquet, clandestinae illud fraudis et concussionis genus esse, quod Apparitores et falsum saepe frumenti modum, et pessimae qualitatis pistoribus ex horreis Vrb. Romae dedisse, mox quasi maiore modo accepto, vel melioris qualitatis frumento pistores vexasse, concussisse assumatur. Aliae quatuor Honorii constitutiones exhibentur in l. 3. 4 5. et 6. C. Th. *de Canone frum. Vrb. Romae*, quibus annonae vrbis Romae sedulo prospectum iuit, quod studium ipse in primae constitutionis prologo his verbis declarat. *Tertium habetis*, inquit, *patres conscripti, quantum curarum impendimus, pro vestris ac populi commodis* etc. In altera et tertia canoni frumentario Vrbis Romae consulere voluit, ita vt in illa vetaret, ne quis priuatus sibi vindicare quid audeat ex horreis cellulisue; in quarta denique fraudibus in canone inferendo serio occurrit, poenas grauissimas fanciendo. In posteriore imperii sui anno de patronis horreorum portuensium rescripsit, *in l. vnic. C. Th. de patronis horreorum portuensium*, singulis tantum annis eos praeesse debere, rationibus singulis annis redditis, ne vnquam veteris erogationis ratiocinium nouis commeatibus inferatur. Si vero quis fidelis et idoneus inueni-

retur, illum sequentem annum administrare posse, modo ne administrationem horreorum Portuensium fraudulenter vsurpet. De horreis hisce portuensibus adeas GOTHOFREDUM ad *l. vnic. Cod. Th. de patronis horreorum portuensium*, et *ad l. 9. Cod. Th. de suariis.*

§. LXXXVII.

HONORII *constitutio de pane Ostiensi et fiscali.*

Illud adhuc singulare est, quod ab HONORIO profectum, qui in l. vnic. C. Th. de Pretio Panis Ostiens. rescribebat, *Panem Ostiensem, atque fiscalem vno nummo distrahi volumus. Sancimus autem, vt nullus per sacrum rescriptum audeat pretium ampliare qui si obtulerit supplicationem, duarum librarum auri mulcta ferietur. Dat. Prid. Id. April. Med. Honorio A. IV. et Eutychiano coss.* (*398.*) Quae constitutio pars est prolixioris, quae continetur in *l. 4. de Canone frum. Vrb. R.* Panis fiscalis, vti supra iam vidimus, est qui e fiscali canone frumentario confectus erat, et ex GOTHOFREDI sententia idem erat cum Ostiensi, quoniam ad portum Ostiensem canon fiscalis omnis subuehebatur, atque ibidem pistores horrea cellulasue habebant. Emebant igitur pistores ex canone frumenti Vrbis Romae frumentum leuius, ast tamen non pessimum a Caudicariis et mensoribus et panem inde confectum leuiori hoc pretio vendebant, vno scilicet nummo

nummo ex lege hac, id est, denario aereo, stipe minutissima, cuius generis sex millia denariorum solidum constituebant, vti docet Cassiodorus I. Var. 10.

§. LXXXVIII.

ARCADII *constitutiones de annonis ciuicis.*

ARCADIUS terna vice de annonis ciuicis ad Praesectum Vrbis rescripsit; bis scilicet dispensationem nouarum annonarum a patre suo THEODOSIO M. institutarum constituit in l. 13 et 14. *C. Th. de annon civ.* et pane Gradili. In l. c. 14. auctorem nominat diserte patrem, vti et fecit Theodosius iun. *in l. 2. C. Th. de frum. Vrb. Constant.* imo et *Themistius Orat. 6.* quam sexto Theodosiani imperii anno habuit, eo nomine Theodosium laudat, quod annonam ciuicam auxerit; idque institutum fuisse eum certe in finem, vt aedium annonae supplerentur, quarum bona pars extra hos titulos alienata translataque fuerat, neque enim aliter ea alienatio probari a THEODOSIO M. quam nouas nouarum aedium exstructoribus annonas tribuendo. Ex Codice Iustinianeo in l. 2. de annonis ciuilib. videri potest, quantus ille nouus canon fuerit, centum scilicet viginti quinque modii frumenti per singulos dies, quod *Peritteumatis (i. e. supererogationis)* nomine ibi venit. De auctore huius legis, quem ob editionum diuersitatem incertum quis habere

habere poteſt, adeas Gothofredum in notis ad l. *14. C. Th. de annon. civ. et pane gradili.* Jam vero ARCADIUS in l. c. 13. iuſſit, vt nulli alii ex hoc nouo canone annonae tribuerentur, quam qui teſtatum facerent affectum, quem erga vrbem Conſtantinopolitanam haberent, domibus in eadem nouiter exſtructis, et reuocare voluit, ſi alio titulo donatae fuiſſent annonae, quam qui domos exſtruxiſſent. Idque tam late extendit, vt qui tantummodo ſponderent, ſe domos exſtructuros eſſe, ſi modo intra ſex menſes id facerent, annonae iſtae praeberentur, quod tamen contra vetuit, ſi ſerius exſtruxerint; vnde magnum Vrbis Conſtantinopolitanae augendae ſtudium ſatis elucet, quod ex vetere Vrbis Conſtantinopolitanae deſcriptione adhuc magis probatur. Attamen in l. c. 14. ſibi ſoli reſeruauit iſtud nouarum annonarum erogationis genus, nec tribuit quidem Praefecto Vrbi, niſi manu ſua confirmaſſet. Tertia ARCADII conſtitutio eſt, de oleo, quod populo in gymnaſia balneaque etc. gratuitum dabatur, quam vero mittimus. Interceſſit quoque per *l. 3. C. Th. de condit. in publ. horreis* vſurpationi a Judicibus ſolitae, vetuitque, ne quis ſpecies, quae in horreis conditae fuerint, vſurpet ſub poena deportationis. Omittimus tamen vberiorem legis tractationem, quippe quae ſpeciatim ad militarem annonam, ſiue horreaticas ſpecies pertinet.

§. LXXXIX.

§. LXXXIX.

THEODOSII *iun. cura frumenti Vrbis Conſtantinopolitanae.*

THEODOSIUS *iunior* magnam curam frumenti vrbis Conſtantinopolitanae habuit, quod ex duabus conſtitutionibus in l. *1. et 3. C. Th. de frum. Vrb. Conſtant.* videri poteſt, quae ſcilicet ad publicam frumenti in vſum vrbis Conſtantinopolitanae comparationem, extra ordinem ad prohibendam famem iſtius vrbis pertinent. *Honorio* enim VIII. et Theodoſio iun. III. coſſ. apud Conſtantinopolim magna exarſit populi ſeditio ob panis penuriam, ita vt extraordinaria largitio populo facienda exigeretur, quam curauit MONAXIUS Praef. Vrb. et THEODOSIUS alterno reſcripto inſtituit, dum primo quingentas auri libras, poſtea vero ad ſexcentas et vndecim auctas (quae ſumma nongentorum et nonaginta duorum millium ſolidorum) colligendas voluit, vt exinde frumentum coemeretur inopis plebis ſubleuandae cauſa, vetando ne quis extra proprii vſus rationem frumentum priuatim coemeret. In poſteriori lege potiſſimum adminiſtrationis modum, et πολιτεῖαν circa hoc ſecretum aerarium, et poenas maleuerſantibus conſtituit. Ad frumentationem ordinariam quoque addidit aliquid THEODOSIUS noſter, dum in *l. 2. C. Th. de frum. Vrb. Conſt.* conſtitueret, annonas ciuicas domibus aeſtimatos

matas, non in frumento populo praeberi oportere, verum ipſos panes coctos, ſic quidem vt integer canon frumentarius mancipibus conſignari debeat, ne alioquin frumentum populus diſperdat, aliosque in vſus eroget, atque ita rurſum panem emere cogatur. Deinde quoque ciuitati Alexandrinae conſuluit Theodoſius, dum annonis eiusdem centum et decem modios diurnos adderet, quibus *Periſſochoregiae* (περισσοχωρηγείας) nomen indidit, in l. 1. et 2. *C. Th. de frumento Alexandr.* *Diurnos*, inquit *in l. 2. centum et decem modios alimoniis Alexandrinae ciuitati addi decernimus: vt nemo priuetur eo, quod nunc vsque percepit, et Periſſochoregiae nomen penitus amputetur, et teſſerae deſignentur, et noſtrae pietatis nomine cenſeantur. Dat. Prid. Non. Jun. Conſtantinop. Iſidoro et Senatore coſſ. 436.* Coniungendae ſunt cum hac lege l. 2. *C. Th. de Alexandr. pl. primatibus et l. 189. 190. 191 et 192. C. Th. de Decurionibus*, quibus annonarum cauſis maxime ſtudioſum ſe praebuit. Primus DIOCLETIANUS ao. 302, dum Alexandriae moraretur, annonariam cauſam inſtituit, atque caſtrenſes (vti vocantur) panes Alexandrinis dedit, cuius fidem facit inſignis lex apud auctorem *coll. legum Moſaic, Tit. de Mathematic. et Manichaeis, et Sex. Aurel.* VICTOR *de Caeſ.* c. 39. Imperator noſter popularem addidit, quod augmentum περισσοχωρηγείας nomine veniebat, quod idem eſt, quaſi diceres *praeſtationem vberiorem.*

Caput.

Caput. IV.

De Statu frumentariae largitionis sub Justiniano.

§. XC.

JUSTINIANUS cum Codicem suum componeret, maximam partem constitutionum praedefunctorum imperatorum suscepit, eorundemque instituta continuauit, idque etiam cum iis rescriptis factum esse, quae ad frumentariam causam pertinent, testantur repetitae codicis eiusdem constitutiones, quas quia potissimum iamiam explicatae sunt, tantum indicare volumus, et id quidem secundum temporum successionem.

1) vetustissimae omnium, quae JUSTINIANUS repetiit, constitutionum, sunt Valentiniani Sen. in l. 6. Cod. Just. de ann. et trib. de ao. 365. quae de transuectione militaris annonae ad limitem agit, interpolata parumper a TRIBONIANO, absque tamen innouatione magna, cum in codice Theodosiano hoc modo concepta sit. *Pro loco ac proximitate possessionum annona ad limitem transuehatur. Quae iussio haud difficile capit effectum si tabularii metu praesentium tormentorum a consuetis fraudibus arceantur. Dat. XV. Kal. Jul. Med. Valentiniano et Valente coss. (365.)*

2) Eiusdem

2) Eiusdem VALENTINIANI Sen. constitutio est de apparitoribus praefecti annonae in l. 1. C. Iust. de appar. praef. ann. quae, a Codice Theodosiano abest; supra §. 49. a nobis explicata.

3) Eiusdem constitutio est in l. 1. C. Iust. de condit. in publ. horr. quae in l. 1. C. Th. h. t. aliter exhibetur, et supra §. 79. iam explicata est.

4) *Eiusdem* constitutio exstat in l. 2. C. Iust. de condit. in publ. horr. quae a Codice Theodosiano abest.

5) *Eiusdem* constitutio est *de bonitate annonae conferendae* in l. 1. C. Iust. de Canone frum. Vrb. Romae, quae extat in l. 2. C. Th. h. t. et explicata §. 81.

6) VALENTINIANI Iun. constitutio recepta est in l. 7. C. Iust. de ann. et tribut. quae est in l. 20. C. Th. h. t. de eadem iam supra vidimus §. 84.

7) THEODOSII M. in l. 8. C. Iust. de ann. et trib. quae excerpta est ex l. 21. C. Th. h. t. vbi hac ratione, diuersa a Iustinianea, exponitur. *Nemo possessorum ad instruendas mansiones vel conferendas species excepta limitaneorum annona, longius delegetur: sed omnis itineris ac necessitatis habita ratione.* Dat. X. Kalend. Ian. Constantinop. Arcad. A. I. et Bautone coss. (385.) Supra iam enodata est §. 85.

8) Eiusdem

8) *Eiusdem* THEODOSII in est l. 9. C. Just. de ann. et trib. et in l. 22. C. Th. h. t. quae agit, de conuectione annonarum, quibus ex locis ad quae loca.

9) *Eiusdem* est in l. 1. C. Just. de ann. ciuil. et in l. 10. C. Th. de ann. ciuicis et pane grad. de qua supra actum est §. 85. Aliter tamen effertur in Codice Theodosiano, interpolata certe a Triboniano.

10) *Eiusdem* est in l. 2. C. Just. de ann. ciuil. quae de nouo canone agit et in Codice Theodosiano deficit. Vide sis §. 85. et 88. vbi eiusdem fit mentio.

11) ARCADII constitutio de Officio praefecti annonae et modo canonem exigendi est in l. 2. C. Just. de apparit. praef. ann. quae a Codice Theodosiano abest; explicata iamiam §. 49.

12) *Eiusdem* constitutio est, ne quis iudex ea vsurpet, quae publica collatione in horrea illata sunt, in l. 3. C. Just. de cond. in publ. horr. quae est in l. 3. C. Th. h. t. supra §. 88. explicata.

13) HONORII constitutio in l. 2. C. Just. de canone frumentario Vrb. Rom. quae est in l. 3. C. Th. h. t. et explicata §. 86.

14) *Eiusdem* conſtitutio in l. 3. C. Juſt. de can. frum. Vrb. Romae, quae exhibetur in l. 5. C. Th. h. t. longe vero aliter hic aſſeruata eſt, his verbis: *Neminem patimur in mutando canone Vrbis Romae noſtrae clementiae beneficium poſtulare: Ideoque euidenti praeceptione conſulentes: non ſolum ea reſcripta, quae quoquo modo potuerint impetrari, ſuſcipi non ſinimus, verum etiam illa vocari, quae praeteritum quoque tempus elicuit. Ac ne vllus ſubreptioni pateſcat aditus, eos qui poſthac commutari ſibi canonem in fraudem venerandae Vrbis popoſcerint, ad duplum retinendos eſſe decernimus, vt vetus diſpoſitio ſuum robur obtineat.* Dat. Prid. Non. Septemb. Altino, Theodoro, V. C. coſſ. (399) vide ſupra §. 86.

15) THEODOSII jun. conſtitutio eſt in l. 1. C. Juſt. de frum. Alexandrino, quae exhibetur in l. 1. C. Th. h. t. vide §. 89.

16) *Eiusdem* conſtitutio de gratuita annona Vrbis Alexandr. in l. 2. C. Juſt. de frum. Alex. quae eſt in l. 2. C. Th. h. t. vtraque explicata §. 89.

17) *Eiusdem* conſtitutio in l. 1. C. Juſt. de frum. Vrb. Conſtantinop. quae eſt in l. 2. C. Th. h. t. vide ſupra §. 89.

18) *Eiusdem* conſtitutio in l. 2. C. Juſt. de frum. Vrb. Conſt. quae eſt in l. 3. C. Th. h. t. vbi magis explicita effertur, determinata auri quantitate,

titate, quam ſtatutam Tribonianus protulit; Seſcentarum vndecim auri librarum quantitas ad coëmtionem frumentariam ſit perpetuo dedicata etc. vide ſis §. 89.

19) Imperatoris LEONIS conſtitutio de piſtoribus in l. vnic. C. Iuſt. de piſtoribus, quae a Codice Theodoſiano abeſt, circa annum 470 data, huius tenoris eſt: *Quicunque ex mancipiis comitis horreorum dignitatem et officium, vel ambitione, vel gratia, vel pecunia, ſeu quolibet alio modo poſthac fuerit adſecutus: exutus dignitate, quam contra interdictum noſtrae ſerenitatis adeptus eſt, multatus etiam viginti libris auri, ad antiquum denuo conſortium collegiumque reuocetur: omne etiam ſpeciale beneficium quocumque modo contra hanc ſanctionem fuerit impetratum, penitus conquieſcat.*

20) Imperatoris ANASTASII conſtitutio eſt in l. 1. 2. 3. C. Juſt. Vt nemini lic. in empt. ſpec. ſe excuſ. et de mun. Sicotom. Vltima in l. 3. notatu ceterarum dignior eſt haec: *Cum in ciuitate aliqua frumenti comparandi curatore opus eſt, eius creatio fiat arbitrio et electione Epiſcopi et Primorum ciuitatis, non vt videbitur creatoribus, neque ex quibus voluerint perſonis, ſed ſoli ex regione illa officiales, militantes et dimiſſi ad munus illud ſitoniae ab eis promoveantur. Hi namque, qui in publicis negotiis diu ſunt exercitati, facilius ſitoniae munus expedient. At omni damno liberentur, qui eam neceſſitu-*

 dinem

dinem, curamque ſuſtinuerint, et ſecundum leges diſcutiantur: quandoquidem aequum non eſt, vt ex tot laboribus damnum ferant: frumentum autem praebeant non majore pretio, quam in foro diſtrahatur. Qui violarit legem, aut violari conceſſerit, triginta librarum auri multam ſuſtineto.

21) JUSTINIANUS ipſe quoque diſpoſuit circa rem annonariam, quod, ſi quid video, alterna tantum vice factum eſt, neque vlla alia eiusdem ſanctio in toto iuris ſui corpore exiſtit. Ortam ſcilicet litem quandam, et ad ſe relatam reſcripto dirimit, vbi inter cetera verba, quibus vſus eſt, oſtendunt, cauſam annonariam ad eundem ita, vt antiquitus erat, perueniſſe. *Nouell. LXXXVIII. cap. II. Videmus enim,* inquit, *frequentari hoc in regia hac praecipua ciuitate, et aliquos interdicentes eis, qui miniſtrant publicas annonas, et teſſeras accipiunt ab annonarum praefecto volentes ſuſpendi adminiſtrationem: et eos qui ex hoc ſolummodo forſan nutriuntur, defraudari adminiſtratione, per quam eis omnis tribuitur vitae occaſio.*

Inter conſtitutiones quoque, quas JULIANUS Anteceſſor JUSTINIANO adſcribit, et ad noſtra tempora propagauit, occurrit cap. XXII. ſanctio Imperatoris, qua ratihabet omnia illa, quae a Rege THEODORICO eius generis inſtituta erant. *Annonam etiam,* inquit, *quam et* THEODORICUS *dare ſolitus erat, et nos etiam Romanis indulſimus. in poſte-*

rum

rum etiam dari praecipimus; ſicut etiam annonas quae grammaticis ac oratoribus, vel etiam medicis, vel iurisperitis antea dari ſolitum erat, et in poſterum ſuam profeſſionem ſcilicet exercentibus erogari praecipimus, quatenus iuuenes liberalibus ſtudiis eruditi per noſtram rempublicam floreant.

Quodſi igitur veſtigia colligimus, apparet, Juſtiniano imperatore, annonariam cauſam talem fuiſſe, qualis olim inſtituta. Eſt numerus et ordo frumentantium, dantur teſſerae, diſtribuuntur panes, adeſt piſtorum collegium, piſtrinum, entheca; eſt praefectus annonae, adſtant apparitores, ſeruata ſunt iura, et cetera quae inde ſequuntur; quibus omnibus finem impoſuit imperii romani exitium, haud ſecus fecit largitioni frumentariae.

FINIS.

Quoniam non mihi superfluum esse videtur, scire nomina eorum, qui extraordinario praefecti annonae munere functi sunt, non possum non, hunc, vti ego obseruaui, indicem adiicere.

L. MINUCIUS a. U. CCCXIV. primus fuit annonae praefectus. Liuius Lib. IV. c. XVI. et Lib. XVIII. cap. XIII.

CN. POMPEIUS a. U. DCXCVI. Dio Lib. XXXIX.

AMABILIANUS a. C. CCCXV. CCCXIX. sub Constantino Magno. l. 4. C. Th. de Appellat.

PROFUTVRUS a. C. CCCXIX. sub Constantino M. l. 1. C. Th. de pistor. et Catabol.

VICTORIANUS sub Constantino M.

CEREALIS a. C. CCCXXVIII. sub Constantino M. l. 1. C. Th. de mensis oleariis.

JULIANUS a. C. CCCLXVI. sub Valentiniano Sen. l. 2. C. Th. de canon. frum. Urb. Romae.

AURELIANUS a. C. CCCLXVII. sub Valentiniano Sen. vide Jac. Gothofredum in Notitia dignitatum, ad Codicem Theodosianum.

DEME-

DEMETRIANUS a. C. CCCLXIX. ſub Valentiniano Sen. vide Jac. Gothofredum l. c.

MAXIMINUS a C. CCCLXX. ſub Valentiniano Sen. l. 3. et 6. C. Th. de. ann. ciuic.

URSICINUS a. C. CCCLXXII. ſub Valentiniano Sen. l. 14. C. Th. de piſtor. et Catab.

GREGORIUS a. C. CCCLXXVII. ſub Gratiano l. 15. C. Th. de piſtorib.

VITALIS a. C. CCCCIII. ſub Honorio l. 21. C. Th. de piſtorib. et Catabol.

I. INDEX

Auctorum allegatorum.

numerus paginam denotat.

Sym-

II. INDEX

legum explicatarum.

Ex Pandectis.

Ex Codice Iuftinianeo.

Ex Codice Theodofiano.

Tit.

Ex Nouellis.

III. INDEX
rerum atque verborum.
numerus paginam denotat.

Anno-

Frumen-

Frumen-

Piſtorii

ISTITUTO di DIRITTO ROMANO e di STORIA del DIRITTO - R. UNIVERSITA' DI ROMA - dei DIRITTI dell'ORIENTE MEDITERRANEO

Corrigenda.

p. 128. *Omissa est infima linea* — bucellas mundas sex vnciarum. Sordidus scilicet panis.

